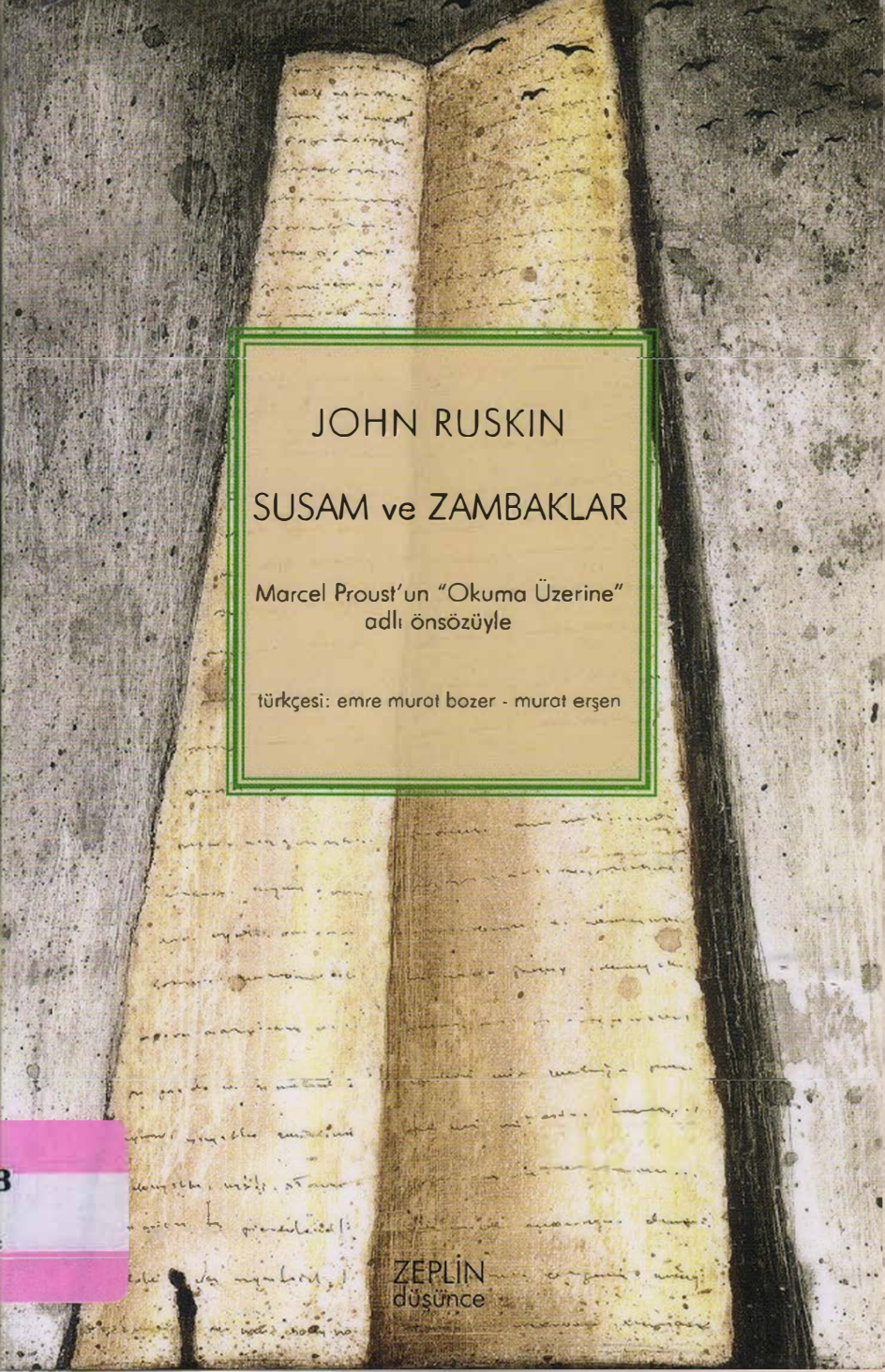

JOHN RUSKIN

SUSAM ve ZAMBAKLAR

Marcel Proust'un "Okuma Üzerine" adlı önsözüyle

türkçesi: emre murat bozer - murat erşen

ZEPLİN
düşünce

JOHN RUSKIN

SUSAM ve ZAMBAKLAR

Marcel Proust'un "Okuma Üzerine"
adlı önsözüyle

türkçesi: emre murat bozer - murat erşen

Zeplin Kitap 20
Kitabın Özgün Adı: *Sır la Lecture - Sesame and Lilies*
©2014 Zeplin Kitap
ISBN: 978-605-4849-95-6
Sertifika No: 27938
Tüm hakları saklıdır. Yayıncının yazılı izni olmaksızın
hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. Basım: Aralık 2014

Yayın Yönetmeni: Erkan Aslan
Editör: Hilal Büşra Ceylan
Kapak Resmi: Slawek Gruca - *Reader*
Tasarım: aArt
Baskı: Özal Matbaası (0 212 565 25 99)
Matbaa Sertifika No: 26699

Merkez Mah. Kesir Sok. Çakmak Apt. No: 5/4 Çekmeköy/İstanbul
Tel: (0 216) 640 1979 / (0 542) 586 7961

bilgi@zeplinkitap.com
zeplinkitap.com
facebook.com/zeplinkitap
twitter.com/zeplinkitap

John Ruskin. İngiliz yazar ve sanat eleştirmeni. Çağının en önemli düşünürlerinden biri sayılan Ruskin, kültürlü bir aile ortamında büyümüştür. Avrupa'ya yaptığı seyahatler sırasında sanat ve edebiyat üzerine araştırmalar yapmıştır. Makale, eleştiri, şiir, seyahat günceleri gibi pek çok türde eserler kaleme almıştır. Tüm eserlerinde sanat, toplum ve doğa arasındaki ilişkiye yer vermiştir. John Ruskin'in ilk kez 1865'te yayımlanan *Susam ve Zambaklar*'ı kadınların ve erkeklerin doğalarını ve görevlerini açıklayan bir 19. yüzyıl klasiği olarak varlığını sürdürmektedir.

Marcel Proust (1871-1922). Fransız roman ve deneme yazarı. Eğitimli ve kültürlü bir aileden gelen yazar, rahatsızlığı nedeniyle çocukluğunu, en önemli eseri *Kayıp Zamanın İzinde*'deki köy temasına esin kaynağı olan bir çiftlikte geçirmiştir. Eserlerinde daha çok Üçüncü Cumhuriyet döneminin etkisiyle gerçekleşen toplumsal olayları konu almıştır. Proust'un en çok etkilendiği yazarların başında John Ruskin, Saint-Simon, Montaigne, Stendhal, Flaubert, Dostoyevski ve Tolstoy gelmektedir. Sürekli tekrar eden sağlık problemleri nedeniyle, hayatının son üç yılını hasta yatağında geçiren Proust, modernist edebiyatın en önemli yazarlarındandır.

JOHN RUSKIN

SUSAM ve ZAMBAKLAR

Marcel Proust'un "Okuma Üzerine"
adlı önsözüyle

türkçesi: emre murat bozer - murat erşen

ZEPLİN
düşünce

ÖNSÖZ

MARCEL PROUST
"OKUMA ÜZERİNE"

Floransa Üzerine Notları'*yla Ruskin'e büyük zevkler yaşatan Caraman-Chimay Prensesi Bayan Alexandre'a, hoşuna gittiği için bir araya getirdiğim bu sayfaları, kendisine duyduğum derin hayranlığın bir nişânesi olarak saygıyla ithaf ediyorum.*

Çocukluğumuzda, yaşamadan geride bıraktığımıza inandığımız, yani çok sevdiğimiz bir kitabı okuyarak geçirdiğimiz zamanlar kadar dolu dolu yaşadığımız gün yoktur herhalde. Başkalarının zamanını dolduruyormuş gibi görünen her şeyden, biz, ilahi bir hazzın önündeki kaba bir engel diye kaçınmışızdır. Mesela kitabın en ilginç bölümündeyken bir arkadaşımız gelip bizi oyuna çağırır, rahatsız edici bir arı ya da güneş ışığı bizi gözlerimizi sayfadan kaldırmak ya da yerimizi değiştirmek zorunda bırakır, çıkarken elimize atıştırmalık bir şeyler tutuştururlar, fakat güneş tepemizde mavi gökte güçten düşerken onları hiç dokunmadan bankta yanımızda unuturuz, akşam yemeği eve dönmemizi gerektirir ama masadayken aklımız fikrimiz bir an önce yukarı çıkıp yarım kalan bölümü tamamlamaktadır; yaptığımız okuma tüm bunları yalnızca münasebetsiz şeyler olarak algılamaktan bizi alıkoymuş olmalıdır, aksine bunları belleğimize öyle hoş birer anı olarak nakşetmiştir ki (zira şimdiki yargımıza göre, o dönem onca tutkuyla okuduklarımızdan çok daha değerlidir bu anılar) olur da bugün, vaktiyle okuduğumuz bu kitapların sayfalarını yine karıştırırsak, bunu artık mazide kalmış günlerden muhafaza ettiğimiz takvim yapraklarını karıştırır gibi ve artık var

olmayan evlerin ve göllerin bu sayfalarda yansıdığını görme umuduyla yaparız.

Tatil zamanlarında yapılan bu okumaları kim benim gibi hatırlamaz ki, insan bu okumaları, onlara bir sığınak sağlayacak kadar huzur dolu ve dokunulmaz olan günün her saatine birbiri ardınca saklar.

Sabahleyin, parktan dönünce, herkes "gezinti yapmaya" gitmişken, daha çok vakit olan kahvaltı saatine kadar sesi soluğu pek çıkmayan ihtiyar Félicie'den başka hiç kimsenin girmediği ve beraberimde okumaya çok saygılı eşlikçiler olarak sadece, duvarda asılı boyalı tabakların, dünkü yaprağı daha yeni koparılmış takvimin ve yanıt beklemeksizin konuşan ve anlamdan yoksun tatlı sohbetleri, insanların sözleri gibi, okuduğunuz kelimelerin anlamının yerine farklı bir tanesini koymayan sarkaçlı saat ile ateşin bulunduğu yemek odasına süzülüverirdim. Kahvaltı sırasında, erkenci bahçıvan amcamın "Zararı olmaz! İnsan biraz ateşe dayanabilir canım; inanın sabahın altısında bostan pek soğuk oluyor. Sekiz gün sonra Paskalya olduğu kimin aklına gelir," diye sözünü ettiği hafif odun ateşinin yanındaki bir sandalyeye yerleşirdim. Okumama maalesef son veren öğle yemeğinden evvel, önümde daha iki koca saat olurdu. Zaman zaman, akmak üzere olan sudan dolayı gözlerinizi kaldırıp kapalı pencereden kendisine doğru bakmanıza sebep olan pompanın gürültüsü duyulurdu, onun hemen yakınında, küçük bahçedeki tek ağaçlıklı yolda hercai menekşelerin oluşturduğu tarhın kenarlarını tuğlalar ve yarım-ay şeklindeki fayanslar çevrelerdi: Bu menekşeler adeta [onları taşımak için] fazla güzel olan gökyüzünden toplanmıştı, hani şu bazen kasaba-

nın çatıları arasından görünen kilisenin vitraylarından yansıyormuşçasına yanardöner gökyüzünden, fırtınadan önce ya da çok daha sonra gün batmak üzereyken görünen kasvetli gökyüzünden. Maalesef aşçı sofrayı kurmaya çok önce gelirdi; hiç değilse konuşmadan kursaydı! Ama illa kendini "Öyle rahat değilsiniz; masayı size yaklaştırayım mı?" demek zorunda sanırdı. Sırf "Hayır, çok teşekkür ederim," diye cevap verebilmek için, insanın tamamen durması ve gözlerinin, okuduğu tüm kelimeleri dudaklarının içinde çabuk çabuk ve sessizce tekrar eden sesini ta uzaklardan geri getirmesi gerekirdi. Sesi durdurmak, ağızdan çıkarmak ve münasip bir biçimde "Hayır, teşekkür ederim," demek için ona kaybetmiş olduğu bir gündelik yaşam havası, bir yanıt tonlaması vermek gerekirdi. Zaman geçerdi; çoğu kez, yemekten uzun süre önce, yorulup gezintiyi kısa kesenler, "Méséglise yolundan dönenler" ya da "yazacak şeyleri olduğundan" o sabah dışarı çıkmamış olanlar yemek odasına gelmeye başlarlardı. "Seni rahatsız etmek istemem," derlerdi ama çok geçmeden ateşe yaklaşıp, saate göz atmaya ve artık yemeğe oturmanın hiç de fena olmayacağını söylemeye başlarlardı. Kadın ya da erkek artık "yazmak için" kim kalmışsa onun etrafı hususi bir hürmetle sarılır ve saygı, gizem, çapkınlık ve ihtiyat barındıran bir gülümsemeyle, sanki bu "küçük yazışma" hem bir devlet sırrı ve bir imtiyaz hem de bir talih kuşu ve keyif kaçıran bir rahatsızlıkmış gibi ona "Küçük yazışmanızı yapabildiniz mi?" denirdi. Kimisi, artık daha fazla beklemeden, önceden masaya oturup yerini alırdı. Bu bir felaketti, zira diğer gelenler için kötü örnek oluşturur, çoktan öğlen olduğunu sanmalarına ve

ailemin vaktinden önce o ölümcül sözü söylemesine neden olurdu: "Hadi bakalım, kapat kitabını, yemek yiyeceğiz." Her şey hazırdı, tüm tabaklar sofra örtüsünün üzerine yerleştirilmişti, sadece yemeğin sonunda getirilenler eksikti: Bahçıvan ve aşçı amcamın kendine masada kahve yaptığı camdan alet; güzel kokulu bir fizik aracı gibi tüplerden oluşan bu karmaşık aletin içinde, ani kaynamanın cam kürede yükselirken buğulanmış çeperlerde rayihalı kahverengi bir kül bıraktığını görmek çok hoştu; ve bir de yine amcamın, uzman bir renklendiricinin tecrübesi ve bir gurmenin sezgisiyle tam gereken pembeliğe eriştiklerinde durarak hep aynı oranlarda karıştırdığı krem ve çilekler. Yemek amma da uzun gelirdi bana! Büyük halam, itirazlara tahammül gösterse de asla kabul etmeyen bir tatlılıkla fikrini belirtmek için tabaklardan sadece birer lokma tadardı. Çok iyi bildiği şeyler olan romanlar ve dizeler konusunda, bir kadın tevazusuyla, hep daha uzman olanların görüşlerine güvenirdi. Bu konuların, tek bir kişinin beğenisinin hakikati tespit etmeye yetmeyeceği geçici heveslerin kararsız alanı olduğunu düşünürdü. Ama iş, bazı yemeklerin nasıl yapılacağı, Beethoven'ın sonatlarının nasıl çalınacağı ve bir konuğun nasıl incelikle ağırlanacağı gibi, kuralları ve ilkeleri kendisine annesi tarafından öğretilmiş şeylere geldiğinde, kusursuzluğa dair doğru bir fikri olduğundan ve diğer insanların buna ne kadar yakın ne kadar uzak bulunduğunu ayırt ettiğinden emindi. Hem zaten bu üç mevzu için kusursuzluk hemen hemen aynı anlama geliyordu. Yöntemlerde ve araçlarda bir tür basitlik, gösterişsizlik ve albeni. Yemeklere hiç gereği olmayan baharatların atılmasına, pedallara

yerli yersiz basarak piyanonun yapmacık çalınmasına, "misafir kabul ederken" insanın tam bir doğallıktan çıkıp kendinden abartıya kaçarak bahsetmesine dehşetle karşı çıkardı. Daha ilk lokmadan, ilk notalardan, basit bir davet pusulasından, karşısında iyi bir aşçı mı, gerçek bir müzisyen mi, iyi yetiştirilmiş bir kadın mı bulunduğunu hemen anladığını iddia ederdi. "Parmakları benimkilerden çok daha maharetli olabilir ama bu denli basit bir andanteyi bu kadar vurgulu çalması beğeniden yoksun olduğunu gösteriyor." "Çok parlak ve nitelikli bir kadın olabilir ama kendinden bu şekilde bahsetmesi nezaketsizlik." "Çok usta bir aşçı olabilir ama patatesli biftek yapmayı bilmiyor." Patatesli biftek! Tam da basitliği dolayısıyla zor olan ideal yarışma yemeği, adeta aşçılık sanatının "Patetik Sonatı", toplum yaşamında bir hizmetçi hakkında bilgi edinmek için gelen ve basit bir hareketiyle zarafetinin ve eğitiminin seviyesini belli eden bir hanımefendinin ziyaretinin gastronomik eşdeğeri. Dedem bütün yemeklerin başarıyla yapılmasını isteyecek kadar mağrurdu ama ne zaman tatsız tuzsuz olduklarını ayırt edebilecek kadar bile anlamazdı yemek pişirmekten. Çok nadiren de olsa, bazen başarısız olduklarını teslim edebiliyordu ama yalnızca tesadüf eseri. Tersine, büyük halamın, aşçı kadının falanca yemeği yapmayı bilmediğine ilişkin her zaman gerekçelendirilmiş eleştirileri ise dedeme bilhassa hoşgörüsüz gelirdi. Çoğu kez, onunla tartışmaya girmekten kaçınmak için, dudak ucuyla tattıktan sonra, fikrini belirtmezdi, zaten biz de hoşuna gitmediğini hemen anlardık. Susardı ama dedemi öfkelendirmeye yetecek, sarsılmaz ve aklı başında onaylamazlığını uysal gözlerinden okurduk.

Büyük halamın sessizliği karşısında sabrı taşan dedem inceden inceye alay ederek fikrini belirtmesini rica eder, sorularıyla onu sıkıştırır, çileden çıkarırdı ama dedemin tatlının fazla şekerli olmadığı yönündeki inancını kabul etmek yerine onun azap çekmeye razı olduğunu hissederdik.

Yemekten sonra, hemen yeniden okumaya koyulurdum; hele ki o gün biraz sıcaksa herkes "odasına çekilirdi", bu da benim derhal, dar basamaklı merdivenden, bir çocuğun bile pencereden bir sıçrayışta sokağa atlayabileceği kadar alçak olan birinci kattaki odama çıkmama olanak sağlardı. Rüzgârlıkları indirme bahanesiyle her gün yemekten sonra kapısının önünde piposunu içmeye çıkan ve sokaktan geçerken bazen çene çalmak için duranlarla merhabalaşan karşıdaki silahçının selamını es geçmeden penceremi kapardım. William Morris'in, Maple ve İngiliz dekoratörleri tarafından daima uygulanagelmiş teorileri, bir odanın ancak bizim için faydalı şeyler barındırması koşuluyla güzel olduğunu ve basit bir çivi de olsa her faydalı şeyin gizli değil ortada olması gerektiğini buyurur. Örtüsü tamamen açık bakır çubuklu yatağın üstünde, bu tertemiz odaların çıplak duvarlarını bazı şaheserlerin taklitleri süslerdi. Bu estetiğin kaidelerine göre değerlendirildiğinde, odanı kesinlikle güzel değildi, zira hiçbir işe yaramayan ve bir işe yarayanları da kullanılmalarını son derece zorlaştıracak şekilde edeple gizleyen bir sürü şeyle doluydu. Ama bence odam güzelliğini tam da, orada benim rahatım için bulunmayan ama oraya sanki kendi keyiflerince gelmiş olan bu şeylerden alıyordu. O yüksek beyaz yatak perdeleri adeta bir tapınağın dibine yerleştirilmiş ya-

tağımı bakışlardan gizlerdi; ipek-pamuk karışımı yatak örtülerinin, çiçekli pikelerin, nakışlı karyola örtülerinin, patiska yastık kılıflarının yerlere saçılan süslemeleri altında gün ışığı, Meryem yortusunda fistoların ve çiçeklerin altındaki sunak gibi gözden kaybolurdu ve ben akşamları yatabilmek için tüm bunları geceyi geçirmeye razı oldukları bir koltuğun üzerine özenle koyardım; yatağın yanında, mavi desenli bardaktan, aynı desenlerdeki şekerlikten ve ("dökmemden" korktuğu için halamın emriyle geldiğimin ertesi gününden beri hep boş duran) sürahiden oluşan üçlü, kutsallıklarına saygısızlık etmeyi aklımdan bile geçiremeyeceğim ya da şahsi gereksinimim için ancak kutsal kâseler kadar kullanabileceğim, ama soyunmadan önce yanlış bir hareketle deviririm korkusuyla uzun uzun incelediğim ibadet araç gereçlerini andırırdı -bunlar neredeyse camdan bir ampul içinde yanlarına yerleştirilmiş portakal çiçeği likörü kadar kutsaldı-; tığla işlenmiş o gözenekli küçük boyun atkıları, okumayı bitirip de her kalkmak istediğimde yapışıp kaldığımı fark ettiğime göre dikensiz olamayacak beyaz güllerden bir harmani atardı koltukların arkalığına; o cam fanusun altında, hoyrat temaslardan korunan sarkaç uzaklardan gelen deniz kabuklarıyla ve eski duygusal bir çiçekle içtenlikle gevezelik ederdi, ama yerinden kaldırmaya kalktığınızda öylesine ağırdı ki, sarkacı durdu mu, saatçi dışında hiç kimse onu tekrar kurmaya girişecek kadar ihtiyatsız davranmazdı; iki kâse, Kurtarıcı İsa'nın resmi ve kutsanmış bir şimşirle süslenmiş konsolun üzerine sanki bir sunak kaplaması gibi atılmış beyaz kabartmalı o sofra örtüsü, konsolu Kutsal Tablo'ya benzetirdi (her gün "oda yapıldığı"nda

oraya yerleştirilen bir dua iskemlesi de bu fikrin yarattığı çağrışımı tamamlardı), ama hep çekmecelerin aralığına sıkışan tiftiklenmiş kumaşlar bunların düzgün açılıp kapanmasını öyle engellerdi ki tek bir hamleyle Kurtarıcı'nın resmini, kutsal kâseleri, kutsanmış şimşiri düşürmeden ve kendim de sendeleyip dua iskemlesine tutunmadan asla bir mendil alamazdım; nihayet küçük etamin perdelerin, büyük muslin perdelerin ve daha da büyük pazen perdelerin oluşturduğu o üst üste konmuş üçlü, çoğu kez güneş ışığıyla dolmuş akdikenden beyazlıkları içinde hep güler yüzlüyse de esasında paralel tahta çubukları etrafında hareket etmek ve pencereyi açmak ya da kapamak istediğimde birbirlerine ya da hep birlikte pencereye takılmak konusundaki beceriksizleri ve dik kafalılıkları yüzünden sinir bozucuydu, ilkini kurtarmayı başarsam her za-

man ikincisi, sanki hepsi gerçek bir akdiken çalılığı ya da oraya yerleşme hayali kurmuş güvercinlerin yuvaları tarafından sıkı sıkıya tıkanmış gibi, eklem yerlerinde onun yerini almaya hazır oluyordu, öyle ki görünüşte gayet kolay olan bu açma kapama işini evden birinin yardımı olmadan asla sonuna kadar götüremiyordum; gereksinimlerimden hiçbirini karşılayamamakla kalmadıkları gibi onların tatmin edilmesine ufak da olsa köstek olan ve elbette oraya asla birinin yararlanması için konulmamış tüm bu şeyler, şu tercih havasıyla, genelde ağaçsız bir düzlükteki ağaçların ve yol kenarlarındaki ya da eski duvarlardaki çiçeklerin sahip olduğu, orada yaşamayı seçmiş olma ve bundan keyif alma gibisinden adeta şahsi düşüncelerle dolduruyorlardı odamı. Bu eşyalar odamı sessiz ve değişken bir yaşamla, kişiliğimin hem kaybolmuş hem de büyü-

lenmiş bulunduğu bir gizemle dolduruyorlardı. Bunlar bu odayı küçük bir kilise haline getirirdi: Burada güneş -amcamın pencerelerin tepesine eklemiş olduğu küçük kırmızı karoların içinden geçtiği zaman- perdelerdeki akdikeni kızıla boyadıktan sonra duvarların üstüne, bu küçük kilise vitraylı daha büyük bir sahanın içinde hapsolmuşçasına, acayip ışıklar saplar ve büyük bayramlarda sunakların bizi çiçekli bir yolla bağladığı kilisenin evimize yakınlığı dolayısıyla, çanların gürültüsü öyle yankılı gelirdi ki bu çanların adeta, elinde dua kitabını tutan papazı, akşam duasından dönen halamı ya da bize kutsanmış ekmek getiren koro çocuğunu sık sık selamladığım pencerenin hemen üstündeki çatımızda çaldıklarını hayal edebilirdim. Maple odalarının duvarlarında ve şömine raflarında William Morris tarafından faydasız güzelliğe verilen ayrıcalıklar olan, Boticelli'nin *İlkbaharı*'nın Brown tarafından çekilmiş fotoğrafına ya da Lille Müzesi'ndeki *Meçhul Kadın* dökümüne gelince, itiraf etmem gerekir ki benim odamda bunların yerini, önü işlemeli asker ceketi içinde haşin ve yakışıklı Prens Eugène'i temsil eden bir tür gravür almıştı ve bir gece, lokomotiflerin ve dolu tanelerinin yarattığı büyük bir gürültü altında, yine haşin ve yakışıklı haliyle, bir gar büfesinin kapısında, bir bisküvi markasının reklamı için kullanıldığını fark edince çok şaşırmıştım. Bugünse, vaktiyle dedemin onu, ebediyen odama yerleştirmeden önce, bir imalatçının cömertliği sonucu, özendirmelik hediye ürün diye aldığından şüpheleniyorum. Ama o zamanlar onun bana tarihi ve gizemli görünen kökenini dert etmiyordum ve tarihi bir kişilik olarak, sadece onunla paylaştığım odamın daimi bir sakini olarak

düşündüğüm ve her sene hiç değişmemiş bulduğum bu gravürün pek çok kopyası olabileceğini hayalime bile getirmiyordum. Onu görmeyeli çok uzun zaman oldu ve sanırım onu bir daha asla göremeyeceğim. Ama talih bir gün onu karşıma çıkarsaydı, onun hakkında Boticelli'nin *İlkbaharı*'ndan çok daha fazla şey söyleyebileceğimi sanıyorum. Evlerini hayran oldukları şaheserlerin kopyalarıyla süslemeyi ve oyma bir tahta çerçeveye emanet ederek değerli bir imgeyi muhafaza etme çabasından hafızalarını kurtarmayı zevk sahibi insanlara bırakıyorum. Odalarını bizzat beğenilerinin sureti haline getirmeyi ve onu yalnızca onaylayabilecekleri şeylerle doldurmayı da zevk sahibi insanlara bırakıyorum. Bana gelince, ben ancak, içindeki her şeyin, benimkinden derinlemesine farklı yaşamların ve benimkine zıt bir beğeninin yaratımı ve dili olduğu bir odada, bilinçli düşüncemden hiçbir şey bulamadığım, hayal gücümün kendini ben-olmayana dalmış hissederek coştuğu bir odada kendimi yaşıyor ve düşünüyor hissederim. Ben uzun soğuk koridorları olan şu taşra otellerinden birine -Gar bulvarı, Rıhtım ya da Kilise meydanı- adımımı atınca kendimi mutlu hissederim; buralarda dışarıdaki rüzgâr, kaloriferin gösterdiği ısıtma çabalarına karşı başarıyla savaş verir, semtin ayrıntılı coğrafi haritası hâlâ duvardaki tek süstür, her gürültü yalnızca yerinden oynatarak sessizliği ortaya çıkarmaya yarar, odalar hava akımının temizlediği ama yok edemediği kapatılmışlık kokusunu muhafaza eder, burun delikleri bu havayı, ona bayılan, düşünce ve hatıra barındıran her şeyi onda tekrar yaratmak amacıyla karşısına bir model gibi koyan hayal gücüne taşımak için yüz kere teneffüs eder; ak-

şamları insan odanın kapısını açınca, orada dağınık kalmış tüm yaşamı çiğnediği, kapıyı kapatıp masaya ya da pencereye kadar gidince de onu hiç çekinmeden elinde tuttuğu, bucak merkezindeki döşemecinin Paris zevkini yansıttığına inanarak yaptığı kanepenin üstüne onunla birlikte bir tür özgür hafifmeşreplikle oturduğu, oraya buraya eşyalarını koyarak, ta başkalarının ruhunun kıyılarına kadar tıka basa dolu olan ve ızgaraların biçimine ve perdelerin desenine değin onların rüyalarını muhafaza eden bu odada efendi rolü oynayarak, meçhul halısı üzerinde çıplak ayaklarla yürüyerek, kendine aşinalığıyla kafasını karıştırmak niyetiyle her yanda bu yaşamın çıplaklığına dokunduğu duygusuna kapılır; o zaman insan, titreye titreye sürgüyü çekmeye gittiğinde bu esrarlı yaşamı kendisiyle birlikte içeri hapsettiğini, onu önü sıra yatağa sürdüğünü, ve nihayet çok yakındaki kilise bütün şehir için can çekişenlerin ve aşıkların uykusuzluk saatini vururken yüzüne tırmanan büyük beyaz çarşafların içinde onunla birlikte yattığını hisseder.

Köye[1] bir kilometre uzaklıktaki parka gitmek gerektiğinden uzun süredir odamda okuyamıyordum. Ama bu zorunlu oyundan sonra, kitabın el sürmemek kaydıyla bırakılmış olduğu çimlerin üzerinde, sepetlerde getirilen ve ırmağın kıyısındaki çocuklara dağıtılan ikindi kahvaltısını kısa kesiyordum. Biraz ileride, parkın hayli bakımsız ve gizemli kuytularında, kuğularla kaplı ve heykellerin gülümsediği ağaçlık yollarla çevrili ve içinde kimi zaman sazan balıklarının zıpladığı ırmak düz bir çizgi boyunca uzanan yapay bir

1. Nedendir bilmem bizim köy diye adlandırdığımız yer, Guide Joanne'un yaklaşık 3000 sakini olduğunu söylediği, kantondaki bir ilçe merkezidir.

su olmaktan çıkıyor, hızlanıyor, hızla akarak parkın kapısını geçiyor, kelimenin coğrafi anlamında bir ırmak haline gelerek -bu ırmağın bir adı olmalıydı-, çok geçmeden öküzlerin uyuduğu, sularının sarı düğünçiçeklerine boğduğu ve tam bir batağa çevirdiği çayırlık benzeri otlaklar arasında saçılıp serpiliyor (bu, gerçekten heykeller ve kuğular arasında akan aynı ırmak mıydı?) ve bir yandan Ortaçağ'dan kaldığı söylenen biçimsiz, yıkıntı kulelerle köye bağlanırken, öte yandan kuşburnu ağaçları ve dikenlerle kaplı yokuşlu yollarla, başka, meçhul isimleri olan köylerin sonsuza uzanan "doğa"sına kavuşuyordu. Diğerlerini parkın aşağısında, kuğuların kenarında ikindi kahvaltısını bitirmeye bırakıp, labirentimsi yollarda koşarak bir yeşilliğe çıkıyordum, kimsenin beni kolay kolay bulamayacağı bu yerde, kuşkonmaz fidesini, çilek fidanlarının oluşturduğu sınırı, bazı günler atların çevresinde dönerek suyu yükselttikleri havzayı, yukarıda "parkın sonu" olan kapıyı ve daha ötedeki peygamberçiçeği ve gelincik tarlalarını izleyerek, sırtımı budanmış fındık ağaçlarına yaslayıp oturuyordum. Bu yeşilliğe derin bir sessizlik hâkimdi, yerimin keşfedilme ihtimali yok denecek kadar azdı, aşağılardan bana beyhude seslenen, hatta bazen yaklaşıp ilk bayırları çıkan, her yere baktıktan sonra hiçbir şey bulamayıp geri dönenlerin uzaklaşan çağrıları güvenliğimi daha bir hoş kılıyordu; o zaman artık hiç ses gürültü kalmıyordu; sadece zaman zaman, uzaklarda, ovaların ötesinde, sanki mavi göğün ardında çalan çanların altın sesi geçip giden saat konusunda beni uyarabiliyordu; ama bu sesin tatlılığından şaşkına dönüp, ardından gelen, son çan seslerinin geride bıraktığı daha derin sessizlikten

dolayı kafam karıştığı için, kaç kez vurduklarından asla emin olamıyordum. Bu, köye dönerken -yakından bakıldığında, dik ve heybetli ölçülerini yeniden kazanan, kargaların belirginleştiği arduvazdan baca şapkaları akşamın mavisinde yükselen- kiliseye yaklaşıldığı zaman duyulan ve sesi "yeryüzünün hayrı için" meydanda pare pare çınlayan çanların gök gürültüsünü andıran seslerine benzemiyordu. Bu sesler parkın ucuna ancak zayıflayıp yumuşayarak varabiliyorlardı ve sadece bana değil tüm kıra, tüm köylere ve tarlalarında yalnız başlarına çalışan köylülere seslendiklerinden beni kesinlikle kafamı kaldırmaya zorlamıyorlardı, beni görmeden, tanımadan, rahatsız etmeden, saati uzak diyarlara taşıyarak yanımdan geçip gidiyorlardı.

Ve bazen evde, yatağımda, akşam yemeğinden çok sonra, akşamın son saatleri de yaptığım okumaya sığınak olurdu, ama sadece bir kitabın son bölümlerine geldiğim, sona varmak için artık okunacak pek bir şeyin kalmadığı günlerde böyleydi. O zaman, yakalanırsam cezalandırılmayı ve kitap bitinceye kadar belki bütün gece sürecek uykusuzluğu göze alarak, ailem yatar yatmaz mumu yakardım; sessizliğe bürünmüş silahçının evi ile postane arasında yer alan hemen yakındaki sokakta, kasvetli ama yine de mavi gökyüzü yıldızlarla dolu olurdu ve solda, kıvrılarak tırmanmaya başlayan küçük dik sokakta, kilisenin, heykelcikleri gece uyumayan karanlık ve ürkütücü yarım kubbesinin etrafı gözlediği hissedilirdi, Yüce Tanrı'nın, kutsanmış ekmeğin, rengârenk esvaplar giyen azizlerin ve komşu şatolardaki hanımefendilerin büyülü konutu olan bu köy kilisesi yine de tarihi bir yerdi; bu hanımefendiler bayram günleri "cümbür ce-

maat" ayine gitmek için pazarı boydan boya geçerken tavukları ürkütüp geveze kadınları kendilerine baktırır ve dönüşte de, müminlerin döner kapıyı itip sahının başıboş yakutlarını saçtığı sundurmanın gölgesini terk ettikten hemen sonra, meydandaki pastacıdan bir şeyler almadan geçmezlerdi, buranın, bir gölgelikle güneşten korunan kule biçimli pastalarından bazılarının - "manqués", "Saint-Honorés" ve "génoises"-[2] aylak ve şekerli kokusu benim için hâlâ büyük ayinin çan sesleri ile pazarların neşesine karışır.

Sonra son sayfa okunmuş, kitap bitmiş olurdu. Gözlerin ve sadece derin bir iç çekişte nefeslenmek için durarak gözleri sessizce takip eden sesin tutkulu koşusunu durdurmak gerekirdi. O zaman, içimde çok çok uzun zamandan beri zincirlerinden boşanmış olan kargaşaya, yatışabilsin diye idare edeceği başka hareketler vermek amacıyla, yerimden kalkar, yatağım boyunca ileri geri yürümeye başlardım, bu sırada gözlerim hâlâ, odada ya da dışarıda boşu boşuna aranan belli bir noktaya sabitlenmiş olurdu, bu noktanın beyhude aranmasının sebebi sadece bir ruh mesafesinde yer alıyor olmasıydı, hani şu diğerleri gibi metrelerle ya da millerle ölçülmeyen uzaklıklardan biriydi ve "başka bir şey" düşünenlerin "uzak" gözlerine baktığımızda onu diğer uzaklıklarla karıştırmak zaten olanaksızdır. Peki neydi? Bu kitap, sadece bundan mı ibaretti? Yaşayan insanlardan daha fazla dikkat ve şefkat göstermiş olduğumuz bu varlıkları ne denli sevdiğimizi itiraf etme cesaretini her zaman gösteremeyiz, hatta ebeveynlerimiz bizi okurken bu-

2. Pralinli bisküvi, şantili çörek, bademli pasta. (ç.n.)

lup heyecanımıza güler bir tavır takındıklarında bile, sahte bir kayıtsızlık ve yapmacık bir can sıkıntısıyla kitabı kapatırız; kendileri için soluk soluğa kaldığımız, hıçkıra hıçkıra ağladığımız bu insanları bir daha görmek, haklarında bir şey öğrenmek artık mümkün olmayacaktır. Bir kaç sayfadan beri, yazar, acımasız "Sonsöz"de, onları buraya kadar nasıl bir ilgiyle adım adım takip etmiş olduğunu bilenler için inanılmaz bir kayıtsızlıkla onlarla "arayı açma" derdine düşmüştür şimdiden. Yaşamlarının her saatinde nelerle meşgul oldukları anlatılmıştır. Sonra birdenbire: "Bu olaylardan yirmi yıl sonra Fougères'in sokaklarında hâlâ beli bükülmemiş bir ihtiyara rastlayabilirdiniz, vs."[3] Ve bu iki cildin, ortaya dikilip ardından üstesinden gelinen her engelle önce korkutup sonra sevindirerek bize tadına doyulmaz ihtimalini sezdirmeye çalıştığı evliliğin kutlandığını ancak, bizim fani tutkularımıza kayıtsız, yazarın yerini almış bir kişi tarafından sanki gökten zembille inip yazılmış gibi görünen bu şaşırtıcı son deyişte ikincil bir karakterin araya karışmış bir cümlesinden öğreniriz ama tam olarak ne zaman olduğunu bilemeyiz. Kitabın devam etmesini ve mümkün olsaydı tüm karakterler hakkında başka bilgiler edinmeyi,

3. İtiraf ediyorum ki bazı haber kipi hikâye birleşik zaman kullanımları -daha eylemlerimizi naklederken bile, belirli geçmiş zaman kipi gibi bize eylemin tesellisini bırakmadan onları yanılsamaya uğratan, geçmiş zamanda yok eden, bize yaşamı hem fani hem de edilgen bir şey olarak sunan bu acımasız zamanın bazı kullanımları- benim için gizemli hüzünlerin tükenmez kaynağı olarak kalmıştır. Bugün bile saatler boyu ölüm hakkında sakince düşünebilmişimdir. Hemen en derin bir melankoliyle kuşatılmış hissetmek için Sainte-Beuve'ün *Pazartesi Konuşmaları*'ndan bir cildi açmam ve orada örneğin Lamartine'in şu cümlesine denk gelmem yeterlidir (Sözü edilen Madame d'Albany): "O devirde onu hatırlatan hiçbir şey yoktu... Ağırlığı altında çöken gövdesi kaybolmuş ufak tefek bir kadındı, vs." Romanlarda, yazarın bize acı çektirme niyeti öyle gözle görülürdür ki biraz daha katılaşırız.

şimdiki hayatlarına dair bir şeyler öğrenmeyi, kendi hayatımızı, onların bize esinledikleri[4] ama nesnesini birdenbire kaybetmiş olduğumuz sevgiye kesinlikle yabancı olmayan şeylere hasretmeyi, yaşamla hiç ilişkisi olmayan ve bu dünyadaki nasibinin zannettiğimiz gibi evreni ve kaderini içermek değil bir noterin kütüphanesinde *Journal de Modes illustré* ve *Géographie d'Eure-et-Loir* gibi önemsiz yıllıklar arasında küçücük bir yer işgal etmek olduğunu, ailemizin de gerektiğinde bize küçümseyici bir cümle ile öğrettiği üzere şimdi anladığımız için değeri hakkında son derece yanıldığımız bir kitapta yarın sadece unutulmuş bir sayfa üzerindeki isimlerden ibaret olacak varlıkları bir saat için olsun boşu boşuna sevmemeyi ne kadar çok isterdik.....

... "Kralların Hazineleri"nde, benim görüşüme göre Okuma'nın hayatın içinde neden Ruskin'in bu küçük eserde ona verdiği baskın rolü oynayamayacağını göstermeyi denemeden önce, hatırası her birimiz

4. Salt hayal gücünün ürünü olmayan ve tarihsel bir dayanağa sahip kitaplar için, bir tür dolambaçlı yoldan deneyebiliriz bunu. Örneğin, bir anlamda katışıksız olmayan eserleri, akıl ile pek az dönüşüme uğramış gerçekliğin karışımı olan Balzac, bazen özellikle bu tür bir okuma için uygundur. Ya da en azından o bu "tarihi okurlar"ın en hayranlık vericisini, *Une ténébreuse affaire* ve *L'Envers de l'histoire contemporaine* üzerine benzersiz denemeler yazmış Albert Sorel'de bulmuştur. Kaldı ki, okuma, bu hem çetin hem de oturaklı zevk Bay Sorel'e, bu araştırmacı zihne, bu sakin ve güçlü bedene ne kadar da uygun düşüyormuş gibi görünür; okuma esnasında, sağlıklı bir bünyenin derinliklerinden neşeyle kanatlanan bin bir türlü şairane duyum ve kendini iyi hissetme hali, okurun gündüz düşlerinin etrafında bal gibi tatlı ve altın rengi bir haz yaratır. Zaten, onca özgün ve kuvvetli düşünceyi bir okumaya dahil etme sanatı sadece Bay Sorel'in kusursuzluğa eriştirdiği yarı tarihsel eserlere has değildir. Yaptığım *Amiens İncili* çevirisinin onun için belki de şimdiye kadar yazdığı en güçlü sayfaların konusu olduğunu her zaman -hem de büyük bir minnetle- hatırlayacağım.

için bir takdis olarak kalması gereken çocukluğumuzun sevimli okumalarını tartışma dışı bırakacağım. Kuşkusuz önceki sayfaların uzunluğu ve niteliği bu okumalar hakkında en başta öne sürdüklerimi fazlasıyla kanıtlıyor; yani bu okumaların bizde özellikle bıraktığı şeyin, okumaları yaptığımız yerlerin ve günlerin imgesi olduğunu. Onların büyüsünden kurtulamadım. Kitaplardan bahsetmek istediğimde, onlardan başka her şeyden söz ettim çünkü okumaların bana anlatmış olduğu şey kitaplar değildir. Ama belki de onların birbiri ardına bana geri verdiği hatıralar bizzat okuyucuda da uyanacak ve onu, çiçekli ve dolambaçlı yollarda oyalansa da, sunmam için geriye kalan bazı düşünceleri adeta kendi içindeymiş gibi takip etmeye yetecek bir güçle, yavaş yavaş kendi zihninde *Okuma* diye adlandırılan özgün psikolojik eylemi yeniden yaratmaya götüreceklerdir.

Bilindiği gibi "Kralların Hazineleri", Ruskin'in, 6 Aralık 1864 tarihinde, Rusholme Enstitüsü'nde bir kütüphane kurulmasına yardım etmek amacıyla Manchester yakınlarındaki Rusholme Şehir Oteli'nde okuma üzerine verdiği bir konferanstır. 14 Aralık'ta, Ancoat'ta okullar kurulmasına yardım etmek için, kadının rolü üzerine "Kraliçelerin Bahçeleri" başlıklı ikinci bir konferans daha vermiştir. "Bütün bir 1864 yılı boyunca" der Bay Collingwood *Ruskin'in Yaşamı ve Eserleri* adlı hayranlık uyandırıcı eserinde, "Carlyle'e sık sık yaptığı ziyaretler dışında *evden* çıkmamıştır.

Ve Aralık'ta, Manchester'da, daha sonra *Susam*

ve Zambaklar adı altında onun en popüler[5] eseri haline gelecek dersleri verdiği zaman, düşüncesinin en parlak renkleri içinde onun fiziksel ve zihinsel olarak en sağlıklı halini ayırt edebiliriz. Sunduğu kahramanca, aristokratik ve stoacı idealde ve kitaplar ile halk kütüphanelerinin değeri konusundaki ısrarında Londra Kütüphanesi'nin kurucusu olan Carlyle ile yaptığı sohbetlerin yankısını tanıyabiliriz..."

Burada Ruskin'in tezini, tarihsel kökenleriyle ilgilenmeden, sadece kendi içinde tartışmak isteyen bize göre, onu Descartes'ın şu sözleriyle oldukça doğru biçimde özetlememiz mümkün: "Tüm iyi kitapların okunması, geçmiş yüzyıllarda bunları yazmış olan en saygın ve ilginç kişilerle yapılan bir sohbet gibidir."[6] Ruskin belki Fransız filozofun bu biraz da yavan düşüncesini bilmiyordu ama konferansın her yerinde gerçekten de onunla karşılaşırız, yalnız konferanslarda bu düşünce İngiltere'nin sisli havasının karıştığı Apolloncu bir altına bulanmıştır, tıpkı görkemiyle onun gözde ressamının peyzajlarını aydınlatan bir altına. "Hadi arkadaşlarımızı seçme arzusuna ve iradesine sahibiz diyelim," der, "kaçımız bu seçme yetisine

5. Bu eser daha sonra iki konferansa "The Mystery of Life and its Arts" [Hayatın Gizemi ve Sanatları] başlıklı bir üçüncüsü eklenerek genişletilmiştir. Popüler baskıları ise sadece "Kralların Hazineleri" ile "Kraliçelerin Bahçelerini" içermeye devam etmiştir. Elinizdeki kitapta biz de sadece bu iki konferansı çevirdik ve Ruskin'in *Susam ve Zambaklar* için yazdığı önsözlerden hiçbirini başa koymadık. Bu cildin boyutu ve bizim kendi yorumumuzun fazlalığı daha fazlasını yapmamıza müsaade etmedi. Aralarından dördü hariç (Smith, Elder, ve Co.) *Susam ve Zambaklar'ın* pek çok baskısının hepsi Ruskin'in tüm eserlerinin ünlü yayıncısı George Allen'ın sahibi olduğu Ruskin Yayınevi'nden çıkmıştır.

6. R. Descartes, *Yöntem Üzerine Konuşma*, Say Y., 2013, s. 13, çev. Murat Erşen. (ç.n.)

sahip veya seçenekler kaçımız için yeterli!.. Tanımak istediğimiz kişileri tanıyamayabiliriz... Belki şans eseri büyük bir şairin gözüne ilişebilir, sesini duyabilir, işinin ehline soru sorabilir hatta güler yüzle karşılık alabiliriz. Kabine Bakanı'yla on dakikacık konuşma fırsatı yakalayabiliriz, belki de öyle yanıltıcı, üstünkörü bir cevap alırız ki keşke sussaydı da hiçbir şey demeseydi diye içimizden geçiririz ya da hayatta bir veya iki kez prensesin yoluna çiçek atma şerefine nail, kraliçenin hoş bir gülüşüne şahit olabiliriz. Biraz fazlası için yollarımızı, tutkularımızı ve güçlerimizi harcadığımız bu gıpta ettiğimiz anlara karşın, konumumuza bakmaksızın ne zaman istersek bize en iyi şekilde, yürekten cevap veren bir topluluk vardır. Oldukça muazzam ve anlayışlı olmalarından dolayı (bizleri huzurlarına kabul etmek için değil, sırf kendilerine çekebilmek için) etrafımızda bütün gün bekleyen, mütevazı bir şekilde döşenmiş dar bekleme salonlarında, kitaplıklarımızda sabırla duran, hiç önem vermediğimiz, krallar ve devlet adamları topluluğunun bütün bir gün boyunca bize söyleyebilecekleri tek kelimeye bile kulak vermeyiz."[7] "Belki bana diyeceksiniz ki," diye ekler Ruskin "canlılarla çene çalmayı tercih etmenizin sebebi yüzlerini görüyor olmanız, vs." ve önce bu ilk itirazı sonra da ikincisini çürüterek, okumanın tam olarak etrafımızda tanıma fırsatı bulduklarımızdan çok daha bilge ve ilginç insanlarla bir sohbet olduğunu gösterir. Bu kitaba eklediğim notlarda, okumanın, en bilge insanlarla yapılsa dahi bu şekilde bir sohbete indirgenemeyeceğini, bir kitap ile bir arkadaş arasındaki temel farkın,

7. Ruskin, *Susam ve Zambaklar*, [Aylak Adam Yayınları, 2013, s. 13-14, çev. Emre Murat Bozer]

sahip oldukları bilgelik düzeyi değil onlarla iletişim kurma tarzımız olduğunu göstermeye çalıştım; sohbetin tersine okuma, her birimiz için yalnız kalmayı sürdürürken başka bir düşüncenin iletilmesini kabul buyurmaktan ibarettir, yani bu esnada yalnızken sahip olduğumuz, ama sohbetin hemen dağıttığı zihinsel gücü kullanmayı sürdürür, bir yandan da esinlere açık olmaya, zihnin kendi üzerindeki verimli çalışmasını sürdürmeye devam ederiz. Eğer Ruskin birkaç sayfa ileride dile getirdiği başka gerçeklerden gerekli sonuçları çıkarmış olsaydı, benimkine benzer bir neticeye ulaşacak olması muhtemeldir. Ama elbette o *okuma* düşüncesinin kaynağına gitmeye çalışmadı. Bize okumanın değerini öğretmek için, hemen hemen bütün doğru fikirleri bize gösteren ve bunları derinleştirme işini modern hurafelere bırakan Yunanlara özgü o yalınlıkla Platoncu bir tür güzel efsane anlatmak istemiştir yalnızca. Ama okumanın, özü itibarıyla, yalnızlığın ortasındaki bir iletişimin bu bereketli mucizesi olarak, Ruskin'in söylediklerinden daha fazla, daha başka bir şey olduğuna inansam da, her şeye rağmen zihinsel yaşamımızda okumaya, Ruskin'in ona verir göründüğü baskın rolü tanıyabileceğimizi sanmıyorum.

Okumanın rolünün sınırları, onun meziyetlerinin doğasından kaynaklanmaktadır. Ve bu meziyetlerin neler olduğunu sormak için yine çocukluk okumalarına uzanacağım. Az önce yemek odasında ateşin başında; sonra odamda, tığ işi kafalık giydirilmiş koltuğa gömülmüş halde; ve ikindinin güzel saatleri boyunca, sonsuz kırların soluklarının yanı başımda sessizce oynamak için çok uzaklardan gelip dalgın burun deliklerime, bazen yorgun gözlerimi kaldırıp baktığım

yoncaların ve evliyaotlarının kokusunu tek kelime etmeden sunduğu parktaki fındık ve akdiken ağaçlarının altında okuduğumu gördüğünüz o kitabın üzerine eğilerek gözlerinizle yirmi yıllık mesafeden başlığını çözmeyi başaramazken, görüşü bu tür algılara daha alışkın olan belleğim size onun ne olduğunu söyleyecektir: Théophile Gautier'nin *Le Captain Fracasse*'ı. Bana yapıtın en özgün ve en güzelmiş gibi görünen iki üç cümlesini her şeyin ötesinde seviyordum. Başka bir yazarın bir benzerini yazmış olabileceğini hayal bile edemıyordum. Ama bunların güzelliğinin, Théophile Gautier'nin her ciltte bir iki kez sadece ucundan gösterdiği bir gerçekliğe tekabül ettiğini hissediyordum. Ve bu gerçekliği hiç şüphesiz bütünüyle bildiğini düşündüğüm için, tüm cümleleri bu kadar güzel olan ve haklarında onun fikrini almayı arzu ettiğim şeyleri konu edinen başka kitaplarını da okumak isterdim. "Gülmek doğası itibarıyla acımasız değildir; insanı hayvandan ayırır ve Yunan şairi Homeros'un *Odysseia*'sında görüldüğü üzere, ebediyetin boş vakitleri boyunca Olimposlulara yaraşır şekilde doyasıya gü-

len ölümsüz ve bahtiyar tanrılara vergidir."[8] Bu cümle bana gerçekten sarhoşluk veriyordu. Benim için sadece Gautier'nin açığa çıkarabileceği bu ortaçağ sayesinde harikulade bir antik çağ idrak ettiğime inanıyordum. Fakat bilmediğim bir yığın kelime yüzünden bir türlü gözümde canlandıramadığım bir şatonun sıkıcı tasvirinden sonra bunu gizlice söylemek yerine, bütün cilt boyunca bu türden cümleler yazmasını ve bana, kitap bittiğinde de tanımayı ve sevmeyi sürdürebileceğim şeylerden bahsetmesini tercih ederdim. Onun, yani hakikati elinde tutan tek bilgenin, çok soğuk bir mart ayı boyunca, ne zaman kitabı kapatsam, sona ermiş okumanın, hareketsizlikte birikmiş güçlerin ve köyün sokaklarında esen canlandırıcı rüzgârın heyecanı içinde, yürüyerek, ayaklarımı vurarak, yollarda koşarak, okumuş olduğum Shakespeare, Saintine, Sophokles, Euripides ve Silvio Pellico hakkında tam olarak ne düşünmem gerektiğini bana söylemesini

8. Aslında bu cümle *Le Capitaine Fracasse*'da bulunmaz, en azından bu biçimiyle. "Yunan şairi Homeros'un *Odysseia*'sında görüldüğü üzere" yerine sadece "Homeros'a göre" ifadesi vardır. Ama aynı eserde bulunan "Homeros'ta görüldüğü üzere", "Odysseia'da görüldüğü üzere" gibi ifadeler bana aynı ölçüde keyif verdiği için, okuyucu açısından örnek daha çarpıcı olsun diye, doğrusu artık kendileri için dini bir saygı duymadığım bugün, tüm bu güzellikleri tek bir tanesinde eritmeyi uygun buldum. Hem zaten *Le Capitaine Fracasse*'ın başka yerlerinde de, Homeros Yunan şair olarak nitelendirilmiştir ve hiç şüphesiz bu da beni mest etmiştir. Her şeye rağmen, artık bu unutulmuş zevkleri, bunca mucizeyi tek bir cümlede toplayarak ölçüyü kaçırıp aşırı gitmediğimden emin olacağım kadar büyük bir kesinlikle tekrar bulamıyorum! Yine de aşırıya kaçtığımı sanmıyorum. *Capitaine Fracasse*'daki bu cümleyi, ağaçlık yoldaki çakıl taşlarını ayaklarımla çiğnerken nehrin kenarına eğilmiş yoncalara ve Cezayir menekşelerine tekrar ederken büyük coşku duyuyordum ama eğer -ne yazık ki- hiç zevk alamadan bugün yapay olarak bir araya topladığım onca zarafeti Gautier'nin tek bir cümlesinde bulabilseydim bu coşkunun çok daha hoş olacağını düşünmek beni kederlendiriyor.

isterdim. Özellikle de, altıncı sınıfı tekrar ederek mi yoksa geçerek mi ve daha ileride diplomat olarak mı yoksa yüksek mahkemede avukat olarak mı hakikate ulaşmak için daha fazla şansım olduğunu bana söylesin isterdim. Ama güzelim cümle biter bitmez, benim gözümde dikkat etmeye bile değmeyecek denli önemsiz bir şey olan, "üzerine parmakla harfler çizilecek kadar kalın bir toz tabakasıyla" kaplı bir masayı betimlemeye başlardı; ve Gautier'nin özlemimi daha çok doyuran ve bana nihayet onun tüm düşüncesini öğreten başka hangi kitapları yazdığını kendime sormak zorunda kalırdım.

Yazar için "Sonuç" okuyucu içinse ise "Teşvikler" diye adlandırılabilecek olan bölüm, gerçekten de, güzel kitapların (okumanın zihinsel yaşamımızda oynayabileceği asli ve sınırlı rolü anlamamızı sağlayan) en büyük ve harika özelliklerinden biridir. Bizim bilgeliğimizin yazarınınkinin bittiği yerde başladığını gayet iyi hisseder ve elinden gelen sadece bizde arzular uyandırmak olduğu halde bize yanıtlar vermesini isteriz. O ise bu arzuları bizde ancak, sanatının son çabasının ulaşmasına olanak tanıdığı en yüce güzelliği temaşa etmemizi sağlayarak uyandırabilir. Ama zihinlerin görüşüne dair benzersiz ve de inayete dayalı bir yasa (belki de, hiç kimsenin doğrusunu kabul edemeyeceğimizi ve onu kendi başımıza yaratmamız gerektiğini belirten yasa) dolayısıyla, kitapların bilgeliğinin sonu bize sadece kendimizinkinin başlangıcı olarak görünür, öyle ki bize söyleyebilecekleri her şeyi söyledikleri anda içimizde onların henüz hiçbir şey söylemedikleri duygusunu uyandırırlar. Hem zaten onlara yanıtlayamayacakları sorular sorarsak,

aynı zamanda onlardan bizi eğitmeyecek yanıtlar talep etmiş oluruz. Zira şairlerin, kendileri için sadece şahsi duygularından dolayı anlamlı olan şeylere edebi bir önem atfetmemiz için içimizde uyandırdıkları şey, bir aşk etkisidir. Bize gösterdikleri her tabloda, dünyanın geri kalanından farklı ve bizi tam içine sokmalarını isteyeceğimiz harikulade bir kentin belli belirsiz bir görünüşünü sunuyor gibidirler sadece. Bay Mæterlinck'e ya da Bayan Noailles'e, "yonca ve yaban karanfili" kokulu yol boyunca "modası geçmiş çiçeklerin yetiştiği Zelanda Bahçesi'ne" ve yeryüzünün, kitaplarınızda söz etmediğiniz ama onlar kadar güzel bulduğunuz her yerine "götürün bizi" diyebilmek isterdik. Millet'in *İlkbahar*'ında bize gösterdiği o kırı gidip görmek isterdik (zira ressamlar da bizi şairler gibi eğitirler), Bay Claude Monet'nin bizi Seine kıyısındaki Giverny'e, sabahın sisi arasından ancak hayal meyal seçebilmemize izin verdiği bu nehir dirseğine götürmesini isterdik. Oysa, aslında, Bayan Noailles'e, Mæterlinck'e, Millet'e, Claude Monet'ye başka yerlerin değil de bu yolun, bu bahçenin, bu nehir dirseğinin civarından geçme ya da buralarda konaklama fırsatı vererek, onları buraları resimlemeyi seçmeye itmiş olan, ilişkilerindeki ya da ailevi yakınlıklarındaki tesadüflerdir. Bize onları dünyanın geri kalanından başka ve daha güzel gösteren şey, onların dahiye verdikleri izlenimi kendi üzerlerinde kavranamaz bir yansı olarak taşımalarıdır ve bu izlenimin, onların resmettikleri tüm diyarların kayıtsız ve itaatkâr yüzünde bir o kadar benzersiz ve bir o kadar zorba, başıboş dolaştığını görürüz. Bu mekânların bizi cezbeden, düş kırıklığına uğratan ve ötesine gitmek istediğimiz bu

görüntüsü, adeta derinliği olmayan bir görü meydana getiren bir şeyin -bir tuval üzerinde donup kalmış bir serap- bizzat özüdür. Doymak bilmez gözlerimizin delip geçmek istediği bu sis ise resim sanatının son sözüdür. Sanatçının olduğu gibi yazarın da nihai çabası, bizi evren karşısında meraksız bırakan çirkinlik ve anlamsızlık perdesini bizim için ancak kısmen kaldırmayı başarabilir. O zaman bize şöyle der:

"Bak, bak,
Yonca ve yaban karanfili kokan
Yaşam dolu dar derelerini saran
Aisne ve Oise diyarları."

"Bak Zelanda'daki eve, bir deniz kabuğu gibi pembe ve parlak. Bak! Görmeyi öğren!" Ve tam o anda yazar gözden kaybolur. Okumanın değeri ve yetersizliği işte budur. Yalnızca bir teşvik olan şeyi bir disiplin haline getirmek ona fazla rol biçmek olur. Okuma zihinsel yaşamın eşiğindedir; bizi bu yaşama sokabilir ama onu teşkil etmez.

Bununla birlikte ruhsal çöküntünün bazı halleri, deyim yerindeyse bazı patolojik halleri vardır ki okuma, yinelenen teşviklerle, tembel bir zihni durmadan zihinsel yaşama yeniden sokmakla görevli bir tür şifalı disiplin haline gelebilir. O zaman kitaplar bu hal içindeki kişi için psikoterapistin bazı sinir hastaları için oynadığı role benzer bir rol oynarlar.

Bilindiği gibi, sinir sistemindeki kimi rahatsızlıklarda, hasta, hiçbir organı etkilenmese de, bir tür isteme acziyetine düşer, sanki güçlü, yardımsever bir el uzanmasa tek başına içinden çıkamayacağı ve sonun-

da eriyip biteceği derin bir batağa saplanmıştır. Beyni, bacakları, akciğerleri, midesi zarar görmemiştir. Çalışma, yürüme, soğukta kalma, yeme konusunda yaşadığı hiçbir gerçek güçlük yoktur. Ama başka türlü gayet iyi gerçekleştirebileceği bu farklı eylemleri istemekten âcizdir. Ve eğer kendisinde bulamadığı dürtüler ona dışarıdan, yani muhtelif organik istemelerinin yavaş yavaş iyileştirileceği güne kadar onun yerine isteyecek bir hekimden gelmezse, iradesindeki atalet kaçınılmaz olarak, sonunda sahip olmadığı hastalıkların dengi haline gelecek organik bir düşkünlükle neticelenecektir. Fakat bu hastalarla karşılaştırılabilecek bazı zihinler vardır ki bir tür tembellik[9] ya da havailik, bunların, hakiki zihinsel yaşamın başladığı, benliklerinin derin bölgelerine kendi başlarına inmesini engeller. Bir kez

9. Bunun nüvelerini Fontanes'de görüyorum, Sainte-Beuve onun hakkında şöyle der: "Epikürcü tarafı çok kuvvetliydi... Şu hayli maddiyatçı alışkanlıklar olmasaydı, Fontanes yeteneğiyle çok daha fazlasını ... ve daha kalıcı eserler üretebilirdi." İktidarsız insanın, daima, öyle olmadığını iddia ettiğine dikkat edin. Fontanes şöyle der:
"Onlara inanılacak olursa zaman kaybediyorum,
Yalnız onlar şereflendiriyor bu asrı"
ve çok çalıştığına dair teminat verir.
Coleridge'in durumu daha bile marazidir: "Ne onun çağında ne de belki herhangi başka bir çağda," der Carpenter (*Les Maladies de la Volonté* adlı güzel kitabında Bay Ribot tarafından aktarıldığı gibi), "Coleridge kadar filozofun uslamlama gücünü, şairin hayal gücünü vs. bir araya toplayan insan olmamıştır. Buna rağmen, bu denli dikkat çekici yeteneklere sahip olup da, bu kadar az şey ortaya koymuş kimse yoktur: Kişiliğinin en büyük kusuru, doğal yeteneklerini faydalı biçimde kullanma isteğindeki eksikliktir; öyle ki zihninde hep devasa tasarılar dolandığı halde, bir tekini bile hayata geçirmeyi ciddi ciddi denememiştir. Böylece, meslek yaşamının başından itibaren, ezbere naklettiği şiirler için ona otuz gine vaat eden cömert bir yayıncı bulmuştu. Kendini özgür kılmak için sadece oturup yazmasının gerektiği bu şiirden tek satır bile teslim etmeden her hafta gelip dilenmeyi tercih etti."

bu yola yöneltilseler orada hakiki zenginlikleri keşfedecek ve bunlardan istifade edecek duruma gelirler ama dışarıdan bu müdahale olmadan daimi bir kendini unutma halinde, onları tüm zevklerin oyuncağı yapan, etraflarını sarıp onları kışkırtan kimselerin düzeyine düşüren bir tür edilgenlik halinde yüzeyde yaşarlar ve çocukluğundan beri, yol kesen haramilerin yaşamını paylaştığından, çok uzun zamandır taşımadığı adını artık hatırlamayan şu kibar beyefendiye benzerler, eğer dışarıdan bir itki onları adeta zorla, kendi başlarına düşünme ve yaratma gücünü birdenbire tekrar bulacakları zihin yaşamına yeniden sokmazsa, en sonunda zihinsel asalete dair her türlü duygu ve hatırayı içlerinde yok ederler. Fakat tembel zihin, kendi içinde bulamadığı ve ona dışarıdan gelmesi gereken bu itkiyi açıktır ki yalnızlıkta kabul buyurur; gördüğümüz gibi, tam da onun içinde diriltmesi gereken bu yaratıcı faaliyeti yalnızlık dışında meydana çıkarmak mümkün değildir. Tembel zihin katışıksız bir yalnızlıktan hiçbir fayda elde edemez, çünkü kendi başına yaratıcı faaliyetini harekete geçirmekten âcizdir. Ama en ulvi sohbetler, en ısrarcı öğütler de hiçbir işe yaramaz, çünkü bu özgün faaliyeti doğrudan yaratamazlar. O halde gerekli olan, bir başkasından geldiği halde bizzat kendi derinliklerimizden doğan bir müdahaledir, bu bir başka zihnin itkisi olsa da yalnızlığın bağrında kabul buyrulur. Fakat, gördüğümüz üzere bu tam da okumanın tarifidir ve yalnızca okumaya uygun düşer. Böylesi zihinler üzerinde faydalı bir etkisi olacak tek disiplin demek ki okumadır: Geometricilerin söylediği gibi,

'kanıtlanmak istenen de buydu.'[10] Ama yine burada da okuma, kesinlikle kendi şahsi faaliyetimizin yerini alamayacak bir kışkırtma gibi hareket eder yalnızca. Okuma sadece bu kabiliyeti kullanma gücünü bize geri vermekle kalır, tıpkı az yukarıda atıfta bulunduğumuz sinir hastalıklarında, psikoterapistin yaptığının sadece hastaya zarar görmeden kalan midesini, bacaklarını, beynini kullanma isteğini geri kazandırmak olması gibi. Ya tüm zihinler bu tembellikten, en olmadı bu rehavetten az çok pay aldıkları ya da bazı okumaların ardından gelen coşkunun, illa zorunlu olmasa da, şahsi çalışma üzerinde hayırlı bir etkisi olduğu için, çalışmaya koyulmadan önce güzel bir sayfa okumayı seven birden fazla yazar anılabilir. Emerson'un, Platon'dan yeniden birkaç sayfa okumadan yazmaya başladığı nadirmiş. Ve Dante, Vergilius'un cennetin eşiğine kadar götürdüğü tek şair değildir. Okuma bizim için, sihirli anahtarları bize kendi derinliklerimizde, içlerine giremeyeceğimiz konutların kapısını açan bir kışkırtıcı olduğu sürece, hayatımızdaki rolü de esenlik getiricidir. Tersine, okuma bizi zihnin şahsi yaşamına uyandırmak yerine onun yerini almaya yöneldiği zaman ve hakikat artık bize ancak düşüncemizin içsel gelişimi ve kalbimizin gayreti yoluyla gerçekleştirebileceğimiz bir ideal olarak değil de başkaları tarafından hazırlanmış bal gibi, kitapların sayfaları arasına konmuş maddi bir şey olarak göründüğü zaman tehlikeli hale gelir; o zaman bize de ona ulaşmak için sadece kitaplıkların raflarına uzanıp, sonra da tam bir beden ve zihin hareketsizliği içinde edilgin biçimde tadına bakma zahme-

10. Kesin bir kanıtın sonunda kullanılan bu cümlenin Latincesi şöyledir: *Quod erat demonstrandum* (Q.E.D.). (ç.n.)

tine katlanmak kalır. Hatta bazen, biraz istisnai ve de göreceğimiz gibi daha az tehlikeli kimi durumlarda, yine dışarıdan geliyormuş gibi kavranan hakikat çok uzakta, erişilmesi güç bir yerde gizlenmiştir. O zaman bazı kişilikler üzerine beklenmedik bir ışık tutabilecek olan şey, ulaşılması zor bazı gizli belgeler, yayınlanmamış bazı mektuplaşmalar ve hatıratlardır. Hakikati kendi içinde aramaktan yorgun düşmüş bir zihin için, onun kendisinin dışında, bir Hollanda manastırında kıskançlıkla muhafaza edilmiş folyo yaprakları arasında bulunduğunu ve ona ulaşmak için zahmete girmek gerekirse, bu zahmetin tamamen maddi olacağını, düşünce açısından büyülü bir dinlenme olacağını söylemek ne bahtiyarlık, ne dinginliktir. Kuşkusuz uzun bir yolculuk yapmak, kıyıdaki kamışlar bitimsiz bir dalgalanmayla bir eğilip bir kalkarken, rüzgârdan inleyen sazlıkları mavnayla aşmak gerekecektir; sarmaşıklarla kaplı kilisesi uyuyan kanalların karmaşık ağında yansıyan Dordrecht'te, kayarak giden gemilerin akşamları kırmızı çatıların ve mavi göğün oluşturduğu sıra sıra yansımaları bozduğu Meuse'un yaldızlı, titrek sularında durmak gerekecektir; ama nihayet, yolculuğun sonuna vardığımızda, hakikate ulaşıp ulaşamadığımızdan hâlâ emin değilizdir. Bunun için nüfuzlu kimseleri araya sokmak, eski Jansenistler gibi güzel köşeli bir yüzü olan saygıdeğer Utrecht başpiskoposuyla, Amersfoort arşivlerinin sofu muhafızıyla dostluk kurmak gerekecektir. Böyle bir durumda hakikatin fethi, ne yolculukta güçlüklerin ne de müzakerede tehlikelerin eksik olduğu bir tür diplomatik görevin başarısı olarak anlaşılır. Ama ne fark eder ki? Hakikate sahip olmamız kendilerinin iyi niyetine bağlı olan,

eski küçük Utrecht kilisesinin tüm üyeleri hoş insanlardır, bunların on yedinci yüzyıla has yüzleri alışıldık davranışlarımızı değiştirir ve mektuplaşma yoluyla bile olsa onlarla ilişkimizi koparmamak çok eğlenceli olacaktır. Zaman zaman bize emarelerini göndermeyi sürdürdükleri saygı, bizi kendi gözümüzde yüceltir ve yolladıkları mektupları birer belge ve nadide birer parça olarak muhafaza ederiz. Günün birinde kitaplarımızdan birini onlara ithaf etmekten geri kalmayız, bu ise size hakikati armağan eden insanlar için yapabileceklerimizin asgarisidir. Manastırın kütüphanesinde yapmak zorunda kalacağımız ve hakikate-elimizden kaçıp kurtulma tehlikesine karşı daha ihtiyatlı davranarak hakkında notlar alacağımız hakikate- ulaşmada vazgeçilmez başlangıçlar olan bazı araştırmalara ve kısa çalışmalara gelince, bunların bize vereceği zahmetlerden şikâyet etmek kadirbilmezlik olur. Yaşlı manastırın sükûneti ve serinliği çok nefistir; burada rahibeler hâlâ, ziyaretçi odasındaki Rogier van der Weyden resminde başlarına taktıkları görülen beyaz kanatlı yüksek külahlı başlıklardan giyerler; ve biz çalışırken, on yedinci yüzyıl çanları kanalın açık yürekli suyunu öyle şefkatle ılıtır ki bir parça solgun güneş, yazın bitiminden beri yapraklarını dökmüş, iki yakadaki kalkan duvarlı evlere asılı aynalara sürtünen iki ağaç sırasının arasında gözlerimizi kamaştırmaya ye-

ter.[11]

Düşüncenin çağrılarına sağır ama dış etkiler karşısında uysal bir hakikate, belki de ne olduğunu anlamadan ona maddi olarak sahip olanlar tarafından ellerinize teslim edilen tavsiye mektuplarıyla elde edilen bir hakikate, bir deftere kaydedilebilen hakikate dair bu anlayış, bu hakikat anlayışı yine de hepsinin en tehlikelisi olmaktan uzaktır. Zira çoğu kez tarihçi için, hatta âlim için, bir kitabın içinde uzaklarda aradıkları bu hakikat, doğrusunu söylemek gerekirse, bizzat hakikatin kendisi olmaktan ziyade onun göstergesi ya da kanıtıdır, dolayısıyla bu hakikat, haber verdiği ya da teyit ettiği (ve en azından tarihçi ya da âlimin zihninin bireysel bir yaratımı olan) başka bir hakikate yol açar. Edebiyatçı içinse durum böyle değildir. O, okumak için okur, okuduğunu aklında tutmak için okur. Ona göre kitap, o göksel bahçenin

11. Utrecht yakınında bu manastırı aramanın fayda sağlamayacağını ve bütün bu bölümün salt hayal gücünün ürünü olduğunu söylememe gerek yok. Yine de bunu bana esinlendiren Bay Léon Séché'nin Sainte-Beuve üzerine eserinde yer alan şu satırlardır: "(Sainte-Beuve) Liège'de bulunduğu sırada bir gün küçük Utrecht kilisesiyle tanışıklık kurmayı geçirdi aklından. Biraz geç olmuştu ama Utrecht Paris'ten hayli uzaktı ve *Volupté*'nin [Şehvet] ona Amersfoort arşivlerinin iki kanatlı kapısını açmaya yetip yetmediğini bilmiyorum. Bundan biraz şüpheliyim, zira ona ait *Port-Royal*'in ilk iki cildinden sonra bile, o sıra arşivlerin muhafızı vs. olan sofu âlim Sainte-Beuve, iyi yürekli papaz Karsten'den bazı karton kutuları aralayıp göz atma iznini zorlukla elde etti... *Port-Royal*'in ikinci baskısını açın, Sainte-Beuve'in Bay Karsten'e nasıl müteşekkir olduğunu göreceksiniz." (Léon Séché, *Saint-Beuve*, cilt 1, ss. 229 ve devamı). Seyahatin ayrıntılarına gelince, hepsi gerçek izlenimlere dayanıyor. Utrecht'e gitmek için Dordrecht'ten geçiliyor mu bilmiyorum ama Dordrecht'i gördüğüm gibi tasvir ettim. Utrecht'e değil Vollendam'a giderken yaptım kamışlar arasında mavnayla yolculuğumu. Utrecht'e yerleştirdiğim kanal Delft'tedir. Beaune Hastanesi'nde bir van der Weyden tablosu ve sanırım Flandres'ten gelen bir tarikata mensup rahibeleri gördüm, bunlar hâlâ Roger van der Weyden'inkinde değil Hollanda'da gördüğüm başka tablolardaki başlıkların aynısını takıyorlardı.

kapılarını açar açmaz kanatlanıp uçan bir melek değil, kendisi için tapındığı, uyandırdığı düşüncelerden gerçek bir saygınlık kazanmak yerine onu çevreleyen her şeye sahte bir saygınlık bulaştıran hareketsiz bir puttur. Edebiyatçı, Villehardouin'de ya da Boccaccio'da geçen falanca ismi onurlandırmak, Vergilius'ta tasvir edilen falanca âdeta hayranlığını göstermek için gülümseyerek bu sahte saygınlıktan destek ister.[12] Özgün bir işleyişi olmayan zihni kitaplardan kendisini daha güçlü kılabilecek özü damıtmayı bilemez; onun için özümsenebilir bir element, bir yaşam ilkesi olmak yerine, sadece yabancı bir cisim, bir ölüm ilkesi olan, bozulmamış biçimleriyle doldurur kafasını. Bu beğeniyi, kitaplara duyulan bu türden fetişist bir saygıyı sağlıksız olarak nitelendirirken, bunu, var olmayan kusursuz bir zihnin ideal alışkanlıklarına nazaran ve canlı varlıklarda pek karşılaşmadığı düzgün çalışan organların işleyişini tarif eden fizyolojistler gibi yaptığımı söylememe gerek yok herhalde. Ne kusursuz zihinlerin ne de tamamıyla sağlıklı bedenlerin olduğu

12. Saf züppelik daha masumdur. Atalarından biri Haçlı Seferleri'ne katılmış diye birisinin meclisinde bulunmaktan zevk duymak, gösterişçiliktir, zekânın bununla hiç alakası yoktur. Ancak büyükbabasının ismi Alfred de Vigny'de ya da Chateaubriand'ta sık sık geçtiği için ya da (itiraf etmeliyim ki benim için karşı konulmaz bir ayartıdan söz edeceğim şimdi) Notre-Dame d'Amiens Katedrali'ndeki büyük gülbezeğinde ailesinin arması yer alan (gerçi burada sözü edilen hanımefendi bu olmadan da büyük bir hayranlığa layıktır) birinin meclisinde bulunmaktan zevk duyduğunuzda, işte entelektüel günah o zaman başlar. Bunu başka bir yerde zaten uzun uzadıya çözümlediğim için, bu konuda söyleyecek daha çok sözüm olsa da, burada üzerinde daha fazla durmaya lüzum görmüyorum.

gerçek hayatta ise, tam aksine, büyük zihinler diye adlandırdığımız kişiler tıpkı diğer insanlar gibi bu "edebiyat hastalığına" tutulmuşlardır. Diğerlerinden daha fazla tutuldukları bile söylenebilir. Öyle görünüyor ki kitaplardan alınan lezzet, zekâ ile kol kola gitmektedir, onun birazcık altında ama aynı gövde üzerinde, tıpkı her tutkuya, onun nesnesini kuşatan, onunla bir ilişkisi olan, o olmadığında bile onun hakkında konuşan şeyi yeğlemenin eşlik etmesi gibi. Bundan ötürü, en büyük yazarlar, kendi düşünceleriyle doğrudan temasta olmadıkları saatlerde, kitapların oluşturduğu toplulukla birlikte olmaktan keyif alırlar. Dahası, zaten bu kitaplar bilhassa onlar için yazılmamış mıdır? Avam için gizli kalan bin bir güzelliğin örtüsünü onlar için kaldırmazlar mı? Doğrusu, daha üstün zekâların kitap kurdu diye adlandırılmaları, kitapseverliğin bir kusur olmadığını kanıtlamaz kesinlikle. Vasat insanların çoğunlukla çalışkan, zekilerinse çoğunlukla tembel olması gerçeğinden, çalışmanın zihin için tembellikten daha iyi bir disiplin olmadığı sonucuna varılamaz. Buna rağmen, önemli bir insanda bizdeki kusurlardan birine rastlamak bizi daima bunun esasında adı konmamış bir hususiyet olup olmadığını sorgulamaya iter ve Hugo'nun, Quintus-Curtius'u, Tacitus'u ve Justianus'u ezbere bildiğini, eğer karşısında bir sözcüğün meşruluğuna itiraz edilirse, gerçek bir âlimliğe delalet eden alıntılarla o sözcüğün ta kökenine kadar şeceresini çıkarabilecek durumda olduğunu öğrenmek bizi keyiflendirir.[13] (Bu allameliğin, küçük bir ateşi söndürdüğü halde büyük bir ateşi alevlendiren

13. Paul Stapfer: *Souvenirs sur Victor Hugo, La Revue de Paris*'te yayınlanmıştır.

bir çalı çırpı demeti gibi, onda dehayı boğmak yerine nasıl beslediğini başka bir yerde göstermiştim.) Bize göre edibin karşıtı olan ve zihni her daim arı kovanlarının, çiçek tarhlarının ya da yeşilliklerin ulaştırdığı bin bir türlü adsız duygulanıma açık olan Mæterlinck, Jacob Cats'in ya da Peder Sandeurs'un eski bir baskısını süsleyen gravürleri bize bir meraklı olarak tasvir ettiği zaman, allameliğin ve neredeyse kitapseverliğin tehlikeleri konusunda bizi adamakıllı rahatlatır. Zaten bu tehlikeler, var olduklarında, zekâdan ziyade duyarlılığı tehdit ettiklerinden, deyim yerindeyse faydalı okuma kapasitesi hayal gücüne dayalı yazarlardan ziyade düşünürlerde çok daha büyüktür. Örneğin Schopenhauer bize, canlılığı en muazzam okumayı dahi kolayca taşıyan böyle bir zihnin suretini sunar, çünkü her yeni bilgi derhal gerçeklik payına, içerdiği yaşantı miktarına indirgenir.

Schopenhauer, ardından hemen bir sürü alıntıyla desteklemeksizin, asla bir görüş ileri sürmez, ama anılan metinlerin onun için sadece birer örnek, kendi düşüncesinin izlerini keşfetmeyi sevdiği, ama onu kesinlikle esinlendirmemiş, girizgâh babında bilinçdışı anıştırmalar oldukları hissedilir. *İstem ve Tasarım Olarak Dünya*'dan bir sayfa hatırlıyorum, arka arkaya belki yirmi alıntı vardı. Konu kötümserlikti (doğal olarak alıntıları kısaltıyorum): "Voltaire, *Candide*'de, iyimserliğe alaycı bir şekilde savaş açar. Byron ise, *Caïn*'de, bunu kendine has trajik tarzıyla yapar. Herodotus, Trakyalıların yeni doğanları ağıtlarla karşıladıklarını ve her ölüme sevindiklerini anlatır. Plutarkhos'un bize aktardığı güzel dizelerde ifade edilen de budur: *Lugere genitum, tanta qui intravit*

mala, etc.[14] Meksikalıların dilekte bulunma âdetlerini vs. buna atfetmek gerekir ve Swift de (Walter Scott'ın onun hakkında yazdığı biyografiye inanacak olursak) gençliğinden beri âdeti gereği doğumgününü bir keder günü olarak kutladığı zaman aynı duyguya uygun davranıyordu. Herkes *Sokrates'in Savunması*'nda Platon'un ölümün hayran olunacak bir hayır olduğunu söylediği bölümü bilir. Herakleitos'un bir özdeyişi de aynı görüşü paylaşır: *Vitæ nomen quidem est vita, opus autem mors.*[15] Theognis'in güzel dizelerine gelince, onlar da ünlüdür: *Optima sors homini natum non esse, etc.*[16] Sofokles, *Oidipus Collonus*'ta (1224), bunun özetini şöyle verir: *Natum non esse sortes vincit alias omnes, etc.*[17] Euripides şöyle der: *Omnis hominum vita est plena dolore*[18] (*Hippolyte,* 189), ve Homeros bunu zaten daha önce söylemiştir: *Non enim quidquam alicubi est calamitosius homine omnium, quotquot super terram spirant, etc.*[19] Yine Plinius da aynı şeyi söylemiştir: *Nullum melius esse tempestiva morte.*[20] Shakespeare bu sözleri yaşlı kral IV. Henry'nin dudaklarına yerleştirir: *O, if this were seen – The happiest youth, – Would shut the book and sit him down and die.*[21] Nihayet Byron: *Tis someting*

14. Yeni doğana merhamet edin, çünkü sayısız kötülükle karşılaşacaktır. (y.n.)
15. Hayat, hayat ismiyle anılır ama gerçekte ölümdür o. (y.n.)
16. Doğmamış olmak insan için en iyi şey olurdu. (y.n.)
17. Hiç doğmamış olmak en iyisidir. (y.n.)
18. İnsanın tüm yaşamı acılarla doludur. (y.n.)
19. Şu dünyada soluk alan ve sürünenler arasında insandan daha acınası bir varlık yoktur. (y.n.)
20. Hiçbir şey vakitli bir ölümden daha değerli değildir. (y.n.)
21. Ah bir anlayabilseydi - En mutlu genç bile - Kitabı kapar, oturup ölümü beklerdi. (y.n.)

better not to be.[22] Balthazar Gracian, Criticon'da, bize varoluşu en karanlık renklerle resmeder vs..."[23] Schopenhauer'ın beni çok uzaklara sürüklemesine izin verseydim, bu küçük tanıtlamayı, *Yaşam Bilgeliği Üzerine Aforizmalar*'ın yardımıyla tamamlamaktan zevk duyardım; bu kitap, bildiğim tüm eserler arasında belki de, bir yazarda, en geniş okumanın yanı sıra en büyük özgünlüğü gerektiren kitaptır, öyle ki her sayfanın pek çok alıntı kapsadığı bu kitabın başında, Schopenhauer tüm ciddiyetiyle şunu yazabilmiştir: "Derleme benim işim değildir."

Kuşkusuz, dostluk, bireyleri ilgilendiren dostluk boş bir şeydir ve okuma da bir dostluktur. Ama en azından samimi bir dostluktur ve bir ölüye, olmayan birine hitap etmesi, ona yansız, neredeyse dokunaklı bir hava verir. Dahası bu, tüm diğer dostlukları çirkinleştiren her şeyden azade bir dostluktur. Biz hayatta olanlar, hepimiz sadece henüz göreve başlamamış ölüler olduğumuzdan, tüm bu kibarlıklar, evin girişinde gösterilen, adına hürmet, minnet, fedakârlık dediğimiz ama içine onca yalan karıştırdığımız tüm bu selamlamalar kısır ve yorucudur. Dahası -sempati, hayranlık, şükran dolayısıyla kurduğumuz ilk ilişkilerden itibaren- ağzımızdan çıkan ilk sözler, yazdığımız ilk mektuplar, etrafımızda, daha sonra kurduğumuz dostluklarda artık kendimizi kurtaramayacağımız bir alışkanlıklar ağının, gerçek bir varoluş tarzının ilk ipliklerini örerler; tüm bu zaman boyunca ağzımızdan çıkan aşırı sözlerin, ödemek zorunda olduğumuz borç

22. Olmamak daha iyi bir şeydir. (y.n.)

23. Schopenhauer, *Die Welt als Wille und Vorstellung* [*İstem* ve Tasarım Olarak Dünya] ('Yaşamın Beyhudeliği ve Sefaleti Üstüne' bölümü).

senetleri olarak kaldığını ya da protesto yemelerine izin verdiğimiz için hayatımız boyunca pişmanlıklarla bunları çok daha pahalıya ödeyeceğimizi söylemeye bile gerek yok. Okumada, dostluk aniden ilk saflığına götürülür. Kitaplarla nezaket olmaz. Akşamı bu dostlarla geçiriyorsak, bunu gerçekten arzu ettiğimiz içindir. En azından onlardan ancak üzüntüyle ayrılırız. Ve onları terk ettiğimiz zaman, dostluğu bozan 'Bizim hakkımızda ne düşündüler acaba?', 'Düşüncesizlik etmedik ya?', 'Bizden hoşlandılar mı?' gibi düşüncelerden hiçbiri olmadığı gibi bir başkası için unutulma korkusu da yoktur. Dostlukla ilgili tüm bu telaşlar okuma denen bu saf ve dingin dostluğun eşiğinde sona erer. Hürmet de söz konusu değildir; eğer gülünç buluyorsak Molière'in söylediklerine güleriz; bizi sıktıysa, sıkılmış görünmekten çekinmeyiz ve onunla olmak canımıza tak ettiğinde, ne dehası ne de ünü onu birdenbire yerine koymaktan bizi alıkoyar. Bu saf dostluğun atmosferi, sözden daha saf olan sükûttur. Zira başkaları için konuşur, kendimiz için susarız. Bu yüzden sessizlik, sözden farklı olarak, kusurlarımızın, riyakârlığımızın izini taşımaz. Saftır, gerçekten bir atmosferdir. Yazarın düşüncesi ile bizimkisi arasına, farklı bencilliklerimizin düşünceye boyun eğmeyen kaçınılmaz unsurlarını koymaz. Kitabın bizzat dili saftır (eğer kitap bu ada layıksa), kitaba onun sadık imgesini verinceye kadar ondan kendisi olmayan her şeyi çıkaran yazarın düşüncesi tarafından saydam kılınmıştır; her cümle, esasında, diğerlerine benzer, zira hepsi tek bir kişiliğin biricik sesi tarafından söylenmiştir; buradan, yaşamdaki ilişkilerimizle ve bu ilişkilerin düşünceye karıştırdığı ona yabancı

unsurlarla uzlaşmaz olan ve yazarın düşünce çizgisini, bu dingin aynada yansıyan fizyonomisinin hatlarını anında izlememize olanak tanıyan bir tür süreklilik doğar. Hayranlık verici olmalarına ihtiyaç duymadan her bir yazarın özelliklerinden sırasıyla kâm almayı biliriz, zira bu derin resimleri ayırt etmek ve onları bencillik içermeyen, kaçamaksız bir dostlukla, kendi içimizdeymişçesine sevmek zihin için büyük bir keyiftir. Örneğin bir Gautier, beğeni sahibi, sıradan iyi bir akranımız gibi hoşumuza gider. (Herhangi birinin onu sanatta mükemmelliğin temsilcisi olarak görebilmiş olduğunu düşünmek bizi eğlendirir.) Onun zihinsel gücünü abartmayız ve her cümlesi, farkına varmadan, kişiliğinin zarafeti ve neşesiyle dolu çizgisini vurgulayan ve sürdüren *İspanya'ya Seyahat* adlı eserinde (kelimeler bu kişiliği çizmek için kendiliklerinden sıraya girerler, çünkü onları seçen ve bu düzene sokan odur), bütünüyle tasvir etmeden tek bir biçimin bile geçip gitmesine izin vermeme konusunda kendini mecbur hissetmesini ve bu tasvire illâ, hoş ya da güçlü herhangi bir izlenimden doğmadığı için bize kesinlikle cazip gelmeyen bir karşılaştırma eklemesini gerçek sanatın çok uzağında bulmaktan kendimizi alamayız. Çeşitli mahsuller veren köyü, "şu pantolon ve yelek örneklerinin yapıştırıldığı terzi kartları" ile karşılaştırdığında ve Paris'ten Angoulême'e kadar hayranlık uyandıracak hiçbir şeyin olmadığını söylediğinde, hayal gücünün acınası kuruluğunu suçlamaktan fazlası gelmez elimizden. Katedrali ziyaret etmek için Chartre'ye gitme zahmetine bile girmeyen şu ateşli

gotik hayranlığına ise güler geçeriz.[24]

O ne keyif, ne zevk! Bu neşe dolu ahbabı atıldığı maceralarda nasıl da bayıla bayıla izleriz; öylesine sevimlidir ki etrafındaki her şey bizim için de sevimli hale gelir. "Altın gibi parlayan" güzel gemisinin küpeştesinde fırtınaya tutulan kumandan Lebarbier de Tinan'ın yanında geçirdiği birkaç günden sonra, bize bu hoş denizci hakkında tek bir kelime daha etmemesine ve akıbetinin ne olduğunu anlatmadan bizi temelli ondan ayırmasına üzülürüz.[25] Ondaki palavracı neşenin ve yaşadığı melankolilerin, bir gazetecinin biraz hırpani alışkanlıkları olduğunu hissederiz. Ama tüm bunlara aldırmaz, o ne istiyorsa yaparız, açlıktan ve uykusuzluktan ölmüş, iliklerine kadar ıslanmış halde içeri girdiğinde eğlenir ve kendi kuşağından vaktinden önce ölmüş insanların adlarını bir tefrika yazarının hüznüyle saydığında üzülürüz. Onun hakkında, cümlelerin o hiç farkına varmadan fizyonomisini çizdiğini söyleriz; zira kelimeler, kendi özüne yakınlıklarına göre düşüncemiz tarafından değil kendimizi betimleme arzumuz tarafından seçildiklerinde, bizi değil bu arzuyu temsil ederler. Fromentin ve Musset, tüm yeteneklerine rağmen, portrelerini gelecek kuşaklara bırakmak istediklerinden, onu çok vasat resmetmişlerdir; yine de bu yönleriyle bile çok ilgimizi çekerler, zira başarısızlıkları öğreticidir. Öyle ki bir

24. "Chartres'dan katedrali göremeden geçtiğime pişmanım." (*Voyage en Espagne*, s. 2).

25. Bana söylendiğine göre, adı sanatçılar için hâlâ tanıdık olan Bayan Pochet de Tinan'ın babası ve parlak süvari yüzbaşısının büyükbabası, ünlü amiral de Tinan olmuş. -Gaëte önlerindeyken II. François ile Naples kraliçesine bir süre ikmal yapıp istihbarat sağlayan da sanırım oydu. *Bkz.* Pierre de la Gorce, *Histoire du second Empire* [İkinci İmparatorluğun Tarihi].

kitap güçlü bir şahsiyetin aynası olmadığında bile hâlâ zihnin tuhaf kusurlarının aynasıdır. Fromentin'in ya da Musset'nin bir kitabına gömüldüğümüzde, ilkinin belli bir "seçkinlik" içinde aslında ne denli sınırlı ve bön olduğunu, ikincisinin belagatininse nasıl boş olduğunu görürüz.

Eğer kitaplardan alınan lezzet zekâ ile artıyorsa, tehlikeleri de, görmüş olduğumuz gibi, zekâyla birlikte azalır. Özgün bir zihin okumayı kendi şahsi etkinliğine nasıl tabi kılacağını bilir. Okuma onun için oyalanma araçlarının en soylusundan ve özellikle de en soyluluk vereninden daha fazlası değildir, zihnin "adabını" sadece okuma ve bilgi kazandırır. Duyarlığımızın ve zekâmızın gücünü ancak, kendi içimizde, ruhsal yaşamımızın derinliklerinde geliştirebiliriz. Ama zihin, okumayı teşkil eden başka zihinlerle bu temas içinde "şekillenir". Okumuşlar, her şeye rağmen, zekâ bakımından üstün nitelikli insanlar olmayı sürdürürler ve bazı kitapları, edebiyat biliminin bazı hususiyetlerini bilmemek, deha sahibi bir insanda bile, daima zihinsel aleladeliğin bir emaresi olarak kalır. Seçkinlik ve asalet, düşünce alanında da, bir tür görgü kuralları farmasonluğundan ve gelenekleri miras almaktan oluşur.[26]

Bu okuma lezzeti ve eğlencesi içinde, büyük yazarların tercihi çok geçmeden antikçağın kitaplarına kayar. Kendi çağdaşlarına en "romantik" görünenler bile klasiklerden başka pek bir şey okumazlar. Victor

26. Üstelik, gerçek seçkinlik daima, sadece aynı âdetleri bilen seçkin kişilere hitap ediyormuş gibi görünür ve "açıklamada bulunmaz". Anatole France'ın bir kitabı bir yığın âlimane bilgiyi örtük olarak ifade eder, avamın fark etmediği ve, başka güzellikleri dışında, kitabın eşsiz soyluluğunu meydana getiren sürekli imalarda bulunur.

Hugo ile yapılan söyleşide, okumalarından bahsederken, adı en çok geçenler Molière, Horatius, Ovidius, Regnard'dır. Yazarlar arasında okumaya en az düşkün olan ve tamamen modernlik ve yaşamla dolu eserleri bütün klasik mirası reddetmiş görünen Alphonse Daudet, durmadan Pascal, Montaigne, Diderot, Tacitus okur, onlardan alıntı yapar, onları yorumlar.[27] Hatta klasikler ile romantikler arasındaki eski ayrımı, aslında çok kısmi olan bu yoruma göre belki de yenileyerek neredeyse denilebilir ki romantik olanlar okuyan ahalidir (akıllı olanları pek tabii), oysa üstatlar (hatta romantik denen üstatlar, romantik okurların gözdesi olan üstatlar) klasiktir. (Bu saptama tüm sanat dalları için genişletilebilir. Ahali Bay Vincent d'Indy'nin müziğini dinlemeye gider, Bay Vincent d'Indy, Mon-

27. Kuşkusuz bu yüzden, çoğu kez, büyük bir yazar eleştiri yazdığında, eski eserlerin yeni baskılarından çokça söz ederken çağdaş kitaplara pek değinmez. Sainte-Beuve'ün *Lundis* [Pazartesi Konuşmaları] ve Anatole France'ın *Vie littérarire* [Edebi Yaşam]'ları buna örnektir. Ama Anatole France çağdaşlarını şaşılacak derecede yargılarken, Sainte-Beuve'ün kendi zamanının bütün büyük yazarları hakkında yanlış hüküm verdiği söylenebilir. Şahsi kinlerinin gözünü kör ettiğine kimse itiraz etmeyecektir. Stendhal'i romancı olarak inanılmaz bir biçimde aşağıladıktan sonra, hakkında söylenecek başka iyi bir şey yokmuş gibi, telâfi kabilinde, insan olarak tevazusunu, nazik davranışlarını yüceltir! Saint-Beuve'ün kendi dönemine ilişkin bu körlüğü, basiretlilik ve ileri görüşlülük iddialarıyla tam bir tezat teşkil eder. *Chateaubriand et son groupe littéraire* [Chateaubriand ve Edebi Çevresi] adlı eserinde şöyle der: "Racine ve Bossuet hakkında herkes kolayca hüküm verir... Ama yargıcın feraseti, eleştirmenin idrakı kendisini bilhassa henüz halk tarafından muhakeme edilmemiş yeni yazılarda ispat eder. İlk bakışta hüküm vermek, sezmek, öncülük etmek, işte eleştirel kabiliyet budur. Ne kadar az insan buna sahip."

signy'ninkini yeniden okur.[28] Halk, Bay Vaullard'ın ve Bay Maurice Denis'in sergilerine giderken onlar Louvre'a giderler.) Bu hiç kuşkusuz şundan ileri gelir: Özgün yazar ve sanatçıların halk için erişilebilir ve arzulanır kıldığı bu çağdaş düşünce belli bir ölçüde kendilerinden öyle bir parçayı oluşturur ki farklı bir düşünce onları daha çok eğlendirir. Bu farklı düşünce onlardan, kendisine yaklaşabilmeleri için, daha fazla çaba talep eder ve onlara daha fazla haz verir; kitap okurken biraz kendi dışımıza çıkmayı, seyahat etmeyi daima severiz.

Ama sonuç olarak, büyük zihinlerin eski eserleri yeğ tutmasını atfetmeyi tercih ettiğim başka bir neden vardır.[29] Çünkü bunlar biçim için, çağdaş eserlerden farklı olarak, sadece onları yaratan zihnin içlerine koyduğu güzellikten ibaret değildir. Eski eserler, biz-

28. Buna karşılık, klasikleri "romantikler"den daha iyi yorumlayan yoktur. Gerçekten de klasik eserleri okumayı yalnız romantikler bilir, çünkü onları nasıl yazıldılarsa öyle, yani romantik olarak okurlar, çünkü, bir şairi ya da bir nesir yazarını doğru okumak için, insanın kendisinin de âlim değil ama şair ya da nesir yazarı olması gerekir. En az "romantik" eserler için geçerlidir bu. Boileau'nun güzel dizelerine dikkatimizi çeken retorik profesörleri değil Victor Hugo'dur:

"Ve onun güzelliğiyle kirlenmiş dört mendil içinde
gönder çamaşırcıya güllerini ve zambaklarını."

Bu da Anatole France:

"Yeni doğan piyeslerindeki cehalet ve hata
Markinin esvapları, kontesin elbiseleri içinde"

La Renaissance latine'in son sayısı (15 Mayıs 1905), bu taslakları düzeltirken, güzel sanatlarla ilgili bu tespiti yeni bir örnekle genişletme imkânı verdi bana. Gerçekten de, bu sayı bize Bay Rodin'deki gerçek Yunan heykelciliği yorumcusunu gösteriyor (Bay Mauclair'in makalesi).

29. Kendileri bu yeğlemenin genelde tesadüfi olduğuna inanırlar: Rastlantı eseri en güzel kitapların eski yazarlar tarafından yazılmış bulunduğunu varsayarlar ve kuşkusuz bu olabilir çünkü okuduğumuz eski kitaplar çağdaş döneme nazaran çok daha geniş olan geçmişin bütününden seçilmiştir. Ancak bir şekilde tesadüfi olan bu sebep bu denli yaygın bir zihinsel tavrı açıklamaya yetmez.

zat cevherlerinin, yani yazıldıkları dilin, adeta yaşamın aynası olmasından dolayı daha heyecan verici başka bir güzellik taşırlar. XV. yüzyıla ait hastanesini, kuyusuyla, çamaşırhanesiyle, kaplamalı ve boyalı çatma tonozuyla, dövme kurşundan sivri uçlu narin çubukların taçlandırdığı tavan pencereleriyle delinmiş yüksek kalkanlı çatısıyla, bozulmadan muhafaza eden Beaune gibi bir şehirde dolaşmaktan hayli mutluluk duyulur (Tüm bunlar, bir dönemin yok olup giderken sanki orada unuttuğu şeylerdir, sadece o döneme ait olan şeylerdir, çünkü ardından gelen hiçbir dönem benzerlerinin doğduğunu görmemiştir.); Racine'in bir trajedisinin ya da Saint-Simon'un bir cildinin ortasından aylak aylak gezinirken de yine bu mutluluktan bir parça hissederiz. Zira bunlar, artık var olmayan âdetlerin ya da hissetme biçimlerinin anısını muhafaza eden, ortadan kalkmış en güzel dilsel biçimler ile günümüze ait hiçbir şeyin kendisine benzemediği ve sadece zamanın üzerinden geçip giderken renklerini daha da güzelleştirdiği geçmişin baki izlerini içerirler. Racine'in bir trajedisi, Saint-Simon'un anılarının bir cildi artık yapılmayan güzel eşyalara benzerler. Büyük sanatçıların, sevimliliğini parlatan ve doğuştan gelen gücünü ortaya çıkaran bir özgürlükle bu eserleri oyup biçimlendirmek için kullandığı dil, eski zaman işçilerinin yararlandığı ama bugün artık kullanılmayan bazı mermerlerin görünüşü gibi heyecanlandırır bizi. Kuşkusuz böylesi eski binaların bazılarında, taş, heykeltıraşın düşüncesini sadık biçimde muhafaza etmiştir, ama aynı zamanda, heykeltıraş sayesinde, bugün bilinmeyen türde bir taş, heykeltıraşın ondan nasıl elde edileceğini bildiği bütün renklerle bezenmiş

halde bizim için korunmuş, ortaya çıkarılmış, ahenge kavuşturulmuştur. Racine'in dizelerinde karşılaşmaktan hoşlandığımız şey, XVII. yüzyıl Fransa'sının canlı sentaksı -ve onun içindeki kaybolmuş görenekler ve düşünce kıvraklığıdır. Tuhaflığına ve gözüpekliğine kadar tanıdık olan bu dil kıvraklıklarında bizi heyecanlandıran şey, bu sentaksın, öylesine içten öylesine narin yontma kalemi tarafından açığa çıkarılmış, itibar kazandırılmış, güzelleştirilmiş biçimlerinin ta kendileridir; bunların kaba desenlerinin, en tatlı ve en dokunaklı pasajlarda, bir ok gibi hızla geçip gittiğini ya da güzel, kesik satırlar halinde geri döndüğünü gö-

rürüz.[30] Bozulmadan kalmış eski bir kenti ziyaret eder gibi Racine'in eserlerinde görmeye gittiğimiz şey, doğrudan doğruya geçmişin yaşamından alınma bu artık

30. Sanırım, örneğin Racine'in *Andromaque*'ındaki
"Neden öldürmeli onu? Ne yaptı ki? Neye dayanarak? [Hangi sıfatla?]
Sana bunu kim söyledi?"
dizelerinde genelde bulduğumuz cazibe tam da sentaksın alışılagelmiş bağının bilerek koparılmasından ileri gelir. *Neye dayanarak?* [Hangi sıfatla] ifadesi yalnızca hemen ondan önce gelen "Ne yaptı ki?" sorusuyla değil aynı zamanda "Neden öldürmeli onu?" sorusuna da bağlanır. Ve "Sana bunu kim söyledi?" sorusu da "öldürme" ile ilişkilidir. *Andromaque*'dan: "Kim söyledi size, Beyefendi, onun beni küçümsediğini" gibi bir başka dize hatırlanırsa, "Sana bunu kim söyledi?" ifadesinin "Kim söyledi sana, onu öldürmeni" diye alınabileceğini varsaymak mümkündür. İfadenin zikzakları (yukarıda değindiğim tekrarlı, kesik satır) anlamı hayli belirsizleştirmekten geri kalmaz, öyle ki düzgün söylemekten çok sözlerinin açıklığına ihtimam gösteren büyük bir aktrisin düpedüz "Neden öldürmeli onu? Neye dayanarak? Ne yaptı ki" dediğini işitmiştim. Racine'in en ünlü dizeleri aslında böyledir, çünkü yumuşaklığın iki kıyısı arasına cüretkâr bir köprü gibi atılmış dilin tanıdık gözüpekliği bizi cezbeder. "Vefasız, sevdim seni, *bir de sadık olsan neler yapardım.*" Neredeyse alelade olan basitliği, anlama, tıpkı Mantegna'nın resimlerindeki bazı yüzlerde olduğu gibi, öyle tatlı bir doluluk, öyle güzel renkler veren bu ifadelerle karşılaşmak ne büyük zevktir.
"Ve çılgın bir aşka yelken açtı gençliğim..
Uyuşmayı beceremeyen üç kalbi bir araya getirelim"
İşte bu yüzden klasik yazarlardan seçilmiş parçalarla yetinmeyip metinlerini okumak gerekir. Yazarların meşhur sayfaları çoğu kez, parçanın neredeyse evrensel nitelikteki güzelliğinin, dillerinin bu samimi dokusunu gölgede bıraktığı sayfalardır. Gluck'un müziğine has özün, yüce havasında, resitatiflerinin falanca kadansındaki kadar aşikâr olduğunu sanmıyorum, bunların ahengi, onun tüm naif ağırlığını ve seçkinliğini sergileyen istemsiz bir ses perdesine düştüğünde, dehasının sesinin sedası gibidir, ne zaman dinlesek adeta nefesini tutar. Venedik'teki Saint-Marc Katedrali'nin fotoğraflarını görenler (ki anıtın sadece dışından bahsediyorum), bu kubbeli kilise hakkında bir fikre sahip olduklarını sanabilirler, oysa ki ancak gülümseyen kolonlarının alacalı bulacalı perdesine elle dokunabilecek kadar yaklaşınca, ancak sütun başlıklarında sadece yakından fark edilen sarmal yaprakların ve tünemiş kuşların yaydığı tuhaf ve ağır gücü görünce, ancak bir de meydanda bakarak bu basık anıta ve "sergi sarayı" görünümüne sahip çiçekli sütunları ve bayramlık dekoruyla boydan boya cephesine dair bir izlenim edinince, anlam dolu ama hiçbir fotoğrafçının yakalayamayacağı tali hatlarında onun hakiki ve karmaşık bireyselliğinin ışıdığı hissedilir.

mazide kalmış biçimlerdir. Dilin bu biçimleri karşısında, mimarinin aynı şekilde ortadan kalkmış biçimleri karşısında kapıldığımız heyecanı duyar, yalnızca onları biçimlendiren geçmişin bize miras bıraktığı nadir ve muhteşem örneklerine hayran oluruz: örneğin eski kent surları, burçlar ve kaleler, kiliselerin vaftizhaneleri; örneğin manastırın yanında veya atriyum gömütlüğünün altında yer alan, içinde cenaze çeşmesinin ve mezarlık fenerinin güneşte, kelebeklerin ve çiçeklerin altında unutulup gittiği küçük mezarlık.

Dahası, ruhun eski biçimlerini gözlerimizin önünde çizen sadece cümleler değildir. Cümleler arasında -başlangıçta yüksek sesle ezberden okunan çok eski kitapları kastediyorum- onları birbirinden ayıran

fasılalarda, lekelenmemiş bir yeraltı gömütlüğünde olduğu gibi, yarıkları doldurarak, yüzlerce yıllık bir sessizlik bugün hâlâ varlığını sürdürür. Çoğu kez, Aziz Luka İncili'nde, araya serpiştirilmiş[31] neredeyse ilahi biçimindeki parçaların her birinden önce metni kesintiye uğratan *iki noktaya* rastladığımda, kendisine İncil'in en eski mezmurlarını hatırlatan bir mezmur gibi sonraki ayetleri[32] makamla söylemek için yüksek

31. Ve Meryem dedi: "Ruhum Rabbi yüceltir ve Kurtarıcım Allah ile sevinir, vs." Babası Zekeriya Ruhülkudüs'le dolup şu sözlerle peygamberlik etti: "Halkını kurtardığı için İsrail'in Allah'ı Rabbe hamd olsun, vs." Onu kollarına alıp Allah'a hamd etti ve dedi: "Ya Rab, izin ve artık kulun selametle gitsin..."

32. Doğrusunu söylemek gerekirse, Aziz Luka'nın kendi İncil'ine dahil ettiği türden mezmurları bu okumaları yapanın terennüm ettiğini doğrulamama olanak veren müspet bir kanıt bulamadım. Ama bana öyle geliyor ki Renan'ın *Hıristiyanlığın Kökenleri*, özellikle de *Aziz Pavlos*, s. 257 vd.; *Havariler*, s. 99 ve 100 ve *Marcus Aurelius*, s. 502-503, vs. gibi farklı pasajlarını yan yana koyunca bu yeterince açıklıkla ortaya çıkar.

sesle yaptığı okumayı ara veren müminin sessizliğini duyardım. Bu sessizlik yine, onu kapatmak için ikiye bölünerek biçimini koruyan cümledeki fasılayı doldurur; ve birçok kereler, ben okurken, bu sessizlik, açık pencereden giren esintinin Meclis'in toplandığı yükse tavanlı salona yaydığı ve yaklaşık on yedi asırdır uçup gitmemiş olan bir gül kokusu getirmiştir bana.

Kaç kere, *İlahi Komedya*'da, Shakespeare'de, şimdiki zamanın içine sokulmuş bir parça geçmişle karşı karşıya geldiğim hissine kapılmışımdır; Venedik Piazetta'da, Yunan tarzı başlıklıları üzerinde, biri Aziz Marcus'un Aslanı'nı, diğeri timsahı ayakları altına almış Aziz Théodore'u taşıyan gri ve pembe granitten iki sütun karşısında hissedilen aynı düş izlenimi. Ölmeye ayaklarına gelen ve şimdi uzaktan baktıkları aynı deniz üzerinden, Doğu'dan gelmiş güzel yabancılar, her ikisi de, ülkelerinin dili olmayan bir dilde etraflarında konuşulanları anlamadan, dalgın gülümsemelerinin hâlâ parıldadığı bu halk meydanında, yaşamaya devam ederler aramızda bizim bugünümüze kattıkları XII. yüzyıla ait günlerini. Evet, bu halk meydanının tam ortasında, egemenliğine burada sekte vurulan bugünün orta yerinde, XII. yüzyıldan, çok zaman önce ortadan kaybolup gitmiş XII. yüzyıldan bir şeyler pembe granitin hafif ikili hamlesiyle yukarı yükselir. Çevremizde her yerde, şimdinin günleri, yaşadığımız günler dolanır, üşüşürler vızıldayarak sütunların etrafında, ama sonra birden durup defedilmiş arılar gibi kaçarlar; zira geçmişin bu yüksek ve ince ardiyeleri şimdide değil, şimdinin içine sızamayacağı başka bir zamandadır. Geniş başlıklarına doğru fışkıran pembe sütunların etrafında, şimdiki günler yığılır ve uğuldar.

Ama bugünlerin arasına girmiş sütunlar onları bir kenara iterek tüm narin delinmezlikleriyle Geçmiş'in el değmemiş yerini bir tarafa ayırırlar: - bir geçmiş ki, aslında yüzlerce yıllık uzaklıkta oldukları halde bir tür yanılsamanın bize sanki birkaç adım ötedeymişler gibi gösterdiği şeylerin bu biraz gerçek dışı rengiyle, tanıdık biçimde şimdinin orta yerinde belirir; tüm görünüşüyle biraz fazla doğrudan zihne hitap eder, onu biraz sanki çoktan gömülüp gitmiş bir zamandan gelen bir hayaletten beklendiği gibi yüceltirler; yine de bu gömülü zaman orada, tam ortamızda, güneşin altında, yaklaşılabilir, sürtünülebilir, elle dokunulabilir bir biçimde, hareketsiz durur.

SUSAM VE ZAMBAKLAR

KONFERANS I

SUSAM

KRALLARIN HAZİNELERİ

"Hepinizin susamlı kekleri ve onar sterlini olacak."
Balıkçı Lucian

Bu konferans, 6 Aralık 1864'te
Manchester'da, Rusholme Belediye
Binası'nda Rusholme Enstitüsü
Kütüphanesi'ne kaynak sağlamak amacıyla
verilmiştir.

1. Bu akşamki ilk görevim, ilan edilen ders başlığındaki anlam karmaşasından dolayı sizlerden özür dilemek olacak. Gerçeği söylemek gerekirse, saltanat sürenler olarak bilinen, hazinelerin ve bolluğun krallarından değil de zenginlikten ziyade ayrıcalığın bir başka türü olan, takdir edilenlerin hâkimi olarak bilinen krallardan bahsedeceğim. Hatta bir anlığına dikkatinizi güven üzerine çekme (bazen birinin arkadaşına işin iyi tarafından bakabilmesini sağlayabilmesi gibi) ve konu beklenmedik bir şekilde sarpa sarıncaya kadar asıl anlatmak istediğimi elimden geldiğince gizleme niyetindeydim. Ayrıca dinleyicilerin verilmek istenen mesajla ilgili ipucu vermeyen konuşmacıları takip etme gibi bir çabaları olmadığını bizzat söylevlere sık sık gidip gelen kişilerden duyduğum için, gerçek yüzümü bir an önce göstereceğim ve kitaplarda gizli olan hazinelerden, onları nasıl elde ettiğimizden, nasıl yitirdiğimizden bahsedeceğimi hemen anlayacaksınız. Ne kadar sıkıcı ve kapsamlı bir konu diyeceksiniz. Evet, o kadar kapsamlı ki tamamından dem vurmaya yeltenmeyeceğim. Sadece okumak hakkındaki birkaç kanıyı ele almaya çalışacağım. Edebiyatımızdaki ve eğitimimizdeki gelişmelere karşın halkımızın düşünce yapısının ne halde olduğunu görmek beni bu kanılar üzerinde daha derin düşünmeye sevk ediyor.

2. Farklı sınıftan gençlerin okuduğu okullarla bağlantılarım var ve anne babalardan çocuklarının eğitimleriyle ilgili birçok mektup alıyorum. Bu mektupların çoğunda anne babalardaki (bilhassa annelerdeki) "çocuklarının hayatta edinecekleri mevki" düşüncesinin diğer düşüncelere baskın olması dikkatimi çekti. "İnsanı okumak kurtarır" sözü bu durumu çok iyi örnekler. Anladığım kadarıyla yazanların birçoğu iyi bir eğitim peşinde değiller. Hatta öğretimin doğruluğuna bile önem vermiyorlar. Asıl önemsedikleriyse; çocuklarının karnı tok sırtı pek olmaları, varlıklı evlerin kapılarını kendilerine güvenerek çalabilmeleri ve nihayetinde kendilerinin de böyle bir eve sahip olabilmelerini sağlayacak bir eğitim. Oysa anne babalar eğitimin ebedi bir gelişme olduğunu, böyle bir eğitimin doğru verildiği zaman zannettiklerinden çok daha kolay edinilebileceğini, yanlış verildiği zamansa bu gelişime asla erişemeyeceklerini anlayamıyorlar.

3. Doğrusu, dünyanın en faal ülkelerinden biri olan ülkemizde[1] düşünceler arasında en yaygın ve etkin olanı, en azından açıksözlülükle ileri sürüleni ve gençlere tavsiye edileni "hayatta ilerleme" fikridir. Şimdi sizden, bu fikrin gerçek hayatta ne içerdiğini ya da ne içermesi gerektiğini benimle birlikte düşünmenizi rica edebilir miyim?

Bugün, "hayatta ilerleme" düşüncesi; dikkat çekici olma, başkalarının saygıdeğer veya onurlu sayıp onayladığı bir mevkide olma olarak anlaşılıyor. Bu ilerlemeyle genelde para kazandığımızı değil, kazandı-

1. Birleşik Krallık. (ç.n.)

ğımızın bilinmesini; büyük bir hedefi gerçekleştirmeyi değil, gerçekleştirdiğimizin bilinmesini kastediyoruz. Kısacası beğeniye olan açlığımızdan duyduğumuz hazzı kastediyoruz. Bu açlık asillerin son zaafıysa iradesizlerin ilk zaafıdır ve genellikle orta sınıfın en kuvvetli itici gücüdür. En büyük felaketler hazza olan açlıktan ileri geldiği gibi, bu yarış uğruna en büyük emekler de övgüye olan açlık için sarf edilir.

4. Bu itici gücü yerecek veya savunacak değilim. Sadece çabaların özünde, özellikle tüm modern çabaların, bu itici gücün yattığını bilmenizi isterim. Gösterişten duyduğumuz bu haz, emek sarf edebilmemiz için dürtü, dinlenebilmemiz için merhem görevi görür. Bu aşırı gururu hayata gözlerimizi açmamızla birlikte içimizde öyle bir hissederiz ki, bu gururun zarar görmesi halinde (doğru bir ifadeyle) daima ölümcül bir yaradan söz ederiz. Vücudumuzun iyileşmesi mümkün olmayan, kangren olmuş yaraları için ve aşırı gururumuzun aldığı yara için aynı ifadeyi kullanırız: Mortification[2]. Çok azımız bu tutkunun sağlığımıza ve enerjimize nasıl etki edebileceğini bilmeye vâkıf olabilsek de, dürüst kimselerin çoğunun bu itici gücün güdüsel etkisini bildiklerine ya da eninde sonunda bileceklerine inanıyorum. Ekseriya, bir denizci sırf gemiyi diğer gemicilerden daha iyi idare edebileceği için değil, "kaptan" olarak adlandırılmak istediği için kaptan olmak ister. Bir papaz genellikle piskoposluk mertebesinin hakkından diğerlerinden daha iyi gelebileceğine inandığı için değil, "efendim"

2. Bu kelime hem küçük düşme hem kangren anlamına gelmektedir. (ç.n.)

diye hitap edilebilmek için piskopos olmak ister ve bir prens ondan başkası krallığı yüceltemeyeceği ya da şanını sürdüremeyeceği için değil, sözün kısası, olabildiğince çok kişiden "majesteleri" hitabını duyabilmek için kral olmak ister.

5. O zaman bizdeki bu itici gücün "hayattaki ilerleyişin" anafikri olması, bulunduğumuz konumdan "iyi topluma geçiş" dediğimiz ilerlemenin sonucudur. İyi bir topluma dahil olmak istiyoruz. Aslında dahil olmak değil, öyle görünmeyi arzuluyoruz ve bu arzumuz böyle görünmenin dikkat çekiciliğinden kaynaklanıyor.

İzin verirseniz biraz ara verip saçma bulmuş olabileceğinizden korktuğum bir meseleye değineceğim. Bir söyleve asla dinleyicilerimle hemfikir olup olmadığımı bilmeden devam edemem. Başlangıçta bunu pek önemsemem ama şimdi ne düşünüyorsunuz bilmem gerek. Şu an popüler davranış dürtülerini çok indirgeyip indirgemediğimi anlarsam memnun olurum. Aslında mümkün olduğunca bunları indirgemeye karar vermiştim. Ne zaman *Politik Ekonomi* üzerine yazsam, bir parça dürüstlüğün veya cömertliğin -eskiden erdem derdik adına- insan davranışını etkileyen bir dürtü olduğunu farz etsem, insanlardan; "Böyle düşünmemelisin", "Bu, insanın özünde yok" cevabını alırım. Haset ve para hırsından başka hiçbir şey insanoğluna özgü değildir. Başka hiçbir duygu, tesadüfi ve işle alakalılar hariç, onlara etki etmemiştir. Bu yüzden konuşmama, dürtüleri indirgeyerek başlamak istedim ama bu hususta hemfikir miyiz öğrenmek istiyorum. Bu nedenle hayatta ilerlemenin baskın dürtüsünün

övülme aşkı olduğunu, görevini hakkıyla yerine getirme gibi içten bir arzununsa ikincil bir dürtü olduğunu kabul edenlerin ellerini kaldırmalarını istiyorum. *(Bir düzineye yakın el kalkar, halk konuşmacının ciddi olup olmadığını bilmemekle birlikte düşüncelerini belirtmekten çekinmektedir.)* Oldukça ciddiyim. Gerçekten ne düşündüğünüzü bilmek istiyorum. Bununla birlikte, ne düşündüğünüzü tam tersini sorarak da anlayabilirim. İşin genelde övgüden önce geldiğini düşünenler ellerini kaldırabilir mi? *(Konuşmacının arkasındaki birinin elini kaldırdığı bildirildi.)* Harika, anlaşılan hemfikiriz. Dürtüleri çok da indirgediğimi düşünmüyorsunuz. Şimdi daha fazla soruyla sizi sıkmadan *işi* ikinci ya da üçüncü dereceden bir dürtü olarak kabul edeceğinizi farz ediyorum. Faydalı işler yapmanın veya gerçek anlamda çıkar sağlamanın, insanların pek çoğunda görülen ilerleme arzusunda, ikinci dereceden de olsa var olan bir düşünce olduğunu düşünüyorsunuz. Az çok dürüst kişilerin, en azından bir dereceye kadar, faydalı bir iş için yer ve makam istemelerini ve çalıştıkları yerlerde aklı başında olarak görülseler de görülmeseler de aptal ve cahil insanlar yerine anlayışlı ve bilgili insanlarla iş ortağı olmak istemelerini kabul edeceksiniz. Son olarak arkadaşların değeri ve etkisi hakkında herkesçe bilinen gerçeklerin tekrarına gerek duymadan, dostlarımızın gerçek, arkadaşlarımızın akıllı olmasının ve onları seçerkenki özenimizin yararımıza olduğunu ve mutluluğumuza doğrudan etki ettiğini kabul edeceksiniz.

6. Hadi arkadaşlarımızı seçme arzusuna ve iradesine sahibiz diyelim, kaçımız bu seçme yetisine

sahip veya seçenekler kaçımız için ne kadar yeterli! Neredeyse hepimizin birlikteliklerini belirleyen, zorunluluklar veya tesadüflerdir ve birçoğumuz için bu birliktelikler dar bir alanla sınırlıdır. Tanımak istediğimiz kişileri tanıyamayabiliriz, tanıdıklarımızı da onlara en çok ihtiyacımız olduğu zamanlarda yanı başımızda bulamayabiliriz. Yüksek zekâ seviyesine sahip çevrelerse alçaktakilere yalnızca geçici olarak ve kısmen açıktır. Belki şans eseri büyük bir şairin gözüne ilişebilir, sesini duyabilir, işinin ehline soru sorabilir hatta güler yüzle karşılık alabiliriz. Kabine Bakanı'yla on dakikacık konuşma fırsatı yakalayabiliriz, belki de öyle yanıltıcı, üstünkörü bir cevap alırız ki keşke sussaydı da hiçbir şey demeseydi diye içimizden geçiririz ya da hayatta bir veya iki kez prensesin yoluna çiçek atma şerefine nail, kraliçenin hoş bir gülüşüne şahit olabiliriz. Biraz fazlası için yollarımızı, tutkularımızı ve güçlerimizi harcadığımız bu gıpta ettiğimiz anlara karşın, konumumuza bakmaksızın ne zaman istersek bize en iyi şekilde, yürekten cevap veren bir topluluk vardır. Oldukça muazzam ve anlayışlı olmalarından dolayı (bizleri huzurlarına kabul etmek için değil, sırf kendilerine çekebilmek için) etrafımızda bütün gün bekleyen, mütevazı bir şekilde döşenmiş dar bekleme salonlarında, kitaplıklarımızda sabırla duran, hiç önem vermediğimiz, krallar ve devlet adamları topluluğunun bütün bir gün boyunca bize söyleyebilecekleri tek kelimeye bile kulak vermeyiz.

7. Bana, belki kendilerini dinlememiz için bize yalvaran bu asil insanlar topluluğuna gösterdiğimiz kayıtsızlık; buna karşılık bizi hor gören veya bize öğ-

retecek bir şeyi olmayan, belki de aşağılık kimselerden meydana gelmiş bir topluluğun peşinden koşmamıza neden olan tutku, yaşayan kimselerin yüzlerini görebilmemizden, onların sözlerinden çok kendilerini tanımak istememizden ileri gelmektedir diyebilir ya da içinizden böyle geçirebilirsiniz. Bu hiç de böyle değildir aslında. Farz edin ki yüzlerini hiç görmeyeceksiniz. Bakanın veya prensin odasında bir perdenin arkasındasınız. Perdenin arkasına geçmeniz yasak olduğu halde onları dinlemek istemez miydiniz? Perde kitap gibi iki yerine dörde katlansa ve siz bunun içinde olsanız yalnız gündelik konuşmaları değil en bilge kişilerin çalışılmış, kararlaştırılmış, seçilmiş konuşmalarını dinleyebilirsiniz. Siz dinleyiciler bu onurlu ve mahrem meclisi hor görüyorsunuz!

8. Belki de bütün bunlar yaşayan insanların daha çok günlük konulardan konuşmasından, ilginizi çeken, dinlemek istediğiniz şeylerden bahsettikleri içindir diyeceksiniz. İşin aslı öyle değil; çünkü yaşayan insanlar günlük konuları yazdıklarında, kendilerini rasgele konuştuklarından daha iyi ifade edeceklerdir. Bu güdünün çalakalem yazılmış kitaplarını, yavaş yavaş, dikkatle yazılmışlara -asıl kitaplara- tercih ettiğiniz sürece size etki edeceğini kabul ediyorum. Kitaplar ikiye ayrılır: günlük kitaplar ve ömürlük kitaplar. Bu sadece kitabın kalitesi bakımından yapılan bir ayrım değildir, bu hususa dikkat ediniz. Bu, kötü kitap kısa ömürlü, iyi kitap uzun ömürlüdür şeklinde bir ayrım da değildir. Bu, türlerin ayrımıdır. Uzun ömürlülerin de, kısa ömürlülerin de iyi ve kötü olanları vardır. Devam etmeden önce bunları açıklamalıyım.

9. O zaman kitapların iyi olanı -kötü olanlardan bahsetmeyeceğim- basitçe başka türlü sohbet edemeyeceğiniz bir kişinin sizle olan yararlı veya hoş bir konuşmasını içeren baskıdır. Bu kitaplar genelde bilmeniz gerekenleri size aktarabilecek kadar yararlı ve aklı başında bir arkadaşınızla ettiğiniz muhabbetler kadar zevkli olurlar. Seyahat hikâyeleri, hoş mizaçlı ve nükteli tartışmalar, roman şeklinde anlatılan eğlenceli veya acıklı hikâyeler ve gerçek vakanüvisler tarafından aktarılan günlük olaylar, eğitim çevremizde yaygınlaştıkça çoğalan günümüze özgü kısa ömürlü kitaplardır. Hepimiz bu eserlere minnettar olmalıyız, eğer onlardan istifade etmiyorsak kendimizden utanmalıyız. Eğer günlük kitapların gerçek kitapların yerini gasp etmesine izin verirsek onlardan olabilecek en kötü şekilde istifade etmiş oluruz. İşin aslı onlar kitap değil, sadece güzel basılmış mektup veya gazetelerdir. Arkadaşlarımızın mektupları -saklamaya değer olsun veya olmasın- günümüz için hoş veya gerekli görülebilir. Gazete, kahvaltı için iyi bir seçim olabilir ama kesinlikle tüm gün okunmak için değildir. Dolayısıyla, doğrudan alakalı olmasa da, geçen sene gezip tozduğunuz yerlerden, yollardan ve havadan bahseden veya neşeli bir hikâyeyi anlatan uzun bir mektup gerçek anlamda kitap tanımına ya da okunacak şey tanımına uymasa da size bu olayları koşullarına göre gerçek anlamda yaşatabilir. Kitap aslında konuşulan değil, yazılan bir şeydir ve sadece mesaj vermek için yazılmaz, kalıcılığı yakalamak için de yazılır. Bir konuşmanın kitabı sırf konuşmacı sesini tek seferde binlerce kişiye ulaştıramadığı için basılır. Elinden gelse ulaştırmaya çalışır ama sesinin ulaşabileceği alan da

bellidir. Hindistan'daki bir arkadaşınızla konuşamazsınız, imkânınız olsaydı konuşurdunuz. Bunun yerine sesin tek aktarılma yolu olan yazıyı kullanırsınız.[3] Buna karşın bir kitap, sesi çoğaltmak veya yaymak için değil, ebedileştirmek için yazılır. Yazarın doğru, yararlı veya işlevsel olarak güzel algıladığı şeyler vardır. Sadece onun bildiği, henüz kimsenin değinmediği veya değinemeyeceği şeyler. Olayları, elinden geldiğince, açıkça ve ahenkle aktaracaktır. Hayatı boyunca, yazar bunu veya bu tarz şeyleri kendini ispat eden şeyler olarak düşünür. Yazar hayatı boyunca bunların bütününü, gün ışığının veya dünyanın elverdiği sürece kavrayabildiği gerçek bilgilerin veya görüşlerin bir parçası olarak görür. Yazar bunları seve seve ebedileştirmek isteyecektir, elinden gelse kayaya işleyecektir ve şöyle diyecektir: Yapabileceğim en iyi şey bu. Çünkü şimdiye kadar ben de herkes gibi, yedim içtim, uyudum, sevdim ve nefret ettim. Hayatım bir buğudan farksızdı ve uçup gitti, bende kalan değerli bir şey varsa o da hafızalarınıza kazınan görüp bilip yazdıklarımdır. Yazdıklarım dediği ufacık yaşamında, az ya da çok ilhamla yazdığı kitabesi ya da yazıtıdır. Ve işte bu bir "kitap"tır.

10. Belki de böyle yazılmış hiçbir kitap yoktur diyeceksiniz. Şimdi tekrar soruyorum. Yoksa hepiniz akıllı insanlardaki dürüstlüğe ve her türlü iyiliğe inanıyor veya onlardaki dürüstlüğü ve cömertliği hepten ret mi ediyorsunuz? Hiçbirimizin böyle düşünecek kadar yersiz olmamasını umuyorum. Akıllı adamla-

3. İlk başarılı telefon görüşmesi 15 Şubat 1880'de gerçekleştirilmiştir. (ç.n.)

rın biraz dürüstçe ve cömertçe yaptığı bir şey varsa, o da yazdıkları kitaplar ya da yaptıkları sanatın bir kısmıdır. Eserleri her zaman kötü parçaların, yarım yamalak, ağdalı ve yapmacıklı işlerin bütünüdür. Fakat doğru şekilde okursanız, "kitap" diyebileceğimiz doğru parçaları kolaylıkla bulacaksınız.

11. Evet, bu tarz kitaplar her çağın en önemli kişileri, okurları, devlet adamları ve düşünürleri tarafından yazılmıştır. Bunların hepsi emrinize amadedir ve hayat çok kısadır. Daha önce sıkça duyduğunuz gibi, hiç bu kısa hayatı ve olanaklarını ölçüp biçtiniz mi? Bunu okursanız ötekini okuyamayacağınızı ve bugün kaybettiğinizi yarın kazanamayacağınızı biliyor musunuz? Kraliçelerle veya krallarla konuşabilmeniz mümkünken, gidip hizmetçinizle veya seyisinizle çene mi çalacaksınız? Ya da her diyardan ve zamandan seçilmiş, gelip geçen günler kadar çok, dünya kadar kalabalık bu aziz insan topluluğunu barındıran şu ebedi sarayın kapıları size her zaman açıkken, sırf dikkat çekmek ve saygı duyulmak uğruna sıradan bir topluluğa girebilmek için itişip kakışmanızla böbürlenecek misiniz? Halbuki bu saraya her zaman girebilir, arzu ederseniz dostlar edinebilirsiniz. Bir kez buraya adım attıktan sonra rızanız olmadan kimse sizi kapı dışarı edemez. Asilliğinizin derecesi, orada kurduğunuz dostlukların asaletiyle belirlenecektir ve canlılar topluluğunda erişmek istediğiniz mertebeye olan samimiyetiniz, ölüler topluluğunda eriştiğiniz mertebeyle ölçülecektir.

12. "Arzuladığınız yer" ve "size uygun yer", ayrıca söylemeliyim ki geçmişin sarayı, günümüzün asil tabakasından şu noktada ayrılır; bu saray sadece emek ve fazilete açıktır. Bu cennet kapılarının bekçileri ne rüşvet kabul ederler, ne korkuyla yıldırılabilirler ne de oyuna getirilebilirler. Aslında aşağılık ve bayağı kişiler buraya giremez. Sessiz sakin, sadece asillerin oturduğu bu mahallelerin girişinde kısa ve öz bir soru sorulur. Buraya girmeye layık mısın? Öyleyse geç! Asillerle arkadaş mı olmak istiyorsun? Öyleyse kendini onların seviyesine eriştir ve geç. Akıllı bir kimseyle sohbet etmeyi çok mu istiyorsun? Öyleyse önce onu anlamayı öğren, gerisi zaten gelecektir. Aksi takdirde geçemezsin. Bizim seviyemize erişmeyeceksen, senin seviyene düşemeyiz. Yaşayan bir kral nezaket gösterebilir, yaşayan bir filozof düşüncelerini size anlayışla aktarabilir, biz ise ne numara yapabiliriz ne de yorumda bulunabiliriz. Düşüncelerimizin zevkine varmak istiyorsan seviyeni yükseltmelisin, varlığımızı tanımak istiyorsan duygularımızı paylaşmalısın.

13. Biliyorum, kolay değil ama bunları yapmak zorundasınız. Bu insanların arasında olacaksanız, tek kelimeyle, onları sevmelisiniz. Bu uğurda hırsın size hiçbir faydası olmayacaktır. Zaten hırsınızı hor görürler. Sadece onları sevmelisiniz ve sevginizi bu iki yolla onlara göstermelisiniz:

(a) Öncelikle, onlardan bir şeyler öğrenmeyi ve onların düşüncelerine girmeyi gerçekten istemelisiniz. Düşüncelerinde kendinizi bulmaya değil, düşüncelerine girmeye çalışın. Okuduğunuz kitabın yazarı sizden akıllı değilse, kitabını okumanıza gerek yok; eğer siz-

den akıllıysa, sizden birçok bakımdan farklı düşünecektir.

Birçoğumuz bir kitap için "Ne güzel bir kitap bu, tıpkı benim düşündüğüm gibi" deriz, oysaki asıl düşünce şudur; "Ne garip bir kitap bu, daha önce hiç böyle düşünmemiştim oysa şimdi anlıyorum ki ne kadar da doğru ya da şimdi anlamasam da umarım bir gün anlayacağım." Kabul edin veya etmeyin, en azından kendi düşüncelerinizi bulmaya değil, yazarın düşüncelerini anlamaya çalışacağınıza da emin olun. Yargılayabilecek seviyeye gelebilirseniz sonra yargılayın ama önce doğrusunu öğrenin. Ayrıca yazarda kayda değer bir şeyler varsa bunları birden öğrenebileceğinizi sanmayın. Hatta eserin tamamını anlayabilmeniz için aradan uzun bir zaman geçmelidir. Bu sadece yazarın söylemek istediklerini söylemediğinden ya da fikrini doğru kelimelerle aktarmadığından değildir, kendini ifade edemediğinden de değildir, ilginç bir şekilde, bu bilgileri gerçekten isteyip istemediğinizi anlamak için üstü kapalı ve kinayeli bir şekilde aktarmasından dolayıdır. Ne bunun nedenini ne de akıllı insanların en derin düşüncelerini her zaman gizlemelerine neden olan bu amansız ketumluğu anlayabilmiş değilim. Bu kişiler bu düşünceleri size yardım edercesine vermezler, sadece bunları hak ettiğinizden emin olduktan sonra bir ödül olarak verirler. Ancak bu düşünceler maddiyat olarak altına denktir. Kralların ve halkın ihtiyaçları olan altının nerede olduğunu bilmeleri için, toprağı kazmak zorunda kalmadan veya herhangi bir endişeye kapılmadan, ya da işi şansa bırakmadan ve zaman kaybetmeden yerini tam olarak bildikleri altını gidip oradan koparabilmeleri ve istedikleri kadar

para basabilmeleri için yeryüzündeki tüm elektrik gücünün altınları yeryüzüne çıkarmaması için, size ve bana göre, hiçbir neden yoktur. Ama doğa bunu beceremez. Sadece kimsenin bilmediği yeraltındaki küçük yarıklarda saklar altını. Uzun süre kazıp hiçbir şey bulamayabilirsiniz. Birazcık bulabilmek için gayretle kazmak zorundasınız.

14. İnsanların en akıllıları için de aynı durum söz konusudur. Elinize iyi bir kitap aldığınız zaman "Avustralyalı bir maden işçisi kadar çalışmaya istekli miyim? Kazma ve küreklerim iyi durumda mı? Kollarımı sıvadım mı? Moralim ve kuvvetim ne durumda?" diye kendinize sormalısınız. Sıkıcı olmasına rağmen bu benzetmeye biraz daha devam edeceğim; çünkü bu benzetme sizin için çok faydalı olacak. Aradığınız maden, yazarın düşünceleri veya söylemek istedikleridir. Yazarın kelimeleriyse madeni elde etmek için kırdığınız ve erittiğiniz taşlar gibidir. Kazmalarınız kendi dikkat, zekâ ve öğreniminizdir; maden eritme ocağınızsa şahsi düşünceli ruhunuzdur. Bu aletler ve ateş olmadan iyi bir yazarın düşüncelerine sahip olmayı aklınızdan bile geçirmeyin. Madenden bir tanecik parça dahi koparmadan önce çok keskin ve ince bir şekilde yontmaya ve son derece sabırlı bir eritme işlemine ihtiyacınız olacak.

15. Bundan dolayı, her şeyden önce söz sahibi bir kişi olarak, ısrarla (ki bu konuda haklıyım) kelimeler üzerinde titizlikle durmayı ve onların ne anlama geldiğini hece hece hatta harf harf anladığınızdan emin olmayı alışkanlık haline getirmeniz gerektiğini

söylüyorum. Harflerin birer işaret olma bakımından birbirlerinden ayrıldıkları ve kendilerine özgü tınıları olduğu içindir ki; kitapların incelenmesine "edebiyat" denildiği gibi milletlerarası bir anlaşmayla bu işin içinde olan kimselere "kitapların ya da kelimelerin adamı" yerine "harflerin adamı" denir. Belki bu tesadüfi terimler dizinini gerçek bir olguyla ilişkilendirebilirsiniz. Britanya Müzesi'ndeki tüm kitapları okuyup da (tabii o kadar yaşayabilirseniz) tamamen "kara cahil", öğrenimsiz bir kişi olarak kalabilirsiniz. Fakat iyi bir kitabın on sayfasını harfi harfine, gerçek bir titizlikle okursanız sonsuza dek bir nebze de olsa eğitimli kişi olursunuz. Eğitimli insanla eğitimsiz insan arasındaki fark (sadece entelektüel açıdan yaklaşırsak) bu titizliğe dayanır. İyi eğitimli bir beyefendi birçok dil bilmiyor olabilir, anadilinden başka dil bilmiyor da olabilir veya çok az kitap okumuş da olabilir. Ama hangi dili bilirse bilsin adamakıllı biliyordur, ne söylerse söylesin doğru telaffuz ediyordur. Hepsinden öte, kelimelerin asaletine hâkimdir, kökenlerini ve geçmişlerini biliyordur; bir bakışta günümüzdeki bir kelimenin nerden geldiğini, eskiden hangi anlamlarda kullanıldığını, uzaktan yakından alakalı olduğu kelimeleri, herhangi bir ülkede veya zamanda değerli kelimeler arasında olup olmadığını anımsar. Eğitimsiz bir kişiyse birçok dil bilebilir ve konuşabilir ama kendi dilindeki kelimeleri dahi doğru düzgün bilmez. Birazcık zeki ve mantıklı bir denizci birçok limanda karaya çıkabilecektir, ancak hangi dil olursa olsun kurduğu cümleler "cahil" bir insanın cümlelerinden farksız olacaktır. Ayrıca bir kişinin aksanı ve cümleyi ifade etme şekli de eğitimli olup olmadığını hemencecik ele verir. Ve

eğitimli kişiler bunu o kadar yoğun bir şekilde hisseder ve kesin olarak kabul ederler ki, hatalı bir aksan veya yanlış bir heceleme bir kişinin düşük bir seviyede olduğunun kabul edilmesi için yeterlidir.

16. Gerçekten de böyledir ama üzerinde durulan titizliğin daha ileri seviyede olmaması ve ciddi bir amaç içermemesi de acı bir durumdur. Bir Latin sayısının hatalı bir şekilde yazılmasının Avam Kamarası'nda gülüşmelere sebep olması doğrudur ancak yanlış yazılan bir İngilizce kelimenin kaşların çatılmasına neden olmaması yanlıştır. Bırakın kelimelerin aksanlarına dikkat etsinler, siz anlamlarına dikkat etmeye bakın, az ama öz kelimeler işinizi görecektir. İyi seçilmiş, güzide birkaç söz, her biri işlev olarak bir diğerine benzer veya eşit olan binlerce kelimenin göremeyeceği işi görür. Evet; kelimeler özen gösterilmezlerse, amansız sonuçlara neden olacaklardır. Avrupa'da kendini tekrarlayan ve sinsice dolaşan gizli kelimeler vardır. (Hiçbir zaman bu denli var olmadılar, bunun nedeni sığ, ne olduğu belirsiz, çam deviren, "bilginin" ya da "biçimsizleştirme"nin her yerde yaygınlaşmış olması ve okullarda insani bilimler yerine deyişlerin ve soru cevaplı öğretimin olmasıdır.) Diyorum ki ortada kimsenin anlamadığı ama herkesin kullandığı ve çoğu kişinin akıllarında canlandırdıkları şeylerin anlamına geldiği için uğruna mücadele ettiği, yaşadığı hatta öldüğü gizli kelimeler var. Böyle kelimeler bukalemun pelerini giyerler; insanın hayal gücüyle aynı renkte bir kara aslanı pelerini gibi. Bunlar, karada pusuda beklerler ve tek sıçrayışta insanı çekip koparırlar. Bu gizli kelimeler kadar hınzır yağmacı bir yaratık,

böylesine açgözlü bir diplomat ve bu denli öldürücü bir zehir yoktur. İnsanoğlunun düşüncelerinin haksız kâhyalarıdır bunlar. Bir kişi en çok hangi hissi arzulayıp değer veriyorsa ona, dikkat etmesi için gizli bir kelime verir. Bu kelime sonunda o kişi üzerinde sonsuz bir güce erişir ve artık o kişiden o kelime olmadan bahsedemezsiniz.

17. İngilizce gibi kökensel olarak melez olan dillerde, bir kelimenin insanlığın elinde saygıdeğer olması istendiğinde Latince ya da Yunanca şeklini, bayağı bir kelime olması istendiğindeyse Sakson dili ya da yaygınca kullanılan bir başka dildeki şeklini kullanabilecekleri kelime oyunlarının ölümcül bir gücü vardır. "Kitap" kelimesine bir amaç doğrultusunda asalet katmak için bu kelimeyı benimsemek veya başka dillere çevirmek yerine Yunanca karşılıkları olan "*biblos*" ve "*biblion*" kelimelerini sürekli elde bulundursak veya elimizin tersiyle bir köşeye itsek bu kelimenin kendilerine sağladığı güç için yaşamayı alışkanlık haline getirmiş insanlarda nasıl olağanüstü bir etki yaratacağını bir düşünsenize! Tanrı'nın maneviyatı yerine cümlelerin harflerine ibadet eden birçok aklıevvel insan için (tıpkı mevcudiyetine değil de resmine ibadet eden putperestler gibi) Yeni Ahit *xix:19*'da olduğu gibi Yunanca kelimeleri çevirmek yerine muhafaza etmek ne de erdemli bir davranış olurdu! Tuhaf sanatlarla ilgilenen birçok kişi İncillerini bir araya getirdiler ve herkesten önce onlar yaktılar İncillerini sonra da tamamına elli bin gümüş paha biçtiler. Öte yandan biz, elde bulundurmak yerine çevirdik ve her zaman Latince ifadesi olan "*Holy Bible*" yerine İngi-

lizce ifadesi olan "*The Holly Book*" şeklinde telaffuz ettik. Ne buharlı pullukların ne de buharlı ütülerin yardımıyla vuku bulan, bununla birlikte günden güne bize arz edilen ve sanki bir küfürmüşçesine reddettiğimiz, eskiden içinde cennetleri barındırırken şimdilerde mağazalarda[4] saklanan, Fas yapımı ciltleriyle herhangi birine hediye edilemeyecek kadar eski Tanrı'nın kelimeleri günümüzde geçmişe oranla daha az akla geliyor.

13. Şimdi yeniden, Latin kelimesi "*damno*" yu insanlar kelimeyi oldukça etkili kullanmak istediklerinde Yunancası "καταδικάζω[5]" ya çevirmelerinin, nazik bir kullanımda ise ılımlı hali olan "*condemn*" kelimesini kullanmalarının bayağı İngiliz zihniyetinde nasıl bir etki yarattığını ve cahil bir papaz tarafından "inananların lanetlenmeyeceği" üzerine kaç asil nutuk verildiğini göz önünde bulundurun. Oysaki Tevrat çevirmekten âcizdirler. 7.11 "Lanetlediği dünyada yurdunu kurtarışı" ya da John 8:10:11 "İsa kadına yaklaştı ve dedi ki: 'Kadın, kimse seni mahkûm etti mi?' 'Hayır efendim,' dedi kadın. 'Öyleyse ben de mahkûm etmiyorum,' dedi İsa. Şimdi git ve bu günahkâr hayatını terk et." Avrupa'daki fikir ayrılıklarından dolayı çılgın viranelerde birçok asilin ruhu uğruna binlerce insan hayatından olmuştur. Bu ölümler ormandaki yapraklar kadar sayısızdırlar ancak bu ölümlerin altında her zaman çok derin nedenler yatmaktadır. Aslında, her ne kadar pratikte mümkün olmasa da, bu amaçların altında dini amaçlarla düzen-

4. 2 Peter 3:5-7.
5. Yunanca, lanet. (ç.n.)

lenen halk toplantılarına ayrı bir itibar kazandırmak için benimsenen Yunanca "*ecclesia*" kelimesinde olduğu gibi "*presbyter*" kelimesini "*priest*" olarak kısaltan kaba İngilizce kelimelerinin kullanımı yatmaktadır.

19. Şimdi bu kelimelerin hakkından gelmek için yapmanız gerekenlerden bahsedeceğim. Dilinizdeki hemen hemen her kelime Sakson dili, Almanca, Fransızca, Latince veya Yunanca gibi dillerden türemiştir. (Doğu dillerinden ve ilkel lehçelerden söz dahi etmiyorum.) Demek istediğim, birçok kelime önceleri Yunancayken Latince, Fransızcayken Almanca en sonunda da İngilizce olmuştur. Bu süreçte her milletin kendi ağız özelliklerinden dolayı değişikliğe uğramıştır ancak günümüzde dahi tüm bilgelerin hissedebileceği can alıcı anlamlarını korumaktadırlar.

Yunan alfabesini bilmiyorsanız öğrenin. Yaşlı genç, kız erkek, kim olursanız olun öğrenin. Ciddi bir şekilde okuma niyetindeyseniz (Yani ayırabileceğiniz boş vaktiniz varsa demek istedim.) Yunan alfabesini öğrenin ve elinize bu dillerin adamakıllı sözlüklerini alın. Bir kelimede şüpheye düşerseniz sabırla peşine düşün, ta ki yakalayana dek. Max Müller'in söylevlerini[6] enine boyuna okuyun. Öncesinde ve tabii sonrasında da şüpheye düştüğünüz hiçbir kelimenin kaçmasına izin vermeyin. Biliyorum zor bir iş fakat başlangıçta dahi ilgi çekici olduğunu fark edeceksiniz hatta sonlara doğru oldukça eğlenceli bulacaksınız. Karakterinize kattığı güç ve hassasiyetin ise haddi hesabı olmayacak.

Dikkatinizi çekerim Yunanca, Latince veya Fran-

6. Max Müller'in 1861, 1864 ve 1885 yıllarında dilbilimi (The Science of Language) üzerine verdiği seri konferanslar. (ç.n.)

sızca bilmekten bahsetmiyorum, bilmeye çalışmanın üstünde duruyorum. Herhangi bir dili eksiksiz öğrenmek bir ömür sürer ama İngilizce bir kelimenin türediği kelimelerin ve iyi bir yazarın eserindeki kelimelerin doğrusunu kolaylıkla öğrenebilirsiniz.

20. Şimdi izninizle, sadece bir örnek verme adına size doğru bir kitaptan birkaç satırı özenle okuyacağım. Bakalım bu mısralardan neler çıkaracaksınız? Hepinizin oldukça iyi bildiği bir kitabı seçeceğim. Bu derece benimseyerek, kendinizi vererek okuduğunuz başka bir eser yoktur diyebilirim. En içten okuduğumuz satırlar da yine bu kelimelerden oluşur. Şimdi Lycidas'tan şu birkaç satırı okuyacağım:

En son o geldi, en son giden de oydu,
Galilean gölünün bekçisi.
İki anahtar taşıyordu ağır ve iri,
(Altın olan açar, demir olan kapatırdı var gücüyle)
Piskoposluk tacını geçirmişti başına ve söze başlamıştı birden
Bağışlayabilirdim canlarını, senin için genç çoban
Mideleri uğruna ağıla girmek için
Sürünen, itişip kakışan ve tırmananların
Koyunları kırkıp yün edenlerin çektiği ziyafette
Tıkınmaktan başka bir şey düşünmezler
Ve itip kakarlar saygıdeğer misafiri
Kör boğazlar! Daha çoban değneği tutmaktan âcizdirler
Veyahut neyin ne olduğunu bilmezler
Güvenilir çobanlık sanatını bilen kim?

Sürünün ne ihtiyacı var? Kimin umurunda? Kara cahiller!
Yaslı, havalı şarkılarını söylerlerken bile
Kulak tırmalarlar adi samandan yapılmış cızırtılı gaydalarıyla
Aç koyunlar aranır dururlar, karınları hiç doymaz
Rüzgârdır şişiren karınlarını ve puslu bir havadır içlerine çektikleri
Çürür içleri için için kötü bir hastalık yayılır
Zalim bir kurt gizli pençeleriyle her gün
Yiyip bitirir onları ve kimse sesini çıkarmaz.

Gelin pasaj üzerine biraz kafa yoralım ve kelimelerini inceleyelim.

Her şeyden önce Milton'un Aziz Petrus'a piskoposluk vazifesini vermekle kalmayıp Protestanların şiddetle karşı çıktığı birçok şeyi de atfetmesi size de tuhaf gelmiyor mu? Piskoposluk tacı mı? Milton hiç de piskopos seven bir adam değildi. Nasıl olur da Aziz Peter piskopos tacı giyer? "İki anahtar taşıyordu ağır ve iri." Bunlar Roma Piskoposları'nın hak iddia ettikleri anahtarlar mı yoksa Milton şiirsel bir dilde etkileyiciliği yakalayabilmek için bu anahtarların parıltısından mı faydalanmak istedi? Boş verin bunu. Büyük adamlar ölüm ve yaşam kuramlarıyla birtakım sahne oyunları çevirmeye kalkmazlar, bu, küçük adamların yapacağı türden bir iştir. Milton ne söylüyorsa onu kastetmektedir ve söylemek istediği şeyi ifade edebilmek için ruhunun tüm gücünü hemencecik ortaya koyar. Çünkü Milton sahte piskoposları sevmemekle birlikte gerçek olanları severdi. Buradaki "göl-bekçisi" onun kafasındaki gerçek piskopos gücünün örneği ve

önderidir. Çünkü Milton, "Sana Cennetin Anahtarlarını Vereceğim" metnini okurken oldukça samimiydi. Tutucu bir Protestan olmasına rağmen, kötü piskoposlar var diye bu metni kitabından çıkaracak değildi; bunun yanında Milton'u anlayabilmek için öncelikle bu mısrayı anlamak zorundayız; mısraya şöyle bir göz atıp geçmek veya onu aksi fikirde olan bir mezhebin kullandığı bir silahmış gibi fısıldayarak okumanın bir faydası yoktur. Bu, bütün mezheplerce hatırda tutulması gereken, ciddi ve herkesin kabul ettiği bir savdır. Biraz daha derine inersek, belki onu daha iyi anlama imkânını bulabiliriz sonra tekrar geri döneriz. Açıkça görülüyor ki, gerçek piskoposluğun gücü üzerinde bu denli durulması, piskoposluğa layık olmadığı halde bu işe talip olanları veya genel olarak layık olmadıkları halde ruhban sınıfında belli bir güç ve mevki edinmek isteyenleri; yani "mideleri uğruna ağıla girmek için sürünenleri, itişip kakışanları ve tırmananları" ne bakımdan suçlayacağımızı daha iyi kavrayabilmemiz içindir.

21. Milton'un bu üç kelimeyi sıradan bir yazar gibi mısrasını doldurmak için seçtiğini sanmayın. Onun bu üç kelimeye ihtiyacı vardı, bilhassa bu üç kelimeye; hiçbir kelime bunların yerini tutamazdı; "sürünen", "itişip kakışan" ve "tırmanan". Bunların dışındaki hiçbir kelime Milton'un söylemek istediği şeyi bu kadar iyi ifade etmezdi veya edemezdi ve bunlara daha başka bir kelime de ilave edilemezdi. Çünkü bu kelimeler, kısa yoldan dini bir güce erişme yollarını arayan kimselerin oluşturduğu üç sınıfı bütünüyle içine almaktadır ve bu üç sınıfın karakterini çok iyi bir

şekilde dile getirmektedir. Birinci gruptaki kişiler ağıla girmek için sürünenlerdir. Bunlar isme ve makama önem vermezler. Tek hedefleri insanların düşüncelerine hükmetmektir. İkinci gruptakiler "itişip kakışanlar" yani birbirlerini iteleye kakalaya ağıla girenler yaratılıştan küstah, sivri dilli insanlardır. Hiçbir şeyden çekinmeyerek ve her fırsatta kendilerini ön planda tutarak, kuru kalabalığa hitap edenler ve bu kimseler üzerinde otorite kuranlardır bunlar. Sonuncu grup ise "tırmananlar"dır. Sadece kişisel tatmin için elde ettikleri adaınakıllı iş veya tahsille itibar ve otorite kazanan kişilerdir. Bu kişiler sürüye örnek olamazlar, en fazla miraslarına efendilik edebilirler.

22. Şimdi devam edeyim.

"Koyunları kırkıp yün edenlerin çektiği ziyafette
Tıkınmaktan başka bir şey düşünmezler
Kör Boğazlar!"

Bu ifadenin tuhaf olmasından dolayı buranın biraz üstünde duracağım çünkü okuyanın gafil avlanabileceği türden eksik bir istiaredir bu.

Aslında hiç de öyle değildir. Cümlenin böylesine bir cüretle ve özlülükle ifade edilmesi ona daha yakından bakmamızı ve hatırlamamızı sağlama amacından kaynaklanmaktadır. Bu iki kelime kilisenin iki önemli makamı olan piskoposa ve papaza yakışan karakterin tam tersini ifade etmektedir.

Piskopos gören insandır.

Papaz ise besleyen insandır.

Demek ki bir piskoposta olabilecek en yakışıksız

karakter kör olmaktır.

Papazlığa hiç yakışmayan karakter ise başkalarını beslemek yerine beslenmeyi, sadece beslenecek bir boğazdan ibaret olmayı istemesidir.

Birbirine zıt bu iki karaktere birlikte sahipseniz "Kör Boğaz"dan başka bir şey değilsinizdir. Bu fikri biraz daha netleştirsek iyi olacak. Kilisedeki neredeyse bütün kötülükler, düşüncelerinin aydınlığa kavuşmasını isteyecek yerde güç sahibi olmayı yeğleyen piskoposlardan çıkmıştır. Onlar sağlam bir bakış açısı yerine otorite sahibi olmayı arzularlar. Halbuki gerçek görevleri hüküm vermek değildir. Her ne kadar görevleri öğüt vermeyi ve fırça çekmeyi gerektirse de hüküm vermek krallara düşen bir iştir. Piskoposun görevi sürüye göz kulak olmak, koyunları teker teker saymak ve her zaman eksiksiz hesap verebilmeye hazır olmaktır. Eğer bunu yapamıyorsa sürüsündeki koyunların ruhlarının hesabını veremeyeceği apaçık ortadadır. Bunun içindir ki, bir piskoposun yapacağı ilk iş, en azından, piskoposluk sahası içinde yaşayan her bireyin, çocukluktan günümüze kadar bütün hayat hikâyesini her an öğrenebilecek durumda olmaktır. Şu arka sokağın aşağısında, Bill ve Nancy[7] birbirlerinin dişlerini dökmektedir! Piskoposun bundan haberi var mı? Piskoposun gözü onların üzerinde mi sizce? Onlara göz kulak olmuş muydu hiç? Bill'in nasıl olup da Nancy'nin kafasına vurmayı alışkanlık haline getirdiğini ayrıntılı bir şekilde izah edebilir mi? Bütün bunları yapamadığı sürece, başında Salisbury Katedrali'nin çan kulesi kadar yüksek bir taç taşısa dahi, piskopos

7. Charles Dickens'ın *Oliver Twist* adlı eserinden seçilmiş karakterlerdir. (ç.n.)

olmaktan çok uzaktır. Piskopos değildir çünkü gemi direğine çıkıp etrafı gözetmek yerine dümen başında bulunmanın peşine düşmüştür, hiçbir şey göremektedir. "Yok artık! Arka sokaklarda Bill'in peşinden koşmak onun görevi değil ki," diyeceksiniz. Olmaz olur mu? Bill'in peşinden değil de kırpılacak yünü bol olan, etli butlu koyunların peşinden koşması gerektiğini mi düşünüyorsunuz? O, bu etli butlu koyunların peşinden koşarken, (Yine Milton'a dönelim.) "Aç koyunlar aranır dururlar, karınları hiç doymaz; zalim bir kurt gizli pençeleriyle her gün yiyip bitirir onları ve kimse sesini çıkarmaz." (Piskopos bütün bu olup bitenlerden habersizdir.)

"Biz piskopos deyince bizim aklımıza bu gelmiyor[8]," diyeceksiniz. Olabilir, Halbuki bu fikir Aziz Paul'ün fikriydi, Milton'ın fikriydi. Onlar haklı olabilirler veya belki de biz haklıyızdır; yalnız ister Aziz Paul[9]'ü isterse Milton'ı okumuş olalım, kullandıkları kelimeleri kendimiz anlamlandırdığımız sürece onları gerçekten okuyup anladığımızı sanmaya kalkmayalım.

23. Şimdi devam edeyim.

"Rüzgârdır şişiren karınlarını ve puslu bir havadır içlerine çektikleri."

Bu mısra, "Fakirler bedenen doyurulmuyorsa da ruhen doyuyorlar, ruhen ihtiyaç duydukları gıda kendilerine veriliyor" şeklindeki aşağılık söze karşı verilmiş bir cevaptır.

Milton diyor ki "Ruhlarını falan besledikleri yok;

8. *Time and Tide* 13. mektup ile kıyaslayınız.

9. Pavlik Kiliseleri'nin kurucusu Hıristiyan misyoner. Yeni Ahit'teki birçok risalenin yazarı. (ç.n.)

karınları sadece rüzgârla şişiyor." İlk bakışta bu ifadeyi yersiz ve müphem bulabilirsiniz. Halbuki bu, harfi harfine doğru ve yerinde bir cümledir. Latince ve Yunanca sözlüklerinizi açın ve "ruh" kelimesinin anlamını bulun. Bu kelime, Latincede "nefes" kelimesinin kısaltılmış şeklinden ve Yunancada "rüzgâr" anlamına gelen kelimenin çok yakın bir karşılığından başka bir şey değildir. Aynı kelime yazı yazarken "Rüzgâr istediği yere eser" şeklinde kullanılır. Aynı şekilde aynı kelime "Ruhtan yaratılan herkes böyledir" yazarken de kullanılır. Nefesten doğan herkes, burada nefesten kastedilen ruhtaki ve bedendeki Tanrı'nın nefesidir. "Nefes alma" ve "nefes verme" derken bu kelimeyi gerçek anlamda kullanırız. Öyleyse, sürünün şişirilebileceği iki tür nefes vardır. Tanrı'nın nefesi ve insanoğlunun nefesi. Tepelerdeki sürüler için cennetin havası neyse Tanrı'nın nefesi de onlar için sıhhattir, hayattır ve huzurdur. Öte yandan manevi dedikleri insanoğlunun nefesiyse onlar için bataklıkta pusuya yatmış bulaşıcı bir hastalıktan farksızdır. Bu nefes onları için için çürütür; ölü bir beden, çürüme sonucunda nasıl buharla şişiyorsa, onlar da, bu nefesle şişmektedirler. Bu, gerektiği şekilde verilmeyen, hatalı bir şekilde yürütülen her türlü dini öğretim için harfi harfine doğrudur; böyle bir öğretimin ilk ve son ve en bariz belirtisi, işte böyle bir "şişme"dir. Anne ve babalarına ders vermeye kalkan yeni yeni yolunu bulmaya başlamış çocuklarınız; dosdoğru insanlara akıl öğreten henüz ıslah olmuş mahkûmlarınız; hayatlarının yarısını miskin miskin geçirdikten sonra, birdenbire bir Tanrı'nın varlığının farkına vararak, kendilerini onun seçkin kulu ve elçisi olduğunu hayal eden henüz

aklı başına gelmiş olan ahmaklar; ister asil ister bayağı bir kiliseye bağlı Katolik ya da Protestan olsun, her çeşit büyüklü küçüklü mezhebe mensup olan ve kendilerinin daima doğru yolda olduklarını, başkalarının ise daima hatalı olduğunu düşünen bağnazlar: hangi tarikatta olurlarsa olsunlar, insanların doğru bir şekilde hareket edecek yerde, doğru düşünerek; harekete geçecek yerde, konuşarak; çalışacak yerde sadece arzu ederek kurtulabileceğine inananlar, bütün bu insanlar gerçekten o kirli havayı teneffüs eden çocuklardır. Bunlar yağmur getirmeyen bulutlardır; bunlar kanı veya eti olmayan, fena kokular saçan, sadece buhar ve deriden ibaret olan bedenlerdir. Bunlar zebanilerin öttürdükleri şişirilmiş tulumlardan başka bir şey değillerdir. Kendileri çürüdükleri gibi başkalarını da çürütürler. "Rüzgârdır şişiren karınlarını, hava da pistir üstelik."

24. Son olarak anahtarın gücüne dikkat çeken mısralara dönelim, çünkü şimdi onları anlayabilecek durumdayız. Milton ve Dante'nin bu gücü farklı şekillerde yorumlamış olduklarına dikkatinizi çekmek isterim. Her şeyden önce Dante, fikir bakımından daha zayıftı; o anahtarların ikisini de cennetin anahtarları olarak düşünmektedir, biri altından öteki gümüştendir bu anahtarların. Onları kapıda bekçilik eden meleğe Aziz Petrus vermiştir. Kapıdaki üç basamağın veya iki anahtarın yapılmış olduğu maddenin neyi ifade ettiği kolay kolay anlaşılamamaktadır. Milton'a göreyse anahtarlardan biri cennetin kapısını açmak içindir ve altından yapılmıştır, diğeriyse bilgi dünyasının kapısını açacak anahtarı alıp götürmüş olmakla beraber

henüz kapıyı açıp da bu âlemin içine girmemiş olan kötü öğretmenlerin hapsedilecekleri hapishane kapısını açmak içindir ve demirden yapılmıştır.

Piskoposa ve papaza düşen görevlerin görmekten ve beslemekten ibaret olduğunu görmüştük ve bütün bu görevleri yerine getirenler için "Başkalarının susuzluğunu giderenler, aynı zamanda kendi susuzluklarını da giderirler" şeklinde bir söz vardır. Fakat bunun tersi de doğrudur. Başkasının susuzluğunu gidermeyen kendi susuzluğunu da gideremez, başkasını görmeyen bir kimsenin de göz perdesi kapanır ve ebediyen kapalı bir zindanda kalır. Öteki dünyada olduğu gibi bu dünyada da böyle bir zindan vardır. Öteki dünyada ceza çekmeye mahkûm bir kişi önce cezasını bu dünyada çekmelidir. O büyük havarinin, yani Aziz Petrus'un temsil ettiği güçlü meleklere verilmiş olan "Alın, elini ayağını bağlayın ve onu uzaklara fırlatın" şeklindeki emir bir hadde kadar her türlü yardımı esirgeyen, her hakikati reddeden, her türlü yalanı teşvik eden öğretmenler için de söz konusudur. Öğretmen konumunda bulunan her kimse başkalarını ne kadar zincire vurduysa kendisi de o derece zincire vurulacak; insanları ne derecede yoldan çıkardıysa kendisi de o derece dışlanacak, sonunda da demir kafesin parmaklıkları onun yüzüne kapanacak ve "Altın olan açarken demir olan kapatıverecek var gücüyle."

25. Sanırım bu mısralardan bir şeyler çıkarmayı başardık ve daha çıkaracağımız birçok şey var. Yine de bir yazarı kelime kelime inceleme konusunda -ki doğru okumaktan kastımız budur- yeterince örnek verdik. "İşte, tam da düşündüğüm gibi," diyerek okumak

yerine hiç tereddüt etmeden "İşte, tam da Milton'ın düşündüğü gibi," diyerek okuyabilmek için her aksana ve ifadeye dikkat ederek, kişiliğimizi bir kenara bırakıp kendimizi yazarın yerine koymamız ve onun kişiliğine bürünebilmek için çabalamamız gerekir. Bu şekilde okuyarak günün birinde "İşte bu tam benim düşündüğüm gibi" ifadesine daha az önem verecek seviyeye ulaşacaksınız. Bir süre sonra ne düşündüğünüzün aslında hiçbir öneminin olmadığının farkına varacaksınız. Herhangi bir konuda ileri sürdüğünüz fikirlerin aslında en akıllıca ya da en açık seçik fikirler olmadığını hatta fevkalade bir kimse değilseniz bir fikre sahip olduğunuzun dahi söylenemeyeceğini çünkü fikri malzemeden mahrum olduğunuzu fark edeceksiniz[10]. "Düşünmeye" hakkınızın olmadığını, olsa olsa gerçekleri anlamaya çabalayabileceğinizi anlamaya başlayacaksınız. Hatta daha önce söylediğim gibi fevkalade bir kişi değilseniz, büyük ihtimalle hayatınız boyunca şu anda meşgul olduğunuz iş dışında başka herhangi bir konuda belli bir "fikir" sahibi olmak gibi meşru bir hakkınız olmayacak. Yapılması gereken bir şeyin nasıl yapılacağını şüphesiz her zaman kestirebilirsiniz. Düzen tutacağınız bir eviniz, satacağınız malınız mülkünüz, süreceğiniz tarlanız ya da temizleyeceğiniz hendeğiniz mi var? Bu gibi işler için birden fazla fikrinizin olmasına gerek yoktur, varsa bile bu sizin bileceğiniz iştir. Meşgul olduğunuz iş dışında, tek bir fikre sahip olmak zorunda olduğunuz dolandırıcılığın ve yalancılığın sakıncalı şeyler olduğu, ne zaman karşınıza çıkarsa çıksın derhal redde-

10. Modern "eğitim" ekseriyetle insanlara onlar için önemli olması olası konularda yanlış düşünce yetisini kazandırmayı ifade eder.

dilmesi gerektiği, açgözlülüğün ve kavgacılığın çocuklar için bile tehlikeli; insanlar ve milletler içinse son derece zararlı olduğu, sonuç olarak, yeri ve göğü yaratanın üretken, mütevazı ve iyi kalpli insanları sevdiği; tembel, kendini beğenmiş, tamahkâr ve zalim olanlardansa nefret ettiği gibi birkaç konu vardır. Bunlar gibi genel geçer konularda bir tek ve esaslı bir düşünceye sahip olmak zorundasınız. Ötesine gelince dinle, hükümetle, bilimle ve sanatla ilgili konularda her şeyi hesaba katarsak HİÇBİR ŞEY bilmediğinizi ve hiçbir şeyi yargılayamayacağınızı, elinizden gelebilenin, görmüş geçirmiş biri olsanız bile, sessiz olmaktan, günden güne daha da akıllı olmak için mücadele etmekten ve başkalarının düşüncelerini anlamaya çalışmaktan ibaret olduğunu anlayacaksınız. Bu fikirleri dürüstçe anlamaya çalıştıkça, en akıllı kimselerin dahi düşüncelerinin münasip bir şekilde ortaya atılmış sorunlardan başka bir şey olmadığını fark edeceksiniz. Onların sizler için yapabilecekleri tek şey, güçlükleri açık ve net hale getirmekten ve kararsızlığa yol açan sebepleri gözlerinizin önüne sermekten ibarettir. Eğer düşüncelerimize bir parça ahenk katabilirlerse ve kutsal şüphelerle içimize birazcık hüzün verebilirlerse bu hem kendileri için hem de bizim için gerçekten iyi olacaktır. Size mısralarını okuduğum bu yazar, birinci sınıf veya en akıllı yazarlardan biri değildir. O, meseleleri olabildiğince açık ve net bir şekilde görür. Bunun için de söylemek istediği şeyleri tam olarak anlamak kolaydır fakat daha büyük kimselerin ne demek istediklerini tam olarak idrak edemezsiniz. Söylemek istedikleri şeyler o kadar geniş kapsamlıdır ki, kendileri dahi doğru düzgün ölçüp biçemezler. Örne-

ğin, kilisenin otoritesi hakkında Milton'un değil de Shakespeare'in veya Dante'nin ne düşündüğünün peşinde olmanızı istediğimi farz edin! Şu anda herhangi birinizin onların bu konuda ne düşündüğüne dair en ufak bir fikri var mı? III. Richard'daki piskoposlar sahnesini, *Cranmer*'in karakteri ile hiç karşılaştırdınız mı? Yine Virgil'in hayretler içinde seyrettiği "ebedi ve ezeli bir sürgünde perperişan yerlere serilmiş olan" şahsın veya Dante'nin "amansız bir katilin günahını çıkaran bir kesiş gibi" yanı başında ayakta durduğu şahsın tasvirini, Aziz Francis ve Aziz Dominic'in tasvirleri ile hiç karşılaştırdınız mı[11]? Ben Shakespeare'in ve Dante Alighier'in insanları hepimizden çok daha iyi tanıdığına eminim! Her ikisi de dünyevi ve manevi güçler arasındaki esas mücadele üzerinde durmaktadırlar. Bu konuda belli düşünceleri olduğunu kolayca tahmin edebiliriz! Peki, nerededir bu düşünceler! Ne düşündüklerini nasıl bilebiliriz? Shakespeare'in veya Dante'nin öğretilerini makale haline getirip dini mahkemelere göndermeye ne dersiniz?

26. Tekrar söylüyorum, böylesine büyük insanların inançlarını ve öğretilerini uzun bir süre kavrayamayacaksınız. Fakat bu inançların ve öğretilerin üzerinde biraz olsun doğru dürüst çalışmanız aslında kendi değerlendirmelerinizin âciz, sapkın ve reddedilmiş düşünceler çayırının yabani otlarından farksız olduğunu fark etmenizi sağlayacaktır. Ayrıca pek çok insanın düşüncesinin gerçekten ihmal edilmiş ve ıslah edilmesi çok zor olan, yer yer çorak, yer yer üzerinde

11. "Inferno" xxiii, 125, 126; xix. 49, 50.

zararlı otlar biten çöllere benzetebileceğimiz nereden geldiği belirsiz musibet düşüncelerden birazcık iyi olduğunu göreceksiniz. Hem kendiniz hem de onlar için yapmanız gereken ilk iş, aşağıladığınızı göstererek seve seve bu çorağı ateşe vermektir. Bütün bu çalı çırpı yığınını faydalı bir küllüğe çevirin sonra da sürün toprağı ve tohumlarınızı ekin. Hayatınız boyunca gerçek anlamda edebi değeri olan eserlerin hepsine "Nadasa bıraktığın toprağı sür ve tohumlarını dikenlerin arasına ekme[12]" şeklindeki emre bağlı kalarak başlamalısınız.

27. (b)[13] Böyle harika öğretmenleri adamakıllı dinledikten sonra düşüncelerine nüfuz edebilmek için atmanız gereken bir adım daha vardır: Onların kalplerine nüfuz etmek zorundasınız. Nasıl ufkunuzun açılması için ilk önce onlara başvuruyorsanız, adil ve aziz tutkularını da sizinle paylaşmaları için onlarla bir süre beraber olmalısınız. Tutku veya "duygu" kelimelerini kullanmaktan çekinmiyor, ifade ettikleri şeylerden korkmuyorum. Son zamanlarda duyguya karşı birtakım itirazların yapıldığını duymuşsunuzdur; fakat size şunu söyleyebilirim ki daha az duygulu olmak şöyle dursun, tam tersine daha duygulu olmaktır arzu ettiğimiz. Bir insanı ötekinden, bir hayvanı bir başka hayvandan üstün olması tam olarak birinin ötekinden daha duygulu olmasından kaynaklanmaktadır. Sünger olsaydık, belki de duygulu olmayabilirdik. Bir kürek darbesiyle her an ortadan ikiye bölünebilecek bir solucan olsaydık belki de bu kadar duygulu olmak bizim

12. Jeremiah 4:3. (ç.n)
13. 13. maddeyle karşılaştırmalı olarak okuyunuz.

için iyi olmayabilirdi. Fakat birer insani yaratık olduğumuza göre duygu bizim için iyi bir şeydir; bundan dolayı, duygulu olduğumuz ölçüde insanızdır ve şerefimiz tam olarak tutkumuzla orantılıdır.

28. Hatırlayacaksınız; "Bu büyük ve nezih ölüler topluluğu aşağılık ve bayağı kimselerin kendi aralarına girmelerine izin vermez," demiştim. "Bayağı" bir kimse demekle ne demek istemiş olabilirim? Siz "bayağılık" kelimesinden ne anlıyorsunuz? Bunu üzerinde uzun uzun düşünülmesi gereken bir konu olarak ele alacaksınız, aslında kısaca bütün bayağılıkların altında duygu açlığı yatmaktadır. Saf ve basit şekliyle bayağılık, vücudun ve aklın eğitilmemiş, gelişmemiş olması ve duygu eksikliğinden başka bir şey değildir. Açıkçası, yaradılıştan gelen bayağılıkta insanı korkusuzca, gayri ihtiyari bir nefret ve acımasızlıkla her türlü suça sevk eden tüyler ürpertici bir duygusuzluk vardır. İnsanların bayağılaşması ellerinin körelmesinden, kalplerinin kaskatı kesilmesinden, kötü alışkanlıklar edinmelerinden ve vicdanlarının katılaşmasından kaynaklanır. Sempatiden ve anlayışlı olmaktan, belki de hepsinden çok alelade kullanılan fakat oldukça yerinde bir terim olan "takt[14]" yani davranış ve konuşmalardaki incelikten veya beden ve ruhun temas kurabilme kabiliyeti denebilecek olan şeylerden yoksun oldukları ölçüde, insanlar ebediyen birer "bayağı" mahlûk olmaya mahkûmdurlar. Bu incelik ağaçlardan mimozada vardır ve diğer mahlûklardan üstün olan if-

14. Psikolojide "bir konuşmacının veya yazarın, bir nesne/olay veya o olayın/nesnenin özelliği şeklindeki sözel olmayan bir uyarıcıya yönelik olarak verdiği tepki" anlamına gelen bir terim. (ç.n)

fetli kadınlarda görülür. Bu iyilik ve duygu zenginliği aklın sınırlarını zorlayan, bizzat yol gösteren ve onu kutsayan şeydir. Akıl ancak neyin doğru olduğunu saptayabilir, Tanrı'nın yarattığı iyi şeyleri kavrayabilmemizi sağlayan şeyse yine Tanrı'nın verdiği tutkudur.

29. O zaman buradan şunu çıkarabiliriz; bu büyük ölüler topluluğuna onlardan sırf neyin doğru olduğunu öğrenmek için değil aslında onlarla birlikte neyin adil olduğunu hissetmek için gireriz. Bu büyük kimselerle birlikte hissedebilmek için onlar gibi olmak zorundayız ve hiçbirimiz acı çekmeden onların seviyesine ulaşamayız. Nasıl gerçek bilgi aklımıza ilk gelen bilgi değil de disipline edip tecrübe ettiğimiz bilgiyse, gerçek duygu da ilk hissettiğimiz değil de disipline edip tecrübe ettiğimiz duygudur. İlk duygular gösterişçi, aldatıcı ve yanlış duygulardır. Onların peşinden giderseniz sizi boş bir gayretle ve sözde bir hevesle, gerçek gayeden ve gerçek duygudan mahrum bırakıncaya kadar, çılgıncasına ta uzaklara sürükleyip götürecektir. İnsanoğlundaki hiçbir duygu kendiliğinden kötü değildir, ancak disipline edilmediklerinde kötü olurlar. Duygunun asaleti kuvvetine ve yerindeliğine bağlıdır. Zayıf olan ve bayağı bir gaye için güdülen duygular kötüdürler. Yaldızlı topları havaya atıp tutan bir hokkabazı gördüğünüzde hissettiğiniz şaşkınlık alelade bir duygudur, bunu müsaadenizle adi bir duygu olarak kabul edeceğim. Fakat geceleri Tanrı'nın elinden fırlayıp beliren şu yaldızlı yıldızları izleyen birinin hissettiği hayranlık duygusuna alelade diyebilir miyiz? Açılması yasak olan bir kapıyı açan bir çocukta veya efendisinin işine burnunu sokan bir uşakta ale-

lade bir merak vardır. Asil bir merak ise tehlikelere göğüs gere gere kumların ardındaki koca nehrin kaynağını veya denizlerin ardındaki koca kıtanın yerini sorgulayan meraktır. Asilzade bir merak ise Hayat Irmağı'nın kaynağının, Cennet Kıtası'nın mesafesinin ve meleklerin soruşturmak istediği türden şeylerin peşindedir. Aslı astarı olmayan hikâyelerde geçen olay ve felaketlerin üzerinde oyalanarak duyduğunuz endişe de aynı şekilde bayağı bir endişedir. Öte yandan alınyazısı yüzünden acı çekmekte olan bir milleti izlerken veya izlemek zorunda olduğunuzda duyduğunuz endişeyi az önceki endişeyle kıyaslayamazsınız dahi, değil mi? Ne yazık ki, bugün İngiltere'de acıyacağınız şey duygu bencilliğiniz ve kıtlığınızdır. Özde değil sözde kalmış bir duygu sizinki. Asil milletler gözünü kırpmadan insanları birer birer öldürürken; eğlencesine dövüşlerin, ziyafetlerin ve kukla gösterilerinin arasında saklı kalmış bir duygu.

30. Duygunun kıtlığı ve bencilliğinden bahsettim. Halbuki duygunun haksızlığı veya adaletsizliği demem daha uygun olurdu. Çünkü nasıl bir beyefendi bayağı bir kimseden duygularının sürekli ve yerinde oluşuyla ve düşünüp taşınılmış, tarafsız fikirleriyle hemencecik ayırt edilebiliyorsa, asil milletler de (ki böyle milletler var olmuştur) bir kalabalıktan kolaylıkla ayırt edilebilir. Kalabalık bir halk topluluğuna her şeyden bahsedebilirsiniz, bu topluluğun duyguları asil ve gerçek olabilir, bu çoğu zaman böyledir de; fakat bu toplulukta bu duyguların belli bir temeli olmadığı gibi bu temeli atabileceğiniz sabit bir zemin de yoktur. İstediğiniz zaman onları güldürebilir veya kızdırabilirsiniz.

Çoğu zaman sanki nezleye tutulmuşçasına duygulanır ve sürü psikolojisiyle düşünürler. Kimi zaman öyle ufacık bir şey onların kükremesine yeterliyken, kimi zaman öyle büyük sorunları bir saate kalmadan unuturlar. Öte yandan bir beyefendinin veya asil bir milletin tutkularıysa adil, ölçülü ve süreklidir. Örneğin büyük bir millet zeki insanlarını aylarca tek bir kabadayının işlediği cinayetin kanıtlarını ortaya çıkarmaları için görevlendirmez veya iki sene boyunca savaşın sadece pamuk fiyatlarını ne kadar etkilediğini dikkate alarak, hangi tarafın haklı olduğuna aldırış etmeden evlatlarının birbirlerini katletmelerine göz yummaz. Büyük bir millet topu topu altı ceviz çaldığı için küçücük fakir evlatlarını hapishanelere tıkmaz; ayrıyeten, iflas bayrağını çekenlerin yüz binlerce lirayı yürütmelerine de meydan vermez. Fakirlerin biriktirdiği üç beş kuruşla zenginleşen bankacıların "elimizde olmayan sebeplerle" deyip, ardından da, "izninizle" diyerek işten sıyrılmalarına da göz yummaz. Çin kara sularında donanmış gemilerle dolaşıp, silah zoruyla afyon satan sıradan bir korsanın "ya paranı ya canını" şeklindeki tehdidini "hem paranı hem canını"na çevirmesine ve yabancı milletlerin yararına iş çevirmesine de seyirci kalmaz. Büyük bir millet sırf patronlar[15] haftada kişi başı altı kuruş fazla ödemesin diye masum fakir halkının isten ve sisten kavrulmasına, pislik içinde vebalara kapılıp çürümelerine izin vermez. Dahası, sahte gözyaşları ve şeytani anlayışlarıyla sanki gökten vahiyle inmiş bir emir gibi katillerin hayatlarını kurtarmaya çalışıyormuş gibi gösteriş yapmaz. Diğer bir yandan,

15. Dersin sonundaki nota bakınız. Orada bunu biraz daha geniş bir şekilde ele aldım. Gayet tabii yazılı olarak daha çok dikkat çekebileceğini düşünüyorum.

genel olarak, ipe çekmenin adam öldürmenin ahlâki açıdan en zararsız yolu olduğunu aklına koymuş bu büyük millet henüz adam öldürmenin dereceleri arasında insaflı bir ayrım yapamayacak kadar merhametten yoksun değildir. Kalın kafalı, ahmak Othello'nun (son derece kafası karışmış) kanının izini süren birbirine bağlı yavrukurtların ciyak ciyak havlaması gibi, genç kızları babalarının gözleri önünde süngüleyen, ilkbaharda köy kasabının kuzuları kesmesinden daha hızlı bir şekilde asil gençliği katleden bir adama devletin bakanını kibar kibar konuşması için gönderen bu büyük milletin içi acımaz. Son olarak da, büyük bir millet bir yandan para düşkünlüğünün bütün kötülüklerin anası olduğunu öne süren bir vahiye inanıyormuş gibi yapıp, öbür yandan milli önem arz eden tüm iş ve ölçütlerde paranın başrolde olduğunu söyleyerek
100 Tanrı ve Tanrı'nın güçleriyle alay etmeye kalkmaz.

31. Arkadaşlar, neden okuma üzerinde kafa yormamız gerektiğini bilmiyorum. İstediğimiz sadece okumaktan biraz daha sıkı bir disiplin; emin olun hiçbir şekilde okuyamayız zaten. Böyle bir zihne sahip toplumun okuması mümkün değildir. Herhangi bir büyük yazarın herhangi bir cümlesini anlayabilmeleri mümkün değildir. Herhangi bir fikir yazısını anlamak İngiliz halkı için şimdilik kesinlikle imkânsızdır çünkü para hırsları öyle bir hadde dayanmıştır ki anlama yetilerinin önüne geçmiştir. Çok şükür hastalığımız düşünce yetimizi kaybetmemizden öte gitmemiş, henüz içimizi çürütmemiştir. Can alıcı noktaya temas edildiğinde hâlâ mantıklı işler yapabiliyoruz. Her şeyin bir karşılığı olmalıdır şeklindeki düşünce bütün amaçları-

mızı öyle derinden etkilemiştir ki iyi kalpli bir Samiri rolü oynarken bile hancıya, "Döndüğüm zaman dört kuruşunu alırım," demeden iki kuruş vermeyiz. Çok derinlerde olsa da kalbimizde birkaç asalet kırıntısı kalmıştır. Bu kırıntıları işimizde, mücadelelerimizde hatta küçücük bir hata yüzünden küplere bindiğimiz yerli yersiz ailevi işlerimizde gösteririz de toplumu ilgilendiren bir meselede kılımız dahi kıpırdamaz. Her ne kadar işçinin sabrına kumarbazın hırsını katıyorsak da hâlâ günün son vaktine değin çalışacak kadar çalışkanız. Savaşın gerçek nedenlerini kavramaktan âciz olmakla beraber, hâlâ ölümden korkmayacak kadar gözümüz pek ve hâlâ kendi kanımızdan olan deniz canavarları ve taş kartallar gibi şeylere gerçek bir sevgi beslemekteyiz. Bir milletten böyle bahsedildiğine göre, o milletten ümit kesilemez. Hayatını (aptalca bir şeref olsa da) şerefi için, (bencil bir sevgi olsa da) sevgisi için ve (adi bir iş olsa da) işi için vermeye hazır olan bir milletten ümit kesilemez. Fakat sadece bir ümit, çünkü bu içgüdüsel umursamaz erdem böyle sürüp gitmez. Ne kadar gönlü zengin olursa olsun, kendisini bir yığın haline getiren hiçbir millet mevcudiyetini böyle sürdüremez. Bir millet duygularını disipline etmek ve onları yönlendirmek zorundadır, aksi takdirde bir gün gelir duyguları onu kamçılı bir akrep gibi disipline eder. Hepsinden önemlisi de bir millet para kazanan bir yığın olarak devam edemez; edebiyatı hor görerek, bilimi hor görerek, sanatı hor görerek, doğayı hor görerek, merhameti hor görerek tüm benliğini para kazanmaya adayarak ve bütün bunların cezasını çekmeksizin varlığını devam ettiremez. Söylediklerimin kaba ve rasgele sözcükler olduğunu mu

düşünüyorsunuz? Biraz daha dişinizi sıkın, birlikte sabredelim. Bütün bunların doğruluğunu sizlere madde madde ispatlayacağım.

32. (a) İlk önce edebiyatı hor gördüğümüzden bahsettim. Milletçe atlar için harcadığımız paraya oranla halk kütüphaneleri veya özel kütüphaneler için ne kadar harcıyoruz? Bir kişi kitaplığı için biraz fazla para harcasın, adını hemen kitap delisine çıkarıveriyorsunuz. Öte yandan varını yoğunu atlara harcayanlara at delisi demiyorsunuz. Ayrıca, varı yoğu kitaplar yüzünden kül olmuş birini duydunuz mu hiç? Ya da meseleyi biraz daha basitleştirelim. Birleşik Krallık'taki kitap raflarının sayısını şarap mahzeni sayısıyla kıyaslarsak ne düşünürsünüz acaba? Edebiyata harcanan parayla lükse harcanan parayı kıyaslasak, durum ne olur dersiniz? Şimdi, beden için değil zihin için yemekten bahsedeceğiz. İyi bir kitapta bitip tükenmek bilmeyen yiyecekler vardır. Onda vücudumuzun en mükemmel kısmı olan kafamız için ömür boyu yetecek kadar yiyecek vardır. Yine de çoğu kişi kocaman bir kalkan balığına vereceği parayı iyi bir kitaba vermeden uzun uzun düşünmekten alamaz kendini. Öte yandan dişinden tırnağından artırdıklarıyla kitap alan insanlar vardır, yine de bu harcamalar birçok kişinin akşam yemeği harcamalarından çok daha ucuzdur. Çok azımız böyle bir fedakârlığa katlanırız, bu da gerçekten çok acı bir durumdur; Halbuki değerli şeyler çalışmakla ve tasarrufla elde edildiğinde daha da değer kazanır. Halk kütüphaneleri, lokantaların yarısına mal olsaydı veya kitaplar bileziklerin onda biri fiyatına satılsaydı en ahmak kişiler dahi bazen okumanın

da hapur hupur tıkınmak ya da mücevherlerle parıldamak kadar iyi bir şey olduğundan şüphe edebilirdi. Halbuki kitapların bu denli ucuz olmaları en akıllı kimselerin dahi kitapların satın almak için mi okunmak için mi olduklarını unutmalarına neden oluyor. Para etmeyen bir kitap hiçbir şey ifade edemez. Okunmayan, tekrar tekrar okunmayan, sevilmeyen, tekrar ve tekrar sevilmeyen bir kitap gerçekten iş görmüş sayılmaz. Bir askerin ihtiyacı olan silahı silah deposundan alması veya bir ev hanımının kendisine lazım olan baharatı dolabından alması gibi siz de kitapta ihtiyacınız olan şeylere başvurabilmelisiniz. Buğday unundan yapılan ekmek güzeldir fakat iyi kitaplarda öyle bir tat vardır ki tıpkı bal gibidir, tabii tatmasını bilirsek. Hayatlarında bir kez olsun böyle bitmez tükenmez arpa somunlarından almak için para harcamayan bir aile gerçekten çok fakir olmalı. Bir yandan kendimizi zengin bir millet olarak görüyoruz, bir yandan da ödünç kitap veren kütüphanelerden alınan, elden ele dolaşmaktan yıpranmış kitapları kullanacak kadar ahmak ve pisiz.

33. (b) Bilimi hor görüyoruz demiştim. "Yok, artık," diye feryadı koparacaksınız. "Her türlü buluşun öncüsü değil miyiz?[16] Tüm dünya icatlarımızın farkında olsun veya olmasın bize hayran kalmıyor mu?" diyeceksiniz. Evet, öyle. Peki, sizce bu milli bir çalışma mıdır? Bu milli bir çalışma olmamakla beraber, tamamen özel kişilerin çabası ve parası sayesinde yapılmış-

16. Böyle yazdığıma göre cevap anlaşıldığı gibi hayır! Gemilerin masraflarını karşılayamayacak kadar yoksul olduğumuz için Kutup Keşfi'ni Avrupalı milletlere kaptırdık.

tır. Yine de bilimden nasıl faydalanılacağını biliyoruz. Bilim yolunda önümüze fırlatılan etli bir kemiği havada kapıyoruz, ama bir bilim adamı bizden bir parça kemik istemeye gelse aynı arzuyu gösteremiyoruz. Bu da başka bir hikâye. Bilim için açık açık ne yaptık şu âna kadar? Gemimizin emniyeti için saatin kaç olduğunu bilmek zorundayız. Bunun için de bir gözlemevine para harcamaktan kaçınmayız. Parlamentomuzda Britanya Müzesi için bir şeyler yapmaya istemeye istemeye razı oluruz. Çocuklarımızı oyalamak için doldurulmuş kuşların muhafaza edilebileceği bir yerin olması gerektiğini zar zor kavrarız. Herhangi bir kimse kendi teleskopunu eline alır ve farklı bir nebulanın analizini yaparsa, sanki biz yapmışız gibi çenemiz düşer. On binlerce avcı içinden biri çıkıp da dünyanın sadece tilkiler için bir barınak olmadığını, başka bir işe de yaradığını fark etse, toprağı kazsa ve bize nerde altın nerde kömür olduğunu söyleyiverse bilimin ne kadar yararlı bir şey olduğunu hemen kavrayıveririz ve hatta bu kişiyi şövalye ilan ederiz. Acaba bu kişinin tesadüfen faydalı bir iş yapmış olması bize bir itibar sağlar mı? (İşin aslına bakarsak, toprak sahibi kimselerin böyle buluşlardan yoksun olması itibarımızı sarsıyor.).

Bu genellemelerden şüphe ediyorsanız, size, bilime karşı duyduğumuz sevgi üzerine derin derin düşünmemize neden olacak bir olay anlatayım. İki yıl önce Bavaria'da satılık Solenhofen fosilleri koleksiyonu vardı. Bu var olan en iyi koleksiyondu ve içerisinde eşine az rastlanan, mükemmel fosil örnekleri bulunuyordu. Ayrıca içinde bir tanesi vardı ki bugüne kadar böylesine hiç rastlanılmamıştı. (Bu fosil şu âna

kadar bilinmeyen bütün bir canlılar âleminin habercisiydi.) Özel alıcılar için belki de değeri bin veya bin iki yüz sterlin olan bu koleksiyon için İngiliz milletinden sadece yedi yüz sterlin istenmişti. Amma velakin biz yedi yüz sterlini vermedik. Şayet, Profesör Owen[17] biraz vakit ayırıp, sabır göstererek İngiliz milletinin temsilcilerini ikna etmeye çalışsaydı ve dört yüz sterlinin ödenmesini sağlayıp, geri kalan üç yüz sterlini de kendisi karşılasaydı bu koleksiyon şu anda Münih'te sergileniyor olmazdı. Profesörün ödeyeceği üç yüz sterlin kendisine muhakkak ödenecekti, fakat asık suratlılıkla ve yaptıkları hiç umursanmadan. Oysaki kendilerine bir çıkar sağlasa nasıl da çeneleri düşmeye hazırdır hemen. Rica ediyorum bir düşünün, aritmetiksel olarak bu olay neyi ifade etmektedir. Kamu hizmetleri için yaptığınız masraf (Üçte biri askeri malzemeler içindir.) en az elli milyondur. Elli milyon sterlinin yanında yedi yüz sterlin, aşağı yukarı yedi peninin iki bin sterlinle kıyaslanması gibidir. Geliri belli olmayan fakat zengin olduğu, sadece bahçesi ve uşakları için iki bin sterlin harcayabilmesinden belli olan bir beyefendinin kendisini bir bilim âşığı olarak tanıttığını düşünün. Ve yine farz edin ki bu beyefendinin uşaklarından biri gelip, büyük bir heyecanla, yeni bir çağın kapısını açacak bu eşsiz fosiller koleksiyonunun topu topu yedi peni ettiğini söylüyor ve bahçesi için yılda iki bin sterlin harcayan bu bilim âşığı beyefendi, uşağını birkaç ay beklettikten sonra ona şöyle diyor:

17. Bu olayı Profesör Owen'ın izni olmadan anlatıyorum. Şüphesiz, sorsaydım anlatılmasını istemeyecekti. Fakat bu durumu öyle önemsiyorum ki halkın olan bitenden haberdar olmasında fayda görüyorum. Kaba olsa da doğru olduğunu düşündüğüm şeyi yapıyorum.

Sana onlar için dört peni veririm, tabii seneye kadar üç peni fazlasını ödemeye razıysan.

34. (c) Sanatı hor gördüğünüzden bahsetmiştim. Şimdi yine, "Ne! Sanatı hor mu görüyoruz? Kilometrelerce uzunlukta sanat sergilerimiz yok mu? Bir tablo için binlerce sterlini gözden çıkarmıyor muyuz? Hangi milletin bizim kadar sanat okulu ve enstitüsü var?" diye cevap vereceksiniz. Evet, hakikaten öyle fakat bütün bunlar alışveriş uğruna yapılan şeyler. Kömür satar gibi yağlı boya tabloları satmaktan, demir satar gibi çanak çömlek satmaktan gayet memnunsunuz. Elinizden gelse diğer milletlerin ağızlarından lokmalarını kapardınız[18]. Bunu yapamamakla beraber yaşam gayeniz, Ludgate'nin çırağı gibi, dünyanın en işlek caddelerinde dikilip, önünüze gelene "Neye bakmıştınız efendim?" demekten ibarettir. Yeteneklerinizden ve zenginliklerinizden bihabersiniz. Güneşten yanmış üzüm bağları arasında bir Fransız veya volkanik kayalıklar altında bir İtalyan gibi siz de nemli, basık ve balçıklı tarlalarınızda sanat sevgisini çabucak elde edebileceğinizi sanıyorsunuz. Sanat belki muhasebecilik gibi öğrenilebilir fakat öğrenildiğinde size hesabını tutacağınız daha çok kayıt defteri verir. Tablolara, boş duvarlara verdiğiniz önemden fazlasını vermiyorsunuz. Duvarlarınızda ilanlar için her zaman yer vardır, tablolar içinse hiçbir zaman olmamıştır. Ülkemizde hangi tablolara, itibar açısından, sahibiz bilmiyorsunuz. Bu tablolar sahte mi değil mi ya da yurtdışında

18. İşte serbest ticaretten bunu anlıyorsunuz. Başkalarının sizle "rekabete" girerek sizler gibi bir şeyler satabileceğini fark edince de "önlem" diye tutturuyorsunuz. Zavallılar!

bakımıyla meşgul olunuyor mu bilmezsiniz. Yeryüzündeki son derece değerli eserlerin terk edilmiş binalar içerisinde çürüyüşüne kılınızı bile kıpırdatmadan seyirci kalırsınız. (Venedik'te, Avusturya'nın top namlularını bu tip eserleri içeren saraylara kasten doğrulttuğunu gördünüz.) Avrupa'daki güzel tabloların tümünün yarın Avusturya tabyaları için kum torbaları haline getirileceğini duysanız, ava gidip de eliniz boş döndüğünüzde üzüldüğünüz kadar bile üzülmezsiniz. İşte bu milletin duyduğu sanat sevgisi!

35. (d) Doğayı hor görüyorsunuz; yani doğal manzaraların uyandırdığı bütün derin ve kutsal duyguları. Fransız ihtilalciler Fransa katedrallerini ahıra çevirdiler. Yeryüzünün katedrallerini at yarışı parkurlarına çevirdiniz. Sevgiden anladığınız, trene binip bu manzaraların arasında dolaşmak ve sunaklarında bulunan yiyecekleri tıka basa yemektir[19]. Schaffhausen şelalesinin üzerine demir yolu köprüsü diktiniz. Tell'in şapeli yanındaki Lucerne kayalıklarına tünel açtınız. Geneve gölünün Clarens sahilini mahvettiniz. İngiltere'de fabrikalarla doldurmadığınız bir tek sakin vadi kalmadı. İngiliz topraklarında kömür atıklarından nasibini almamış bir karış yer bile yok artık[20]. Hiçbir yabancı şehir yoktur ki eski şirin caddelerinin ve cıvıl cıvıl bahçelerinin yeni otellere ve parfümerile-

19. Burada İsviçre'deki, İtalya'daki, Güney Almanya'daki ve bunlara benzer birçok yerdeki güzel yerleri kastediyorum. Aslında buralar en doğru, en saygıdeğer katedrallerin bulundukları yerlerdir. Buralar ibadetlerin layıkıyla eda edilecekleri yerlerdir. Bizse bu kutsal mekânlarda gezip tozmaktan, yiyip içmekten başka bir şey düşünmüyoruz.

20. Birkaç yıl önce Yorkshire'daki Richmond ırmak kenarının baştan sona isle dolduğunu ve bu isin havada ve karada onca mil boyu uzaklıktaki yerlerde birikmesine rast gelince çok garip bir üzüntü hali almıştı beni.

re, cüzama tutulmuş gibi dönüşmesinde sizin parmağınız olmasın. Şairlerinizin hürmet ettiği Alp dağlarını bile tıpkı ayı sirklerindeki o kaygan direkler gibi zevk çığlıkları atarak, tırmanıp kayılacak bir şey olarak görüyorsunuz. Avazı çıktığı kadar bağırıp eğlendikten sonra kimsenin dili memnun olduğunu söylemeye varmaz. Sadece vadilerdeki barut patlamalarıyla gönül rahatlığına kavuşursunuz ve sanki dişiniz çıkmış gibi kıpkırmızı cildinizle eve koşturursunuz, bu sırada sarsıcı bir hıçkırık gibi sarmıştır dört bir yanınızı kişisel tatmininiz. Bence insanoğlunun şahit olduğu en acı ve derinden etki bırakan manzaralar Chamouni vadilerindeki kendilerini paslı havan toplarını ateşlendirerek eğlendiren ayaktakımı ve karmakarışık üzüm bağlarında toplanıp tanrı vergisi asma bahçelerine Hıristiyan şükranlarını sunmak adına sabahtan akşama kadar "asma bahçesi kulelerini" süvari tabancalarıyla ağır ağır ateşe veren İsviçreli bağ bozumcularıdır. Böyle aptalca görev anlayışlarına sahip olmak ne kadar da acınasıdır, bana daha acınası gelense böyle şenlik anlayışlarına sahip olmamızdır.

36. Son olarak, merhameti hor görüyorsunuz. Bunun kanıtı için kendi cümlelerime dahi gerek duymuyorum. Bunun için sadece parçalarını kesip çekmecemde saklamayı alışkanlık haline getirdiğim gazete paragraflarından birini yazdıracağım. İşte size "*Daily Telegraph*"ın 1867'nin ilk günlerinden bir kesit. (Zamana dikkat etmemiş olsam da başlıktaki "Bu yılın yedinci özel töreni dün Ripon Piskoposu Aziz Paul tarafından gerçekleştirildi" duyurusu zamanı kolayca anlaşılabilir yapıyor.) Bu aslında günümüzde yaşanan-

lara ilişkin durumlardan sadece biridir ve sorgu yargıcından tesadüfen önce alınmış bir parçadır. Paragrafı kırmızı harflerle yazdıracağım. Emin olun okuryazar olalım ya da olmayalım bir gün okumak zorunda olduğumuz kitaplardaki hakikatler hep bu renkte yazılır.

Cuma günü sorgu yargıcı Bay Richards tarafından White Horse barında, Christ Kilisesi'nde ve Spitalfields'de 58 yaşındaki Michael Collins'in ölümüyle ilgili bir soruşturma yapıldı. Perişan haldeki Mary Collins merhumla ve oğluyla Christ Kilisesi'nin olduğu Cobb sokağının 2 numaralı odasında oturduklarını söyledi. Merhum bir çizme tamircisiydi. Tanık gitti ve eski çizmeleri getirdi. Merhum ve oğlu bu eski çizmeleri onun için tamir etmişlerdi. Tanık da onu uygun bir fiyata satmaya çalışmıştı ki o da oldukça az bir miktardı. Merhum ve oğlu biraz ekmek ve çay için gece gündüz çalışırlardı ve aileyi bir arada tutabilmek için kaldıkları odaya haftada 2 sterlin öderlerdi. Cuma gecesinin olduğu hafta merhum tezgâhından kalktı ve titremeye başladı. "Ben yokken bunları bir başkası bitirmeli çünkü artık elimden bir şey gelmiyor," diyerek çizmeleri etrafa saçmaya başladı. Etrafta hiç ateş yoktu ve, "Biraz ısınsam daha iyi olurdum," dedi. Böyle olunca tanık, tamir edilmiş iki çift çizmeyi satmak için aldı fakat sadece 14 sterline satabildi. Çünkü dükkândakiler, "Biz de çıkarımızı gözetmek zorundayız," demişlerdi. Tanık 14 sterline biraz yakacak, çay ve ekmek aldı. Oğlu para kazanabilmek için sabaha kadar işin başından kalkmadı fakat merhum cumartesi sabahı vefat etti. Aile hiçbir zaman karın doyuracak parayı kazanamadı. Sorgu yargıcı: "Bana göre ıslahe-

vine gitmemiş olmanız çok üzücü bir durum." Tanık: "Fakirhanemizde rahat edebilmeyi istedik." Jüri üyelerinden birisi, "Rahat bu evin neresinde?" diye sordu. Çünkü tek gördüğü camları kırık olan odanın köşesindeki hasırdı. Tanık ağlamaya başladı ve, "Elimizde bir çarşafımız ve birkaç küçük şeyimiz var," dedi. Merhum, "Asla ıslahevine gitmeyeceğim," derdi. Yazları, mevsim güzel olduğunda, bazen haftada 10 sterlin kazanırlardı. O zaman genellikle kötü geçen bir sonraki hafta için para ayırırlardı. Kışları bunun yarısını bile kazanamazlardı. Son üç yıldır işleri daha da kötüleşiyordu. Cornelius Collins 1847'den beri babasına yardımcı olduğunu söyledi. Gece yarılarına kadar çalışmaya öyle alışmışlardı ki neredeyse görme yetilerini kaybetmişlerdi. Tanığın gözüne bir perde inmiş gibiydi. Merhum beş yıl önce kiliseden yardım almak için başvurmuştu. Halden anlayan görevli ona 4 sterlin ve bir somun ekmek verip, bir daha yardım için gelirse "elini taşın altına koyması gerektiğini" söylemişti. Bu durum merhumu canından bezdiriyordu ve elinden hiçbir şey gelmiyordu. İşleri son geçen cumaya kadar öyle kötüleşmişti ki artık bir mum alacak yarım kuruşları dahi yoktu. Ondan sonra merhum hasıra uzandı ve sabaha sağ çıkamayacağını söyledi. Jüri üyelerinden biri: "Açlıktan öldürüyorsunuz kendinizi, yaza kadar ıslahevine gitmelisiniz," dedi. Tanık: "Eğer gidersek ölebiliriz. Yazın ıslahevinden çıktığımızda sudan çıkmış balığa döneriz. Ne bizi tanıyan olur ne de kalacağımız bir odamız. Ocakta aşım olsa hemen çalışırdım ne de olsa gözlerim bu kadar bozulmazdı." Doktor G. P. Walker merhumun açlıktan bitkin düşmenin neden olduğu

senkoptan[21] *öldüğünü söyledi. Merhumun nevresimi yoktu. Son dört haftadır ekmekten başka bir yiyeceği de yoktu. Vücudunda bir gram yağ yoktu. Hastalığı da yoktu fakat sıhhi yardım olsaydı senkoptan veya baygınlıktan kurtulabilirdi. Sorgu yargıcı durumun acınası hali hakkında yorumda bulundu. Jüri kararına hükmetti: "Merhum besin ve yaşamın temel gerekliliklerinin eksikliğinin neden olduğu bitkinlikten ölmüştür. Bunda tıbbi yardım eksikliğinin de payı vardır."*

37. Tanık neden ıslahevine gitmedi diye soracaksınız. Fakirlerin ıslahevlerine karşı zenginlerde olmayan bir önyargısı var gibi duruyor. Kuşkusuz devletten emekli aylığı alanların çoğu ıslahevlerine gidiyorlar[22]. Zenginler için olan ıslahevleri ıslah edilmeyi gerektirmiyor, buralara oyun evleri desek de olur. Görünüyor ki ölümden bir adım uzakta yaşayan fakirler var. Onlar için yeterince güzel ve hoş oyun evleri yapsaydık ya da emekli aylıklarını zamanında verseydik ve kamu parasından birazcık da onlara ayırsaydık, belki de şartlar onlar için akla yatkın olabilirdi. Tüm bunlar olurken işte size gerçekler: Bizse onlara onları aşağılayarak ya da daha acısı gözümüzün önünde ölmelerine seyirci kalarak yardımcı oluyoruz. Üçüncü seçenekse onları cahil ve aptal hallerine bırakıp ne soracağını ne yapacağını bilmeyen vahşi ve dilsiz yaratıklar gibi açlıktan ölmelerine izin vermemizdir. Merhameti hor görüyorsunuz diyorum ya, hor görmemiş olsaydınız

21. Geçici şuur kaybı. (ç.n.)

22. Lütfen bu ifadeye dikkat ediniz. Kimse yılda binlerce sterlin emekli aylığı almaktan utanmazken bu yaşlı zavallı kadın ülkesinden haftada bir şilin almaktan nasıl da utanıyor.

sokak ortasında böylesine kasti bir cinayete mahal verilmez ve Hıristiyan bir ülkede böyle bir gazete paragrafı imkânsız olurdu. Hıristiyan mı dedim ben? Ah! Eğer ahlâklı olsaydık fakat Hıristiyan olmasaydık bu imkânsız olabilirdi. Bu tip suçları işlememize neden olan hayali Hıristiyanlığımızdır. Hayali Hıristiyanlığımızın inancında âlem yapmak, lüks içinde yaşamak vardır. Algısı, giyimi kuşamı her şeyi müstehcendir. Biz günbegün Tanrı'nın üçüncü emri sanarak, eğitilmemiş küfürbazların menfaatine broşürler dağıtırken; kilise orgunun ve koridorunun, şafak töreninin ve alacakaranlık canlanmasının etkileyici Hıristiyanlığı, (Satanellalarda, Robertlarda ve Faustlarda arka plan etkisi yapan yaprak şeklindeki oyma pencerelerde ilahiler söyleyerek ve artistik bir şekilde taklit edilen duanın çeşidine göre "Dio[23]"yu ayarlayan Hıristiyanlık), şeytanla olan oyunumuzu resimli bir şekilde alay konusu etmekten çekinmez. İşte bizim Hıristiyanlığımız böyle muzafferdir. Öyle ki ona itiraz edenlerden, ondan şüphe eden kâfirlerden elimizi eteğimizi çekeriz. Öte yandan sade bir İngilizceyle veya sade bir sözleşmeyle genel bir Hıristiyan hukuku oluşturacak olsak ve bu hukuku tek bir milli kanuna ve amaca dayandıracak olsak, hepimiz burada inancımızın rolünü çok iyi biliriz. Kendinizi modern İngiliz dininin gerektirdiği tutkuya kaptıracağınıza ve salih amellerde bulunacağınıza tütsü dumanlarına verirsiniz. Dumandan ve borulu orgdan kurtulsanız iyi edersiniz. Bırakın artık bunları, gotik pencerelerle, boyalı camlarla aksesuarcılar uğraşsın. Tek nefeste salıverin içinizdeki karbonlu hid-

23. İtalyanca, Tanrı. (ç.n.)

rojen hayaletini. Kapınızın dibindeki Lazarus'a[24] göz kulak olun. Bir elin diğerinin ihtiyacını karşıladığı yerdedir gerçek kilise ve bu gelmiş geçmiş yegâne kutsal kilisedir.

38. Öyleyse şimdi yeniden tekrar ediyorum. Tüm bu lütufları ve nimetleri hor görüyorsunuz. Gerçeği söylemek gerekirse aranızda hor görmeyenler de var; eserleri, etkinlikleri, yaşamları ve ölümleri sayesinde var olduğunuz ve asla şükranlarınızı sunmadığınız kişiler. Hor gördüğünüz, unuttuğunuz bu kişiler olmasaydı böyle bir varlığa, refaha ve ihtişama erişmeniz mümkün olmazdı. Meydana getirdiğiniz suçlulara bekçilik etmek için siyah bir çizgi boyunca gece boyu bir aşağı bir yukarı yürüyen polis her an kafayı yiyebilir veya ömür boyu sakat kalabilir, buna karşın asla teşekkür edilmez. Denizin azgın sularıyla boğuşan bir denizci, kitabına veya deney şişesine odaklanmış sessiz bir öğrenci gibidir. Yiyecek ekmeği olmayan, övgüden mahrum sıradan bir işçidir bu denizci. Görevini yerine getirebilmek için yük arabalarınızı çeken atlar gibi çalışan, umutsuz, sadece İngiltere'de yaşayan, aslında milletten bir parça olmayan, hor görülerek dışlanan bir kişidir. Bunlar sadece milletin alt tabakasını oluşturan, eski usul sarsıcı bir sebatla hareket eden aklı yerinde olmayan kimselerdir. Milletçe tek arzumuz ve gayemiz eğlendirilmemizdir; öyle ki milli dinimiz kilise tören gösterileridir. Sırf ayaktakımını iş başında tutabilmek için uyutucu gerçekleri (veya yalanları) vaaz ederiz. Kendimizi eğlendirirken ateşli bir hastalık bize

24. Burada "Lazarus", fakirleri temsil ediyor. (ç.n.)

musallat olur. Bu öyle bir hastalıktır ki kişinin boğazını kupkuru eder ve duygusuz, hovarda, acımasız gözlerle uzaklara dalmasına neden olur. Rahat kelimesinin yokluğu ve varlığının birleşimi olan "hastalık[25]" kelimesi İngiliz endüstrisinin ve eğlencesinin ahlâk düzeyini nasıl da harfi harfine ifade ediyor.

39. Erkekler uygun işlerle uğraştıklarında mutlulukları çiçeklerdeki renkli taç yapraklar gibi dışarı taşar. İçtenlikle yardımsever ve sevecen olduklarında tüm duyguları istikrara kavuşur, derinleşir, kalıcılık kazanır ve bu duygular vücudun doğal nabzı gibi ruhu canlandırır. Hiçbir işi doğru yapmadığımız gibi, şimdi de tüm erkeksi gücümüzü para getiren yanlış işlere harcıyoruz. Gerçek duygular beslemediğimize göre yaramazlık edecek sahte duygular kuşanmış olmalıyız.

Oyuncak bebeklerle oynayan çocuklar gibi masum masum değil, mağara duvarlarındaki resimlerle putlara tapan Yahudiler kadar suçlu bir şekilde ve gizlice yaparız bunu, öyle ki insanoğlu bunu fark edebilmek için çok derinleri kazmak zorunda kalmıştır. Adaleti yerine getirmez, romanlarda ve sahnelerde kopya ederiz. Doğanın mahvettiğimiz güzelliğini sahnelerde bulmaya çalışıyoruz. (İnsan tabiatı gereğince bir tür dehşet veya acıyı ister.) Bu acıyı asil bir kedere dönüştürmek için yoldaşlarımızla birlikte doğmuş olmamız, onlarla gerçek gözyaşlarına boğulmuş olmamız gerekirken, mahkemelerde şahit olduğumuz acıklı sahneleri göz torbalarımızda gecenin çiylerini toplayarak, şeytani bir zevkle izliyoruz.

25. Yazar burada hastalık anlamına gelen "disease" kelimesi ile kelime oyunu yapmaktadır. (ç.n.)

40. Bazı şeylerin gerçek önemini kestirmek zordur; gerçekler yeterince korkunçtur. Milli bir yanılgının öneminin ölçülmesi, belki de, ilk bakışta çok da önemli görünmeyebilir. Her gün binlerce canın yitip gitmesine sebep oluyoruz veya seyirci kalıyoruz, aslında zarar vermek gibi bir niyetimiz yok. Köylülerin tarlalarını yakıp yıkıyoruz, yağmalıyoruz; yine de herhangi bir kimseye zarar verdiğimizi fark ettiğimiz zaman üzülüyoruz. İyi yürekliliğimizden bir şey kaybetmiş değiliz henüz, çocuklarda olduğu kadar olsa da hâlâ erdem nedir unutmuş değiliz. Chalmers, uzun yaşamının sonunda, bazı önemli konularda kamu görüşüne başvurarak halk üzerinde hatırı sayılır bir güç kazanmıştı. Edindiği görüşlerle üzüntüye kapılarak "Halk koca bir bebekten başka bir şey değil!" şeklinde tahammülsüz bir atıfta bulunmuştu. Bütün bu ağır düşünce konularını okuma yöntemleriyle ilgili bir araştırma sırasında ele alıyorum çünkü ben milli yanılgılarımızı veya dertlerimizi ne denli dile getirirsem sizler bu çocuksu kara cahilliği, eğitime olan açlığı ve alışılagelmiş düşünceleri benimseme alışkanlığını o denli ortadan kaldıracaksınız. Tekrar ediyorum, ortada ağlanıp sızlanacağımız bir kötülük, bencillik veya ahmaklık yok. Üzülecek bir şey varsa o da gerçek bir öğrenciden farklı olarak, öğretmenlerini tanımadığı için yardımcı olunmaktan âciz bir öğrencinin pervasızlığı içinde bulunmamızdır.

41. Son zamanlardaki büyük ressamlarımızın birinin hoş fakat göz ardı edilmiş eserlerinden biri bizim acayip halimizi çok iyi tasvir etmektedir. Bu resimde Kirkby Lonsdale kilisesinin mezarlığıyla onun

küçük deresini, vadiyi, tepeleri ve daha ötede sabah vakti bulutlarla kat kat olmuş gökyüzünü görüyoruz. Bu güzelliklere aldırış etmeyen, başka vadilere, başka göklere göç etmek üzere bütün bunları terk edip gitmiş olan ölüleri de umursamayan bir grup öğrenci küçücük kitaplarını bir mezara yığmışlar ve attıkları taşlarla bu kitap yığınını devirmeye çalışmaktadırlar. Biz de aynı şekilde bize bir şeyler öğretebilecek olan bu ölülerin sözleriyle oynuyoruz. Rüzgârın yalnız bir mezara değil de mühürlenmiş efsunlu bir lahite dağıttığı yaprakları çok acı bir pervasızlıkla itip kendimizden uzaklaştırıyoruz. Oysa bu öyle bir lahittir ki, içerisinde uyuyan kralların bulunduğu muazzam bir şehrin kapısıdır. Eğer bu krallara nasıl sesleneceğimizi bilseydik bizler için uyanır ve bizlerle dolaşırlardı. Bu lahitin koca mermer kapısını açabilsek bile, acaba ebedi istirahatta olan bu eski büyük kralların arasında dolaşabilir miydik? Giysilerine dokunup, taçlarını alınlarından kaldırabilir miydik? Onlar bizim için hâlâ sessiz, silik birer hayalden öteye gidemiyorlar, çünkü biz onları canlandıracak kalpten gelen büyülü sözleri bilmiyoruz. Bu sözleri onlara bir kerecik olsun duyursaydık, güç bela bize bakarlardı, bizi görmezden gelmezlerdi ve sanki Hades'in eski kralları yeni kralların görmüşçesine "Siz de bizim gibi cansız mısınız? Siz de bizden biri misiniz? Siz de bizim gibi temiz ve yüce kalpli misiniz?" diyerek bizi ferah, sağlam krallıklarında eski güçlü halleriyle karşılamak üzere ayağa kalkarlardı.

42. Yüce kalpli olmak, yüce ruhlu olmak, âlicenap olmak gerçekten hayatta asil olmak demektir. Gitgide

bu mertebeye ulaşmak, hayatın süslü, debdebeli taraflarında değil de hayatın ta kendisinde ilerlemektir, gerçek anlamda "Hayatta İlerlemek"tir. Arkadaşlar, eski bir İskit âdetini hatırlar mısınız? Aile reisi öldüğü zaman nasıl da en güzel elbiselerini giydirirlerdi, savaş arabasına yerleştirirlerdi ve arkadaşlarının evlerini gezdirirlerdi. Arkadaşlarının her biri onu masalarının başköşesinde ağırlardı, tıpkı yaşamında olduğu gibi ona son bir ziyafet çekerlerdi. Farz edin ki bu ziyafet size kelimelerle müthiş gerçekler şeklinde sunuluyor. Hâla canlıyken bu İskit onurunu edinmelisiniz. Teklifin şöyle olduğunu varsayalım: Yavaş yavaş öleceksiniz, kanınız gitgide donacak, vücudunuz zamanla taş kesilecek, kalp atışlarınız sonunda demir kabuk yığınına dönüşecek. Hayatınız gözünüzün önünden yavaş yavaş kaybolacak ve dünyadan Caina'nın buzullarında[26] gömülmek üzere yitecek. Vasiyet ederseniz, gün geçtikçe daha şık giydirileceksiniz, daha üst model arabalara bindirileceksiniz, arabanın iplerini daha bir sıkı tutacaksınız. Bunlardan önce insanlar sizi başlarıyla selamlayacaklar, size uzun uzun bakacaklar, feryat edecekler, sokakları dolduracaklar, sizin için saraylar inşa edip gece boyu masaları donatacaklar. Ruhunuz ne yaptıklarını tam olarak kavramaya, omuzlarınızdaki altın giysinin ağırlığını ve kafatasınızdaki tacın açtığı izi hissetmeye yetinceye kadar bedeninizde kalacak, daha fazla sürmeyecek bu durum. Ölüm meleğinin sözlü teklifini kabul eder miydiniz? Aramızdaki en inatçı kişi bile kabul ederdi, öyle mi? Yine de hakikaten kabul ederdik. Hepimiz bir dereceye kadar

26. Dante'nin *İlahi Komedya*'sında geçer. Caina akrabalarına kalleşlik edenlerin buzlanarak ceza çektikleri yerdir. (ç.n.)

bu onurlu teklifi seve seve kabul ederdik. Hayatın ne olduğunu bilmeden hayatta ilerlemek isteyen her birey kabul eder bu teklifi. "Hayatta İlerleme"den tek anladığı nevi şahsına münhasır bir kişiliğe sahip olmayı değil de daha çok ata, daha fazla uşağa, daha büyük bir servete ve kamu itibarına sahip olmak olan herkes. Hayatta gerçekten ilerleyenler kalpleri gittikçe hassaslaşan, gün geçtikçe biraz daha sıcakkanlı olan, zekâları daha bir işlek olan, ruhları ebedi huzura erişen kimselerdir.[27] Dünyanın gerçek efendileri veya kralları ancak ve ancak böyle bir hayat süren kişilerdir. Ne kadar gerçek olurlarsa olsunlar diğer krallıklar görünüşte ve gerçek hayatta krallık olmaktan öteye gidemezler. Dahası bu krallıklar ya oyunlarda gördüğümüz fakat oradakiler gibi sahte pullar takacak yerde hakiki mücevherler içerisinde parıldayan ama aslında sahnedekilerden hiç de farklı olmayan birtakım kuklalar, yani milletlerin oyuncaklarıdır ya da krallıkla yakından uzaktan ilgisi olmayan zalimler veya milli ahmaklığın yegâne gerçek temsilcileridir. Onlardan daha önce şu şekilde bahsetmiştim: Görünürde devletler bazı milletlerin oyuncakları, bazılarının baş belası, bazılarının dizginleridir, pek çoğununsa sırtına yüklenmiş ağır bir yükten başka bir şey değillerdir.

43. Bütün bunlara rağmen aklıselim kişilerin dahi krallıktan hayranlıkla bahsetmelerine söyleyecek tek bir kelime bulamıyorum. İdare edilen milletler sanki kralın şahsi malı gibi düşünülüyor. Yönetilen millet sanki alınıp satılabilecek bir malmış gibi görülüyor ve-

27. Ruhsal enginlik.

yahut kralın yedirip içirip sonra da etinden, sütünden faydalandığı bir koyun sürüsüymüş gibi kabul ediliyor; Görülüyor ki Akhilleus'un büyük bir kızgınlıkla aşağılık krallar için yaptığı "insan-yiyen[28]" yakıştırması, sanki bütün mutlak krallara uygun, değişmez bir unvandır. Kralın egemenliğinin yayılması herhangi birinin şahsi malının mülkünün artmasıyla eş sayılıyor. Böyle bir düşünceyi benimsemiş olan krallar, ne derece güçlü olurlarsa olsunlar, bir milletin gerçek kralı olamazlar. Atsinekleri bir at için neyse onlar da millet için odur. Atsinekleri atı sokup kanını emerler, onu çılgına çevirirler fakat onu doğru yola sevk etmezler. Bu tip krallar, hanedan mensupları ve orduları, dikkatle bakılırsa, bando takımları ve borazanlarıyla sivri hortumları ve kulak tırmalayan vızıltılarıyla yaz aylarında bataklıklar üzerinde uçuşup duran koca bir sivrisinek türünden başka bir şeyi anımsatmazlar. Alacakaranlık insana bazen daha hoş görünebilir fakat göz alıcı bulutlar halinde uçuşan tatarcık sürülerinden dolayı pek de sağlıklı değildir. Öte yandan gerçek krallar, ki hükmetmekten nefret ederler, hüküm süreceksleri zaman bu işi usulca yaparlar. Pek çoğu böyle bir görev üstlenmeyi (il gran rifiuto) şiddetle reddederler. Reddetmeseler dahi halk tabakası için faydalı bir şeyler yapmaya başlamalarıyla birlikte, halk onların hükümdarlıktan vazgeçmeleri için (gran rifiuto) elinden geleni yapar.

44. Görünürde kral olan bir kimse de, günün birinde, egemenliğini ülkesinin coğrafi sınırlarıyla değil de ülkenin kendi gücüyle değerlendirdiğinde gerçek

28. Homeros'un *İlyada* adlı eserinde geçmektedir. (ç.n)

bir kral olabilir. Trent nehrinin bir araziyi sınır dışı bırakmasının veya Rhine nehrinin sınırlarının bir eksik şatoyla çevrelenmesinin ne önemi var? Ey insanoğlunun kralı! Sizin için önemli bir şey varsa o da birine "git" dediğinde gidip gitmemesidir. Veyahut bir başkasına "gel" dediğinde gelmesidir. Acaba Trent nehrinin yönünü değiştirdiğiniz gibi insanlarınıza da yön verebiliyor musunuz? Onlara nereden gelecekleri ni nereye gidebileceklerini emredebiliyor musunuz? Ey insanoğlunun kralı! Sizin için önemli olan şudur: Halkınız sizden nefret mi ediyor? Sizin yüzünüzden mi ölüyorlar? Yoksa sizi gerçekten seviyor ve sizin sayenizde mi yaşıyorlar? Egemenliğinizi ülkenizin insanlarıyla millerle ölçtüğünüzden çok daha iyi ölçebilirsiniz. Sevgi enleminin derecesini de son derece sıcak uçsuz bucaksız bir sevgi ekvatorundan uzaklaşarak değil, bilakis ona olabildiğince yaklaşarak ölçebilirsiniz.

120

45. Ölçmek mi? Hayır, ölçmeniz mümkün değil. Bir şeyler "icra eden ve öğreten", gökyüzüne olduğu kadar yeryüzüne de hükmedenler arasında en muazzam olan kişilerin gücüyle yakıp yok etmekten başka bir şey yapmayanların, en kudretli olduklarında dahi güçleri küçücük bir güveden veya demir üzerinde yapışmış bir pastan farksız kişilerin gücü arasındaki farkı kim ölçebilir? Ne tuhaf! Güve-kralı hazinesini güveler için artırıyor, zırhı körelten pas gibi halkının gücünü körelten Pas-kralı hazinesini sırf paslar için biriktiriyor. Hırsızlar-kralı da hazinesini hırsızlar için topluyor. Öte yandan bugüne kadar kaç kral, bekçiye ihtiyaç duyulmayan, hırsızı haydudu arttıkça zengin-

leşen bir hazinenin peşinden koşmuştur? İşlemeli giysi dediğin nedir ki? Gün gelir parçalanır. Miğfer ve kılıç paslanıp kararır, mücevherler altınlar saçılır, çarçur edilir. Bu tür zenginlikleri bir araya getiren üç tip kral vardır. Şimdiye kadar gözlerden uzak kalmış eski bir yazıda mücevher ve altınla ölçülemeyen, değerine saf altınla dahi paha biçilemeyen bir dördüncü hazinenin varlığını okuyan dördüncü tip bir kralın ortaya çıktığını farz edin. Atina'nın dokuma tezgâhlarında özenle işlenmiş bir dokuma, demiri kutsal bir ateşle; volkan gücüyle dövülmüş bir zırh, güneşin ta kalbinden çıkarılmış bir altın düşünün. Bu komutan yola çıktığı Defli kayalıklarından özenle resmedilmiş dokumalar, içe işlemez zırhlar, halihazırda altınlar Ahlâk, Emek ve Düşünce Melekleri adına bize haykırıyor. Bu melekler kuş uçmaz kervan geçmez bir patikada, aslında kapımızın dibinde, kanatlı güçleriyle bize öncülük etmek, keskin gözleriyle kılavuzluk etmek için hazırda beklemektedirler. Bunu duyup buna inanan kralların nihayet harekete geçip Bilgelik Hazineleri'ni kendi milletleri için ortaya çıkarttıklarını düşünün.

46. Düşünsenize ne müthiş bir iş olurdu bu! Köylülerimize süngü talimi yaptıracak yerde okuma alışkanlığı edindirdiğimizi düşünün, millet olarak içinde bulunduğumuz durumu düşünecek olursak akıl almaz bir şey bu! Süngü kullanmasını bilen ordular olacakları yerde, düzenli, adamakıllı eğitilmiş, maddi anlamda desteklenmiş ve iyi komuta edilmiş bir düşünürler ordusu haline geldiklerini düşünün! Milletçe ateş sahalarında olduğu gibi okuma salonlarında da eğlendiğimizi düşünün! Hedefe nişan alan bir kişiyi nasıl

ödüllendiriyorsak, bir gerçeği bulup meydana çıkaran bir kişiyi de aynı şekilde ödüllendirdiğimizi düşünün! Medeni milletlerin sermaye sahibi kimselerin servetlerini, savaşı desteklemek yerine edebiyatı desteklemek için kullanmaları fikri kimilerine ne kadar da saçma görünüyor.

47. Ben size hakkıyla kitap diyebileceğimiz tek kitaptan[29], bizzat benim yazdığım, eserlerim arasında en istikrarlı ve uzun süre yürürlükte kalacak eserimden bir şeyler okurken biraz sabretmenizi istiyorum:

"Avrupa'da zenginliğin en berbat işleyiş şekillerinden biri bütün yönleriyle adaletsiz savaşları destekleyen sermaye sahibi kimselerin servetleridir. Adil
122 savaşlar desteklenmek için bunca paraya gerek duymazlar, çünkü böyle savaşları başlatanlar karşılıksız savaşırlar. Adaletsiz savaşlardaysa savaşanların bedenleri ve ruhları bunların yanı sıra en iyi savaş araçları satın alınmak zorundadır; bu da böyle savaşları son derece masraflı hale getirir. Halklarına bir saat olsun gönül rahatlığı sağlayamayan, erdemden ve dürüstlükten mahrum milletler arasındaki o aşağılık korkunun ve öfkenin sebep olduğu güvensizliğin bedelinden söz etmeye dahi gerek yok. Şu aralar Fransa'nın ve İngiltere'nin birbirinden yıllık on milyon sterlin bedelinde dehşet satın alması bunu çok iyi örnekliyor (kısmen dikenli, kısmen titrek kavak yapraklı ekilmiş, biçilmiş ve hakikati öğreteceği yerde açgözlülüğü aşılayan modern politik ekonomistlerinin becerisiyle

29. Unto This Last. (ç.n)

ambarlanmış son derece adi bir tahıl yığını). Düşmanı yağmalama yoluyla değil de kapitalistlerin borçlarıyla desteklenen adaletsiz savaşların tümünde bu borçlar pek de savaş yanlısı olmayan halktan alınan ilk vergiyle geri ödenir. Kapitalistlerin savaş isteğiyse savaşın temelini oluşturur. Aslına bakarsanız savaşın asıl temelinde insanları güvenden, içtenlikten veya adaletten mahrum bırakan, dolayısıyla zamanla insanları birbirine düşüren ve her birine ceza olan bütün milletin duyduğu açgözlülük yatmaktadır."

48. Şu noktaya dikkatinizi çekmek isterim ki; aslında ne İngiltere ne de Fransa birbirlerinden korku satın almaktan başka bir şey yapmamaktadırlar. Her biri yılda on milyon sterlin değerinde dehşet satın alıyor. Şimdi, her yıl bu on milyon sterlinle korku satın almak yerine, birbirleriyle barış içinde yaşamaya karar verip her yıl bu miktar değerinde bilgi alışverişinde bulunduklarını düşünün! İki milletin de bu on milyon sterlini muazzam kütüphaneler, muhteşem sanat galerileri, şahane müzeler ve krallara layık bahçeler, dinlenme alanları kurmaya harcadıklarını farz edin! Bu hem Fransızlar hem de İngilizler için çok daha iyi olmaz mıydı?

49. Böyle bir ortamın oluşabilmesi için epeyce bir zaman gerekmektedir. Yine de ben umuyorum ki her büyük şehirde içinde şahane kitap serileri bulunan muazzam kütüphanelerin kurulması bu kadar uzun bir zaman almayacak. Bu kütüphanelerin hepsi seçkin kitaplarla, türlerinin en iyi örnekleri olan ve millete mal olacak seriler için en iyi şekilde hazırlanmış kitap-

larla donatılacak. Metinler eşit ebatta sayfalara, sayfa boşlukları belli bir şekilde basılacak; kitaplar ciltçilerin tüm marifetlerini sergiledikleri iç açıcı, zarif ve sağlam ciltler içerisinde sunulacak ve bu kütüphaneler gece gündüz, her an, üstü başı temiz, derli toplu insanlara açık bulundurulacak; kütüphanenin temizliğinin ve sükûnetinin korunabilmesi için sıkı bir kanun uygulanacak.

50. Sizler için daha birçok plan hazırlayabilirdim. Sanat galerileri için, doğa tarihi galerileri için ve bana göre elzem olan birçok değerli şey için planlar yapabilirdim. Fakat bu kitap planı yapılabilecek planların en kolayı ve en çok ihtiyaç duyulanıdır; son zamanlarda sancılı bir ödemin esiri olmuş, fena halde aç ve susuz kalmış daha sağlıklı besinlere ihtiyaç duyan şu İngiliz

Bünyemize[30] iyi bir kuvvet ilacı olacaktır. Bu bünyenin yararı için tahıl ithali ile ilgili kanunları[31] ortadan kaldırdınız. Yeni tahıl kanunları oluşturamayacaksanız, hiç değilse ekmeği daha iyi bir tahıldan yapmayı deneyin. Arapların o efsunlu tahılından, susamdan, hani şu kapıları açan, Harami mağaralarının değil de Kral Hazineleri'nin kapılarını açan susamdan bir ekmek yapmaya çalışın.

30. "Bünye" kelimesiyle aynı zamanda İngiliz Anayasası kastedilmektedir. (ç.n.)

31. Burada Büyük Britanya ve İrlanda Birleşik Krallığı döneminde 1815 yılında yürürlüğe giren 1846'da ise yürürlükten kaldırılan Tahıl Kanunları'ndan bahsedilmektedir. Ülkedeki tahıl üreticilerini korumak amacıyla çıkarılan bu kanunlar yabancı tahılın ithal edilmesini yasaklamaktaydı. Bu kanunlar İngiliz Merkantilizminin örnekleri sayılmaktadırlar. 1845 yılında vuku bulan İrlanda'daki büyük kıtlık kanunların kaldırılmasını zorunlu kılmıştır. (ç.n.)

Fakirlerin ölümüyle birlikte ekonomik ,ranttaki artışa ilişkin, kanıtı için sağlık memurlarının Danışma Meclisi'ne sunmuş olduğu raporun önsözüne bakabilirsiniz, sanıyorum ki yeni yayımlanmış rapordaki şimdi değineceğim hususlara dair fikirler içimizde bir şeyler uyandıracaktır.

Toprak meselesi üzerine şu sıralar ortalıkta dolaşan iki teori vardır ki görüş olarak ikisi de yanlıştır.

Birinci teori, "İlahi Yasalar"la belirlenmiş ve miras yoluyla hak kazanmış bazı kutsal kişilerin dünyayı, havayı ve suyu kişisel mülk olarak edindikleri ve arzu ettikleri gibi geri kalan insanoğlunun yemesine, içmesine veya solumasına izin verebildikleri veya yasaklayabildikleri şeklindedir. Bu teori uzun yıllardır makul değildir. Karşıt teoriyse dünyadaki tüm topluluklar arasındaki toprak ayrımının söz konusu toplulukları kutsal kişilikler haline getireceği şeklindedir. Bu teoriye göre evler kendi kendilerine inşa edilir, ekinler kendi kendilerine biter ve herkes hayatta kalmak için hiçbir şey yapmadan yaşayabilirdi. Bu teorinin de uygulamada mümkün olmadığı anlaşılmıştır.

Oysaki insanların ekseriyetinin hiçbir şeye dair hiçbir yasanın -en azından toprağa, onu elde etmeye veya dağıtmaya, ucuza veya pahalıya kiralamaya dairfani zenginliği elde etmek için verilen hayat mücadelesi vahşi rekabetlerden biri olarak kaldığı sürece, insanlık için ufacık bir yararının dahi olmayacağına ikna olması için bazı kötü deneyimler edinmesi ve daha kötü felaketlere şahit olması gerekmektedir. Ne kadar yasa çıkarırsanız çıkarın, bu rekabet, disipline edilme-

miş bir millet içerisinde ölümcül bir şekle bürünecektir. Örneğin, yerine getirilebilse, maksimum gelir sınırının sınıflara göre belirlendiği bir yasa İngiltere'nin tamamen yararına olurdu. Bu yasaya göre millet her asilzadenin gelirini ona belirli bir maaş veya emekli aylığı olarak öder ve bu sayede millet, asilzade topraklarının kiracıları hariç, onlara çeşitli meblağlar ödeyerek zor duruma düşmez. Fakat, yarın bir gün böyle bir yasayı geçirecek olsanız tahsis edilmiş gelirleri bir somun ekmeğin fiyatını dahi hesaplayarak sabitlemeniz gerekmektedir. Aksi takdirde on iki ay bile geçmeden piyasada farklı bir para biriminin zımnen yer bulmasına ve birikmiş varlık gücünün farklı bir mülk veya hayali bir imza şeklinde etkinliğini sürdürmesine engel olamazsınız. Toplumun bu kanayan yarası için tek çare insanları düşünceli, merhametli ve adil bireyler olmaya sevk edecek bir halk eğitimidir. Aslında milli mizacımızı zamanla iyileştirecek ve güçlendirecek birçok makul yasamız da vardır. Fakat esas itibarıyla, bu kanunlar milli mizacımız daha iyi olup onları kaldırabilecek düzeydeyken makuldürler. Körpe bir millete yasalar yardımcı olabilir tıpkı zayıf bir çocuğa arka çıkılması gibi. Ancak bu olgun bir milletse yasaların iki büklüm olmuş omurgasını doğrultmaya bir faydası dokunmaz.

Bununla birlikte toprak sorununa ilişkin en kötü gerçekse, dünyayı istediğiniz gibi paylaştırsanız bile esas sorunun hâlâ insafsız kalmasıdır. Kim didinecek? Kısaca, hangimiz geri kalanlar için meşakkatli ve pis işleri yapacak ve bunu ne kadara yapacak? Kim çalışmayacak ve bunun için ne kadar ödeyecek? Ve bunlara ilişkin tuhaf ahlâki ve dini sorular vardır. Soyutlanmış

fiziksel nicelikleri bir araya getirip güzel veya ideal bir ruh ortaya çıkarabilmek için birçok yüce insandan meydana gelmiş bir ruhun ne kadarını özümlememiz yasaldır? Alakadar olmamız gereken ruh değil de sadece kan olsaydı, (öyle olsa harfi harfine yapabilirdik tıpkı daha önce çocuklarımızda yaptığımız gibi) yani toplulukların belirli bir kısmının kollarından belli miktarda kanı alıp tek bir kişiye aktarabilseydik, onu masmavi kanlı bir beyefendi yapmamız gerekse bunu gerçekten başarabilirdik fakat gizliden gizliye. Bunu açıklamalıyım. Soyutladığımız, görünmez bir kan değil, beyin ve ruh olduğu için bu açıktan açığa yapılabilir. Biz beyefendiler en hassas av olan gelincikler üzerinde yaşarız. Yani, birtakım köylülere kazma kürek sallatarak, onları ekseriya hissizleştirerek, bizler, sütün kaymağını yiyenler, tüm düşünce ve duyguları kendimize saklayabiliriz. Bu konu hakkında söylenecek çok şey var. İyi terbiye görmüş ve eğitilmiş bir İngiliz, Fransız, Avusturyalı veya İtalyan beyefendi (ya da daha da iyi bir hanımefendi) birçok heykelden daha iyi, harika eserlerdir. Güzel bir şekilde renklendirilmiş olmakla birlikte şekillendirilmiş, dahası, diğer beyinlerden üstün, bakılası harikulade bir beyin, konuşulası mükemmel bir şey. Buna ne bir piramit ne de kilise, yaşamınızın büyük bir kısmından ödün vermeden erişemez. Belki de güzel bir insan varlığı inşa etmek, güzel bir kubbe veya kule inşa etmekten daha iyidir ve böylesine bir varlığa saygıyla bakmak bir duvara bakmaktan daha hoştur. Sadece güzel bir insan varlığı bunların karşılığında günümüzün çan kuleleri ve surlarının görevlerini üstlenecektir.

KONFERANS II

ZAMBAKLAR

KRALİÇELERİN BAHÇELERİ

"Halinize şükredin, ah o susuzluktan kavrulan çöller! Çölleri zambaklarla donatın, zambaklar gibi neşelendirin, ancak o zaman Jordan'ın çorak toprakları ağaçlarla donanacaktır."

Isaiah XXXV. I. (Septuagint)

Bu konferans, 14 Aralık 1864'te Manchester Belediye Binası'nda St. Andrew Okulları'na kaynak sağlamak amacıyla verilmiştir.

51. Bu konferans muhtemelen bir önceki konferansın devamı niteliğinde olacaktır. Bu yüzden peşinde olduğum amacı kısaca belirtmeliyim. İlk konferansta size özellikle sordurmaya çalıştığım sorular "Ne okuyacağız?" ve "Nasıl okuyacağız?" şeklindeydi. Bu sorular aslında size ısrarla sordurmaya çabaladığım daha anlamlı bir soru olan "*Neden* okuyacağız?"dan doğmuştur. Benimle birlikte günümüzde eğitimin ve edebiyatın yayılmasıyla ne gibi avantajlar elde ettiğimizi sorgulamanızı istiyorum. Bunlardan ancak eğitimin bizi nereye ulaştıracağını, edebiyatın bize ne öğreteceğini bütünüyle kavradığımızda tam anlamıyla faydalanabiliriz. Amacından sapmamış ahlâki eğitimin ve seçkin eserleri okumanın, uygulandıkları ölçüde, yanlış yönlendirilmiş ve cahil kişiler üzerinde güç sağladığını görebilmenizi umuyorum. *Krallara layık* bu güç insanlara bahşedilen en saf güçtür. Birçok krallık (her ne kadar dış görünüşleri veya güçleriyle ayrılsa da) ya hayali ya da zalimdirler. Hayali krallıklar, sadece krallık tacının önemli olduğu, kralınsa ölüm gibi aldatıcı bir işlevinin olduğu krallıklardır. Bu krallıklar kraliyet ailesinin gösterişinin bir eseridir. Zalim krallıklarsa gerçek bir kralın arzuladığı adalet ve sevgiye dayanan yasaların yerine, kendi arzularına göre hareket eden bir kralın hüküm sürdüğü krallıklardır.

52. Öyleyse tekrar ediyorum, (Bu düşünceyi size benimsetmek istediğim için konuşmama bununla başlıyorum ve böyle devam edeceğim.) taçlı veya taçsız kaçınılmaz ve ebedi tek bir saf krallık türü vardır. Şöyle ki, bu krallık diğerlerine göre daha sağlam durumda olduğu gibi aynı zamanda daha gerçek bir fikir yapısına da sahiptir ve sizi öteki krallıklara önderlik edecek ve yükseltecek seviyeye ulaştırır. Buradaki "durum[1]" kelimesine dikkatinizi çekmek isterim. Burada bu kelimeyi gelişigüzel kullandık. Aslında bu kelimenin sözlük anlamı bir şeyin ayakta durmasını ve istikrarını, yani sağlamlığını ifade etmektedir ve yine aynı kelimeden türeyen bir heykel gibi "duran" hareketsiz şey anlamına gelmektedir. Öyleyse bir kralın görkemi veya devlet olarak adlandırılabilmesi krallığın istikrarına yani sağlam bir şekilde ayakta durabilmesine bağlıdır. Bu da krallığın dengesi asla bozulmayan, sarsılmayan, hiçbir şeyin altüst edemeyeceği veya değiştiremeyeceği ebediyen var olan bir kanunla yönetilmesine bağlıdır.

53. Eğitim ve edebiyatın sadece bu huzurlu ve faydalı, dolayısıyla da krallara yaraşan gücünü, önce kendimize ve kendimiz aracılığıyla çevremize etki edecek şekilde yönettiğimiz sürece eğitim ve edebiyatın yararlı olabileceğine inanıyorum. Şimdi sizden yüksek seviyede bir eğitimin sağladığı asil yetkinin ne kadarının kadınların payına düşeceği üzerine düşünmenizi istiyorum. Buradaki yetki sadece ev işlerinden

1. Yazar burada aynı zamanda durum ve devlet anlamına gelen "state" kelimesi ve bu kelimenin ayakta durmak anlamını taşıyan esas kökünden türemiş "statue" yani heykel kelimesi arasında kelime oyunu yapmıştır. (ç.n)

ibaret değildir. Kraliçelere has olan bu güce her alanda ne denli sahip olmaları beklenecektir? Bu asil ve yararlı yetkilerini dosdoğru anladıkları ve uyguladıkları takdirde hüküm sürdükleri bölgelerdeki düzen tertip, yönettikleri yerleri "Kraliçelerin Bahçeleri" şeklinde adlandırmamızı ne kadar haklı çıkaracaktır?

54. Ve burada, henüz konuşmamızın başında çok daha derin bir soruyla karşılaşmaktayız. Son derece önemli olsa da çoğumuz bu konuda henüz bir karara varmış değiliz.

Kadınların olağan güçlerinin ne olabileceği hakkında hemfikir olmadan, onların kraliçelere yakışır güçlerinin neler olabileceğini tespit edemeyiz. Onların asıl daimi görevlerini kararlaştırmadığımız sürece geniş çapta bir görev için verilecek bir eğitimin onlara uygun olup olmadığı kararına varamayız. Toplumsal refah için hayati önem arz eden bu soru için hiçbir zaman böylesine vahşice sözler söylenmemiş ve böyle kuruntular yapılmamıştır. Kadının ve erkeğin doğasındaki ilişki, zekâ kapasiteleri ve meziyetleri şimdiye kadar hiç böylesine kesinkes kabul edilmemişti. Sanki görevleri ve hakları erkeklerinkinden ayrılabilirmiş gibi, kadınların görevleri ve hakları hakkında bir şeyler duyuyoruz. Sanki karı koca birbirinden bağımsız farklı türde yaratıklarmış gibi teklif edilemez savları işitiyoruz. En azından bunlar yanlıştır. Az biraz yanlış değil aksine aptalca bir yanlışsa, (kanıtlamayı umduğum şey bu) bir kadını kocasına koşulsuz şartsız bir köle gibi boyun eğmeyi borç bilen ve güçsüzlüğüyle kocasının üstünlüğünü kabullenen bir hizmetçi ve bir gölge olarak görmektir.

Demek istediğim, kadınlara ilişkin en aptalca yanlış onları erkeklerin yardımcısı bir varlık olarak görmektir. Sanki bir gölge ya da bir köle ona gerçekten yardım edebilirmiş gibi.

55. Şimdi birbiriyle uyumlu açık ve net birtakım kanılara ulaşıp ulaşamayacağımız üzerinde duralım (fikirler doğruysa birbirileriyle uyuşacaklardır): Kadın aklı ve meziyetinin erkek aklı ve meziyetiyle ne gibi bir ilişkisi vardır? Bu ilişkiler doğru bir şekilde tasdik edildikleri takdirde, bu iki otoritenin onurunu ve coşkusunu ne ölçüde yüceltir?

Şimdi ilk konferansta söylediğim bir şeyi tekrar etmeliyim. Şöyle ki, ciddi bir güçlükle karşılaştığımızda en bilge ve yüce kişilere danışabilmemizin eğitimin bize sağladığı başlıca faydalardan biri olduğunu ve ki-

tapları gereği gibi kullanmanın onlardan faydalanmak olduğunu söylemiştim. Bilgilerimiz ve düşüncelerimiz yetersiz kaldığında ufkumuzu açmaları için kitaplara başvururuz. Onlar sayesinde kendi görüş ve anlayışımızdan daha açık bir anlayışa ulaşırız. Tutarsız, bağnaz düşüncelerimize karşın gelmiş geçmiş tüm bilirkişi ve encümenlerin birleşik cümlelerinden ufkumuzu açacak bilgilere ulaşırız.

Şimdi harekete geçelim o zaman. Hep birlikte gelmiş geçmiş en büyük adamlara, en akıllı, en temiz kalpli insanlara danışalım. Onların kadının gerçek değeri ve erkeğe yardım etme şekilleri hakkında ortaya koydukları delillerine kulak verelim.

56. İlk olarak Shakespeare'i ele alalım. Öncelikle şunu belirtmeliyim ki Shakespeare'in erkek kahra-

manı yoktur; tüm kahramanları kadındır. Sahne icabı abartılmış oldukça basit bir oyun olan *Beşinci Henry* haricinde Shakespeare'in hiçbir oyununda tam anlamıyla kahraman diyebileceğimiz bir erkek karaktere rastlanmaz. Bir de *Veronalı İki Centilmen* adlı oyununda *Beşinci Henry*'dekinden daha basit bir kahraman tipine rastlarız. Shakespeare'in üzerinde uzun uzun uğraştığı, kusursuz eserlerinde erkek kahramana rastlayamazsınız. Othello etrafındaki sıradan olaylara kurban gidecek kadar basit olmasaydı, belki de kahraman olarak adlandıracağımız tek kişi olacaktı, yine de bir kahramanı andıran tek karakter Othello'dur. Coriolanus, Caesar ve Antony güç bakımından kusurlu karakterlerdir, onlar da gururlarına yenik düşerler. Hamlet'se kuruntularla oyalanan miskinin tekidir. Romeo sabırsız bir çocuktan farksızdır. Venedik Taciri'yse kötü talihine eli kolu bağlı, boyun eğen biridir. *Kral Lear*'daki Kent, özünde asildir fakat kritik zamanlarda işe yarayamayacak kadar hoyrat ve kaba saba herifin tekidir. Bir uşak rolü üstlenmekten başka bir şey gelmez elinden. Orlando da az asil değildir fakat kaderinin çaresiz bir oyuncağı olmuştur. Rosalind sürekli onun peşinden koşmuştur, onu avutmuştur ve kurtarmıştır. Oysaki Shakespeare'in oyunlarının hemen hemen hepsinde ciddi bir amacın peşinde olan kadınlar vardır. Cordelia, Desdemona, Isabella, Hermione, Imogen, Kraliçe Catherine, Perdita, Sylvia, Viola, Rosalind, Helena ve belki de hepsinden daha tatlı olan Virgilia dört dörtlük, mükemmel kişilerdir. Hepsi insanoğlunun kahraman tiplerinin zirvesini ifade etmektedir.

57. İkinci olarak, dikkatinizi çekerim Shakespeare'in eserlerindeki felaketler hep erkeklerin hatalarından veya ahmaklıklarından ileri gelmektedir. Eğer bir kurtuluş ihtimali varsa bu mutlaka bir kadının zekâsı ve meziyeti sayesinde olmaktadır. Aksi takdirde felaketten kurtuluş imkânsızdır. *Kral Lear*'daki felaket, kralın boş gururlara kapılmasından, yerinde kararlar veremeyişinden, çocuklarını yanlış anlamasından kaynaklanmaktadır. Eğer kendisine gerçekten bağlı tek kızını başından savmasaydı, kızının meziyetleri onu kurtarabilirdi. Ne olursa olsun, onu kurtaran yine kızı olmuştur diyebiliriz.

Othello'dan bahsederken hikâyesini anlatmaya, onun büyük aşkına olan zaafını belirtmeye gerek duymuyorum. "Ah gösteriş düşkünü züppe, böyle iyi bir kadın böyle bir züppenin nesine?" diye haykırarak ölen ve eserin ikinci kadın karakteri olan Emilia kadar bile anlayış ve kavrayış kabiliyetinden yoksun olduğunu belirtmeyi de gereksiz buluyorum.

Romeo ve Juliet'te kadının akıllıca ve büyük bir cesaretle kurguladığı taktik, erkeğin pervasız sabırsızlığı yüzünden mahvolur. *Kış Masalı* ve *Cymbeline*'de sırf erkeklerin aptalca inatçılığı yüzünden uzun yıllar gün yüzü görmeyen iki soylu aileyi kurtaran yine kadınların kraliçelere yakışır sabırları ve zekâları olmuştur. *Kısasa Kısas*'ta hâkimin haksızlığına ve erkek kardeşinin korkaklığına kadının doğrudan şaşmazlığı ve sarsılmaz iffeti karşı koymuştur. *Coriolanus* adlı oyunda, Coriolanus annesinin zamanında verdiği öğütlere kulak verseydi canına okuyan bu kötülüklerden korunabilecekti. Bu öğütleri bir anlığına unutması mahvolmasına neden oldu. Sonunda yine annesinin

duası onu sadece ölümden kurtarmakla kalmayıp adının vatan hainine çıkmasına da mani olmuştur.

Yaramaz bir çocuktan farksız olan âşığının dönekliklerine yılmadan katlanan Julia için ne diyeyim? Peki ya savruk bir gencin huysuzluklarına ve hakaretlerine katlanan Helena için ne diyebilirim? Hero'nun sabrından, Beatrice'in tutkusundan mı bahsedeyim? Erkeklerin beceriksizlikleri, düşüncesizlikleri ve intikam hırsları arasında varlığıyla cesaret ve selamet getiren, birçok kadının hayal dahi edemediği safhada duyarlılığıyla büyük suçlara neden olan kötü niyetlerle savaşan "Okumamış Kız"ın ince zekâsından mı dem vurayım?

58. Shakespeare'in esas karakteri üzerinde biraz daha durursak şunu görürüz: Shakespeare'in kadın karakterleri arasında zayıf olan tek biri vardır, o da Ophelia'dır. Ophelia zayıftır, çünkü en hassas zamanda, Hamlet'in ona en çok ihtiyacı olduğu zamanda, yaradılışı dolayısıyla, onun yanında olmaz. Peşi sıra amansız felaketler gelir. Son olarak, her ne kadar esas karakterler arasında Lady Macbeth, Regan ve Goneril gibi kötü huylu kadınlar olsa da bu kadınların olağan kanunların dışında kalan, korkunç varlıklar oldukları hemen anlaşılır. Bu kadınların kötülük güçleri, feragat ettikleri iyilik yapma güçleri kadar etkilidir.

Genel anlamda Shakespeare'in kadınların insan hayatındaki yerleri ve karakterleri hakkında düşünceleri bunlardır. O kadınları hatasız, güvenilir ve zeki danışmanlar olarak görür. Onun gözünde kadınlar daima adil ve saf örnekler ortaya koymaktadır. Birini kurtaramadıklarında bile günah çıkaracak kadar iffetlilerdir.

59. Shakespeare'den sonra Walter Scott'u ele alacağım. Scott insanın doğasını tanımada Shakespeare ile kıyaslanamaz. Hatta kaderin insanların üzerinde etkisi ve nelere yol açtığını yorumlamada daha da zayıftır. Fakat bir yazar olarak modern toplumun sıradan düşünceleri hakkında bize geniş bir bilgi sunduğu için kendisinden bahsetmek istiyorum.

Scott'un nesirle yazdığı romantik eserlerini pek değerli bulmadığım için bir kenara bırakıyorum. İlk dönem romantik şiirleri çok güzel olsa da, ortaya koydukları diğer erkeklerin düşüncelerinden öteye gidememiştir. Fakat İskoç hayatını ele alan gerçek eserleri birtakım gerçekleri ortaya koymaktadır. Bunca eserde yalnız üç erkek kahraman tipinin[2] özelliklerini gösterebilmiştir: Dandie Dinmont, Rob Roy ve Claverhouse. Bunların biri sınırda yaşayan bir çiftçi, diğeri bir hayduttur. Üçüncüsüyse kötü amaçlara hizmet eden bir askerdir. Bu üç karakter kuvvetli fakat yontulmamış veya iyi kullanılmamış zekâlarıyla birlikte cesaretleri ve inançları dolayısıyla kahraman tipine yaklaşmışlardır. Nispeten genç diğer erkek kahramanlarsa garip kaderlerinin elinde birer oyuncak haline gelmişlerdir ve yine bu kaderin yardımı (veya hasbelkader) çektiklerinin hakkından gelmeseler de, farkında olmadan edindikleri tecrübeler sayesinde sağ kalmışlardır. Scott'un genç erkek anlayışında akıllıca

2. Bu savı tamamen anlaşılabilir kılmak için Waverley romanlarında çeşitli zaaflarıyla diğer asil karakterlerin ideallerini zayıflatan karakterlerden bahsetmeliyim. Bencilliği ve bağnazlığıyla Redgauntlet, zayıf dini yönüyle Edward Glendinning ve daha birçoğu. Bununla birlikte bazen arka planda oldukça asil karakterin de olduğunu kabul edelim. Bu iltifatı büyük bir sevinçle İngiltere'ye ve İngiliz askerlerine layık görüyorum: Colonel Gardiner, Colonel Talbot ve Colonel Mannerins.

düşünülmüş bir amacın peşinde olan, düşmanlarına meydan okuyan, onları azimle ortadan kaldırmaya çalışan terbiyeli, tutarlı bir karakterin izine rastlamak mümkün değildir. Oysaki hayalindeki kadın karakterler -Ellen Douglas, Flora Maclvor, Rose Bradwardine, Catherine Seyton, Diana Vernon, Lilias Redgauntlet, Alice Bridgenorth, Alice Lee, ve Jeanie Deans gibi karakterler- zarafetin, hassasiyetin, entelektüel zekânın bin bir çeşidiyle donanmış varlıklardır. Onlardaki mutlak asalet ve adalet duygusunu; görevin uzaktan belirmesiyle birlikte yorulmak nedir bilmeden, korkusuzca özveride bulunarak görevin gerektirdiklerinden daha fazlasını yapmalarından anlayabiliriz. Son olarak, çok derinden hissettikleri şefkatlerinden ileri gelen keskin zekâları ile sevdikleri şahsın anlık bir hatası yüzünden başına gelebilecekleri engellemekten çok daha fazlasını yaparlar. Bu zekâ, bu kadına yaraşmayan erkeği zamanla bir şekle sokar, canlandırır ve yüceltir. Hikâyenin sonuna geldiğimiz zaman erkeklerin hak etmedikleri başarılarını duymaya tahammül edemez hale geliriz.

Shakespeare'de olduğu gibi Scott'ta da gençliğe göz kulak olan, onları yetiştiren ve öncülük edenler kadınlardır. Kadınlara göz kulak olan veya yetiştiren hiçbir zaman gençler olmamıştır.

60. Şimdi daha kısa olmasına karşın daha önemli gerçeklerle, İtalyanların ve Yunanların büyükleriyle devam edelim. Dante'nin ölen sevgilisi için kaleme aldığı şiiri genel hatlarıyla, şöyle böyle bilirsiniz. Bu şiir sevgilisine Dante'nin ruhuna kol kanat gerdiği için yazdığı bir övgü niteliğindedir. Dante'ye karşı

hiçbir zaman bir âşığın hissettiklerini hissetmemiştir. Ona sadece acıyordur ve onu mahvolmaktan, cehennemden kurtaran yine o olmuştur. Dante ümitsizlik içerisinde sonsuza dek kurtulamayacağı kötü bir yola düşmek üzereyken, o, cennetten gelip onun yardımına koşmuştur. Cennetin yokuşlarını çıkma yolunda ona öğretmenlik ederken, anlaşılması son derece güç olan bütün ilahi ve insani gerçekleri ona anlatmıştır. Bir yıldızdan ötekine geçerken ona fırça çeke çeke öncülük etmiştir.

Dante'nin görüşleri üzerinde fazla durmuyorum. Başlasam ardı arkası kesilmezdi. Ayrıca anlatacaklarımın bir şairin kalbinde yatan acayip bir hayal olduğunu düşünebilirdiniz. Bu nedenle Dante Rossettti'nin bizler için ilk İtalyan şairlerinden derlediği, şövalyelik şerefini ve aşkını dile getiren ve on üçüncü yüzyıl ve on dördüncü yüzyılın başlarında yaşayan erkeklerin duygularını çok iyi bir şekilde ifade eden şiirlerden birini okuyacağım. Bu şiir Pisalı bir şövalyenin karısı için özenle yazdığı bir şiirdir.

Bak güzelim! Aşkımı göstermemi,
Seni gururlandırmamı istemişsin;
Bu bir kanundur, bir emirdir benim için,
Boyun eğiyorum sözlerine;
Öyle mesudum ki, emrine amadeyim bundan böyle.
Neşe çiçeğimsin sen sevgilim,
Sana hizmet etmektir arzum, emelim;
Öyle bir coşuyor ki içim:
Ne derdim kaldı ne kederim,

Sensin bütün
Duygum ve düşüncem benim;
Düşünüyorum da, her ne varsa güzel, iyi.
Sen yayarsın çağlayan bir pınar gibi,
Aklın en güzel meyvesidir verdiğin armağan
Ve bir şereftir hiç yanılmayan
Güzel olan ne varsa birer birer
Tamamlıyor mükemmelliğini senin.

Sevgilim, canım benim
Kalbimdesin tüm güzelliğinle,
Ve artık hayatım aydınlıklar içinde,
Parıldayan gerçek bir dünyada benim;
Kapkaranlık bir ülkedeydim önceleri
Gözüm görmüyor, ellerim seni yokluyordu,
Onca zaman sonra anladım ki
Orada iyilik nedir bilinmiyordu
Şimdi ise senin emrindeyim,
Neşeliyim ve huzur içindeyim.
Vahşi bir hayvanı, beni insana çevirdin
Aşkınla yandığım o günden beri...

61. Belki de Yunan bir şövalyenin kadınlara bir Hıristiyan âşıktan daha az değer verdiğini düşüneceksiniz. Haklısınız, doğası gereği Yunan bir şövalye bir kadına sıkı sıkıya bağlanamaz. Yunan kadınlarının kişisel karakterlerine gelince, şunu belirtmeliyim ki; Yunan kadınları yerine Shakespeare'in kadınlarını ele almamın sebebi, söylediklerimi daha rahat takip edebilmeniz içindir. Yine de Yunan kadınlarından birkaç örnek vereyim. İşte insani güzelliğin ve inancın ideal tipi Andromache'nin saf anne ve eş kalbi;

Cassandra'nın ilahi, fakat yine de reddedilen zekâsı; güler yüzlü Nausicaa'nın kendi halinde prenses hayatı ve hatırı sayılır nezaketi; Penelope'nin ev hanımlarına yakışan bir sakinlikle kocasını bekleyişi; Antigone'deki her daim sabırlı ve korkusuz bir kızın babasına tamamen bağlı bir kız ve kardeşine düşkün bir abla olması; Iphigenia'nın bir kuzu gibi sessiz sedasız boyun eğmesi; son olarak da ölüm acısına kocasını kurtarma uğruna katlanan, mezarından döndükten sonra da Yunanların ruhuna yeniden dirilme ümitlerini aşılayan Alcestis.

62. Zamanımız olsa bu konu üzerine örnekleri çoğaltabilirdim. Chaucer'ı ele alıp, neden *İyi Erkekler Efsanesi*'ni yazmayıp, *İyi Kadınlar Efsanesi*'ni yazdığını açıklayabilirdim. Spenser'ı örnek verip peri şövalyelerinin bazen nasıl aldatıldığını ve mağlup edildiklerini, Una'nın ruhununsa asla kararmadığını ve Britomart'ın mızrağının niçin hiçbir zaman kırılmadığını gösterebilirdim. Hatta çok eski zamanlardaki efsanevi öğretime dönebilir ve size büyük bir milletin kanun yapıcısı olarak soydaşlarının yerine bir prensesi atadığını gösterebilirim. En aklı başında milletlerden biri olan Mısırlıların aklı simgeleyen ruha nasıl bir kadın şekli verdiğini, eline de sembol olarak mekik mezurası verdiğini söyleyebilirim. Ayrıca Yunanların da bu ruhun ismini ve cismini benimseyip kendilerine mal ederek, ona inanarak ve itaat ederek, onu başında zeytin dalı, elinde buluttan bir kalkan bulunan Athena haline getirdiklerini; sizlerin de şu vakte kadar sanatta, edebiyatta veya herhangi bir milli üstünlük örneği olan son derece önemli şeylerde, onlara nasıl inandığınızı, nasıl sıkı sıkıya bağlandığınızı gösterebilirim.

63. Fakat ben bu eski ve efsanevi unsurlar üzerinde durmayacağım. Sizden tek isteğim dünya çapındaki büyük adamların ve şairlerin ortaya attıkları bu tutarlı fikirlere gereken değeri vermenizdir. Size şunu sormak istiyorum: Acaba bu adamlar hayatlarını adadıkları bu işte, kadınlar ve erkekler arasındaki ilişkileri kendilerini eğlendirmek için ele alıp aslı astarı olmayan, uydurma görüşler ortaya atmış olabilirler mi? Bir şey hayali olabilir fakat gerçekleşmesi olasıysa arzu edilebilirdir. Fakat onların hayallerindeki kadın bizim evlilik ilişkimizdeki genel kanıyla kıyaslanırsa tümüyle arzu edilemezdir. Biz kadını öncülük edemeyen, hatta kendi başının bile çaresine bakamayan bir varlık olarak görürüz. Bize göre erkek daima daha zeki olmak zorundadır. Düşünen, yöneten ve kuvvet bakımından olduğu kadar bilgelikte ve doğruyu seçebilmede de üstün olmak zorundadır.

64. Üzerinde az çok kafa yormamız gereken bir mesele değil midir bu? Bu büyük adamların hepsi yanılıyor mu? Yoksa biz mi yanılıyoruz? Shakespeare, Aescylus, Dante ve Homeros bize oyuncak bebek gibi bir kadın mı tasvir ediyorlar? Yoksa oyuncak bebekten de kötü, gerçekleştirilmesi mümkün olduğu takdirde aile hayatında kargaşaya sebep olacak ve tüm sevgimizi yıpratacak hayali bir varlıktan mı? Bu kadarı da fazla! İsterseniz son olarak insan kalbinden çıkagelen kanıtları ele alalım. Hıristiyanlığın var olduğu yüzyıllar içerisinde kalkınmanın dikkat çektiği her çağda erkeğin sevdiği kadına itaat edercesine bir bağlılığı vardır. İtaatkâr olmasından bahsediyorum; demek istediğim sadece erkeğin sevdiği kadını sözde taparcası-

na sevmesi değil, sevdiği kadının, ne kadar genç olursa olsun, sevdiği erkeğin uğrunda didindiği işler için onu cesaretlendirmesi, yaptıklarını övmesi ve başarısını ödüllendirmesi, ayrıca herhangi bir karar verme aşamasında zorlandığı zaman ona yardımcı olması, bütün işlerinde ona yol gösterdiği için erkeğin kadına bağlı olmasından bahsediyorum. Şövalyelik kötüye kullanıldığında ve şerefsiz bir amaca hizmet ettiğinde, savaşta zalimliğe, barıştaysa adaletsizliğe neden olur veya aile hukukunu bozar ve aşağılık bir hale getirir. Bunun yanında inanç, adalet ve aşkın savunmasını, şövalyeliğin saflığına ve gücüne borçluyuz. Şövalyenin onurlu yaşamı deyince ilkönce aklımıza şövalyenin, eşinin kapristen başka bir şey olmayan emirlerine itaati geliyor. Böyle bir anlayış var çünkü şövalyelikte belli bir seviyeye gelmiş kişiler zamanla anlarlar ki gerçek bir şövalyelik eğitiminin ve şövalyelik ruhunun ilk ve temel şartı şövalyenin sevdiği kadına adeta bir köle gibi hizmet etmesidir. Bu kişiler kadına içtenlikle bağlanılmadığı ve boyun eğilmediği sürece her türlü aksi, fena tutkunun ortaya çıkacağını biliyorlardı. Ayrıca gençliğinin biricik aşkına duyduğu bu coşkulu bağlılığın, erkeğin peşinde olduğu amacının metanetinin ve sürekliliğinin takdiri olduğunu da biliyorlardı. Böyle bir bağlılık ezkaza hak etmeyen bir kadına dahi gösterilmiş olsa, erkeğe yine de güven ve şeref kazandırır. Zaten asil bir gencin veya helal süt emmiş bir erkeğin kibar öğütlerini dinlemeyeceği veya haklı emirlerini yerine getirmeyeceği bir kadını sevmesi mümkün değildir.

65. Bu görüş üzerinde daha fazla durmayacağım çünkü bahsettiğim bağlılığın ne olduğunu tecrübelerinizin, ne olması gerektiğini duygularınızın takdirine bırakmam gerektiğini biliyorum. Bir şövalyenin zırhını eşinin yardımıyla kuşanmasını sadece moda haline gelmiş bir kapris olarak düşünemezsiniz. Bu ebedi bir gerçeğin örneğidir; ruhu sarıp sarmalayan zırh kadın eli değmeden asla tam anlamıyla kuşanılmış olmaz ve erkeklik şerefi ancak kadın bu zırhı gevşek bağlarsa kaybolur. Siz bilmeyenlerden değilsinizdir fakat şu güzel mısraları İngiltere'nin tüm genç hanımlarının bilmesini isterdim.

Ah müsrif kadın, ah
Kendi değerini belirleyebilir,
Güzel benliğini değerlendirebilirdi
Üstelik biliyordu erkeğin elinden
Kıymetini bilmekten başka bir şey gelmeyeceğini
Nasıl da düşürdü değerini Cennet'in
Nasıl da bir hiç uğruna harcadı
Kendine bahşedilen paha biçilmez değerleri
Har vurdu ekmeği, harman savurdu şarabı
Halbuki gerektiği gibi, tutumla tüketilen ekmek ve şaraplar
Vahşiyi insan, insanı kutsal kılmıştı bir zamanlar[3]

66. Bu suretle âşıklar arasındaki ilişkiler hakkında düşündüklerimi normal karşılayacağınıza inanıyo-

3. Ceventry Patmore. Bu şairi ne sık sık ne de itinayla okuyabilirsiniz. Bildiğim kadarıyla kendisi şu an hayatta olan, diğerlerinin kederli, karamsar hayal güçlerine karşın, çok derinlerde hissettiği hayal gücünü her daim güçlendiren, arıtan tek şairdir.

rum. Aslında sıkça şüphe ettiğimiz şey böyle bir ilişkinin bir ömür boyu kalıcılığının uygunluğudur. Böyle bir kalıcılığın birbirini seven iki insan için mümkün, karı koca içinse mümkün olmadığını düşünürüz. Yani, saygı ve sevgiyle bağlanmanın sadece bağlandığımız şahsın sevgisinden şüphe etmeye devam ettiğimizde mümkün olduğunu düşünürüz ve sevildiğimizden tamamen emin olduğumuzda, bağlandığımız insanı ömür boyu mutluluğumuzu ona emanet etmekten çekinmeyecek kadar iyi tanıdığımızda bu saygı ve sevgi dolu bağlılığın yok olacağını düşünürüz. Bunun mantıksız olmakla birlikte ne kadar aşağılık bir düşünce olduğunun farkında değil misiniz? Evliliğin, eğer gerçekten bir evlilikse, geçici bir bağlılığın ebedi bir aşka dönüşümünün, yorulmak nedir bilinmeyen bir hizmet yemininin mührü olduğunu sezemiyor musunuz?

67. Şimdi diyeceksiniz ki: Kadının erkeğe yol göstermesi düşüncesini kadına yakışan itaatle nasıl uzlaştırabiliriz? Kısaca açıklıyorum: Kadına yakışan karar vermek değil, yol göstermektir. Şimdi izninizle bu güçlerin birbirinden nasıl kesin olarak ayrılabileceğini göstermeye çalışacağım.

Bir cinsiyetin ötekine, sanki benzer şeylerle kıyaslanabileceklermiş gibi, üstünlüğünden bahsederek aptallık ediyoruz hem de haklı çıkarılamaz bir aptallık. İkisinin de bir diğerinde olmayan, birbirini tamamlayan bir diğeriyle tamamlanan yanları var. Hiçbir benzer yanları yok ve ikisinin de mutluluğu ve mükemmelliği, karşılıklı olarak verebilecekleri şeyleri isteyip elde edebilmelerine bağlıdır.

68. Karakterlerinin farkı kısaca şöyledir. Erkek güç bakımından etkindir, atılgandır, koruyucudur. Erkek fazlasıyla yapıcı, yaratıcı, keşfedici ve koruyucudur. Zekâsı kurguya ve icada çalışır. Enerjisi maceralar, savaşlar ve zaferler içindir. Nerede savaş varsa, nerede zafer gerekiyorsa oradadır. Kadının enerjisi ise mücadele etmek için değil, idare etmek içindir. Zekâsıysa icat etmek ve yaratmak için değil, hoş emirler vererek düzeni sağlamak ve karar vermek içindir. Kadın karşılaştığı şeylerin kalitesinden, değerinden ve işlevinden anlar. Kadının en büyük işlevi övgüdür. O mücadeleye girmez fakat mücadele sonunda kimin tacı takacağına hatasız hüküm verir. Vazifesi ve konumu onu her türlü tehlikeden ve kötü yoldan korur. Erkek şu koskoca dünyada ağır işlerle cebelleşirken her türlü kötülük ve zorlukla çarpışmak zorundadır. Dolayısıyla başarısızlık, kanun ihlali ve kaçınılmaz hatalarla karşılaşmak zorundadır. Ekseriya yaralanmak ve boyun eğmek, kandırılmak ve duygusuzlaşmak mecburiyetindedir. Halbuki erkek, kadını bunların hepsinden korur, kadın düzenini sağladığı evi içerisinde, kendisi neden olmadığı sürece tüm tehlikelerden, kötü yollardan ve kanun ihlalinin sebep olduğu hatalardan korunmaktadır. Evin doğası böyledir. Ev, huzurun ve korunmanın yuvasıdır. Bizi yalnız fenalıklardan korumaz, tüm dehşetlerden, şüphelerden, bölünmelerden kurtarır. Dışarıdaki hayatın endişeleri içine nüfuz ettiği zaman, kafa dengi olmayan, tanınmayan, sevilmeyen kişiler veya dış hayatın saldırgan toplumu kadın veya erkek tarafından eşikten geçmelerine müsaade edilirse artık bu evden bir yuva olarak bahsedemeyiz. Burası artık bir ev bile değil, dış dünyada içinde ateş yaktığınız

çatıyla örülü bir bölümünden başka bir şey değildir. Ev, kutsal bir yer, ocak ateşi tanrıçasının tapınağı, ev tanrıları tarafından gözetlenen kalbin tapınağı, bu tanrıların seve seve kabul ettiklerinden hariç kimsenin giremeyeceği bir barınak olduğu takdirde yuva denmeye hak kazanır ve yuvaya duyulan övgüyü haklı çıkarır. Bir ev ancak yuva denmeye hak kazandığında çatı çok daha heybetli bir gölge, ateşse çok daha etkili bir ışık verir. Tıpkı çorak bir arazideki kayanın verdiği gölge, fırtınalı denizde İskenderiye Feneri'nin yaydığı ışık gibi. Nerede gerçek bir kadın varsa orda bir yuva vardır.

Nerede gerçek bir kadın varsa bahsettiğim yuva daima oradadır. Bu kadının başı üstünde ancak yıldızlar olabilir, gece ayazında bir çimende yanına yanaşabilecek tek ateş "ateşböceği"dir. Dediğim gibi yuva
150 o neredeyse oradadır. Üstelik bir de bu kadın asilse yuvasını yuvasızların kızılboyalı sedir tavanlı barakalarına dek genişletir.

69. İşte ben kadının gerçek yerinin ve gücünün bu olması gerektiğini düşünüyorum, inkâr etmeyeceksiniz ya? Bilmem fark edebiliyor musunuz fakat böyle bir şeyin -en azından insan denen yaratık için- gerçekleşebilmesi için kadının hata yapmaya elverişli olmaması gerekmektedir. İdare eden, yöneten kadın olduğu sürece her şey kusursuz olmaktadır, aksi takdirde ortaya çıkacak sonuç sıfıra sıfır elde var sıfırdır. Kadın daima iyi olmalıdır ve asla bozulmamalıdır. Kadın, doğasında var olan yanlışa mahal vermeyen bir zekâya sahip olmalı, bu zekâyı kendini geliştirmek için değil, kendinden bir şeylerden feragat etmek için kullanma-

lıdır. Zekâsını kendini kocasının üstünde tutmak için değil, daima kocasının yanında yer alabilmek için kullanmalıdır. Zekâsını küstah, aşktan mahrum bir gururun dar sınırları içinde değil, son derece çeşitli ve seve seve gösterdiği içten bir nezakette ve hizmet ederken gösterdiği alçakgönüllülükte kullanmalıdır. Bu bakımdan kadın ne "rüzgârda uçuşan tüy kadar hafif, ne de kavak ağacının titreşen yapraklarındaki yanıp sönen gölgeler gibi değişken" olmalıdır. Kadın üzerine düştüğü şeylerin rengini alabilmek, onları daha da güzelleştirebilmek için sessizce ve tatlı tatlı kırılıp çoğalan bir ışık gibi değişken olmalıdır.

70. Şu âna kadar size kadının yerinin ve gücünün ne olması gerektiğini göstermeye çalıştım. Şimdi bir başka soru üzerinde duracağız: Kadını toplumda alması gereken yere, edinmesi gereken güce eriştirmek için nasıl bir eğitime tabii tutmak gerekir? 15

Kadının görevinin ve değerinin bu şekilde anlaşılmasını doğru buluyorsanız onları bu göreve ve değere eriştirecek uygun eğitimi belirlemek çok da zor olmayacaktır.

İlk olarak yapmamız gereken kadının sağlığını ve güzelliğini pekiştirecek fiziksel eğitimleri ve alıştırmaları hayata geçirmektir. Öyle ki aklı başında kimse bundan şüphe dahi etmez. Kadın canlılığının ve zarifliğinin gücünden mahrum olduğu sürece güzelliğin zirvesine ulaşamaz. Söylemek istediğim şu ki: Kadının güzelliğini mükemmelleştirmek veya gücünü artırmak tek başına bir şey ifade etmez. Kadın fiziksel olarak özgür olduğu kadar vicdan bakımından da özgür olmalıdır. Aksi takdirde ne güzelliği istenildiği kadar

etkili olabilir ne de kutsal ışığını uzaklara yayabilir. Üstünlük açısından olmasa da gerçekleri mükemmel bir şekilde ifade etmesi yönüyle bana göre mütemayiz bir şairin şiirinde kadın güzelliğinin kaynağını ve bu güzelliğin esasını birkaç kelime ile anlatan iki parça vardır. Sizlere bu parçalardan birinin girişini okuyacağım ama özellikle son kıtaya dikkatinizi çekmek istiyorum.

Üç yılda büyümüştü o hoş çiçek
Yağmur, güneş demeden
Sonra tabiat dedi ki;
Yok dünyada böylesi,
Ekilmedi henüz daha güzeli
Bu yavruyu kendime alacağım
O benim olacak, onu asil bir kadın yapacağım

Sevgilime kanun ben olacağım
Benden alacak kuvvetini
Dağda bayırda, bağda bahçede, yerde ve gökte
Benimle hissedecek
Kamçılayan veya dizginleyen
Gözetip kollayacak gücü
Süzülen bulutlar yer verecek ona,
Salkım söğütler önünde eğilecek
Görmemezlik etmeyecek
Kopan fırtınada bile
İçten içe duyulan sevgiyle
El değmemiş vücudunu biçimlendirecek zarafeti
Hazzın cana can katan duyguları
Görkemini şahlandıracak
Ve bakir göğsü gururla kabaracak

Ben ve Lucy birlikte bir ömür geçirirken
Bu mesut vadide
Aklında hep bu düşünceler olacak[4]

"Hazzın cana can katan duyguları"na dikkat ediniz. Haz duygularının müthiş bir gücü vardır ancak doğal duygularsa yaşam için gerekli hayat dolu olanlardır.

Bu duyguların can alıcı derece hayati olabilmeleri için zevkten doğan duygular olmaları gerekir. Bir kızı mutlu etmediğiniz sürece onu güzelleştirebileceğinizi sanmayın. İyi bir kıza yapacağınız her türlü baskı, onun sevgi veya gayret gösterme içgüdülerine koyacağınız her engel karakterine silinmez bir damga vuracak ve bu güzel kızın alnının akını, gözünün nurunu alan çok acı bir iz bırakacaktır.

71. Şimdi bu eğitimlerin amaçlarından söz edelim. Şimdi aynı şairden kadına yakışan güzelliği mükemmel bir şekilde tasvir eden iki mısrayı ele alacağım.

"Tatlı hatıralar ve bir o kadar tatlı umutlar iç içeydi yüz ifadesinde[5]"

Kadının yüzündeki o kusursuz güzellik, mutlu mesut yılların, tatlı hatıraların yarattığı muhteşem bir huzur hissine bağlıdır. Bu güzellik için huzur dolu bir yaşamın yanı sıra daima değişimler ve umutlarla dolu bir çocukluğun önemi de yadsınamaz. Daima daha iyi

4. Konuşması boyunca tabiatın "birlikte bir ömür geçirirken" ifadesine dikkat edin.

5. She Was a Phantom of Delight - William Wordsworth. (ç.n.)

şeyler elde etmek umuduyla durmadan gelişen, mütevazı ve cıvıl cıvıl bir çocukluk. Böyle bir umudun var olduğu yerde yaşlanmaktan söz dahi edemeyiz.

72. Bundan dolayı yapacağınız ilk iş kadının vücuduna şekil vermek olmalıdır. Vücudu güçlendikçe zihni de birtakım fikirleri ve bilgileri edinecek kıvama gelecektir ve bu fikirler ve bilgiler kadının yaradılışında var olan adalet içgüdüsünü ve sevgisinin zarafetini kuvvetlendirecektir.

Kadına verilecek bu tarz bilgiler, erkek işlerini kavrayabilmeleri hatta onlara yardım edebilmeleri amacıyla verilmelidir. Bütün bunları ona sanki bilmek zorunda olduğu bilgilermiş gibi öğretmek doğru değildir. Bu bilgiler onun anlamasını ve karara varmasını kolaylaştırmak amacıyla verilmelidir. Kadının
154 bir veya birçok dil bilmesinin onun haysiyetini ve mükemmelliğini göstermesi bakımından bir önemi yoktur. Önemli olan yabancı bir kimseye incelik gösterebilmesi ve onun dilinin güzelliğini kavrayabilmesidir. Herhangi bir bilim dalına aşina olup olmaması ona değer kazandırmaz veyahut saygınlığına bir şey katmaz. Önemli olan kadının doğru düşünmesini alışkanlık haline getirecek bir eğitimden geçirilmesidir. Doğa kanunlarının anlamlarını, kaçınılmazlıklarını ve güzelliklerini anlamalı ve hiç değilse uçsuz bucaksız bir sahilde kendilerini sonsuza dek çakıl taşı toplayan çocuklar gibi hisseden en akıllı ve en cesur kimselerin girebildikleri Alçakgönüllülük Vadisi'nin eşiğine varabilecek kadar bir bilim dalında ilerlemelidirler. Kadının kaç şehrin yerini, kaç olayın tarihini veya kaç ünlü kişinin adını bilmesinin pek bir önemi yoktur...

Eğitimin amacı kadını bir sözlüğe dönüştürmek değil, onun okuduğu tarihe tüm benliğiyle girerek tarih kitaplarında anlatılanları son derece parlak hayal gücüyle kafasında canlandırabilmesini; tarihçilerin akıl yürüteyim derken gölgede bıraktıkları, düzenli bir sıraya sokmaya çabalarken bağlantıları kopardıkları tarihin içler acısı olaylarını ve çarpıcı ilişkilerini mükemmel içgüdüleriyle idrak etmesini sağlamaktır. Bu eğitim kadının İlahi Ödül'ün nasıl gizli bir adaletle bahşedildiğini keşfetmesini ve karanlıklar içerisinden kaderin suç ve ceza arasında bağ kurmak için ördüğü kaderi belirleyen ateşten iplikleri fark edebilmesini sağlamalıdır. En önemlisi de kadına bir yandan huzur içinde yaşamını sürdürürken öte yandan tarih içerisinde olup bitmiş olaylara ve günümüz felaketlerine gösterdiği ilgiyi artırmasını öğretmektir. Eğer kadın tüm bu felaketlere gereken ilgiyi göstermiş olsa, içtenlikle yasını tutsa bu felaketler sonsuza dek tekrarlanmaz. Kadın başına gelmemekle beraber aslında var olan bu felaketleri kafasında canlandırmalı, benim başıma gelse zihnimde ve davranışlarımda nasıl bir etkisi olurdu diye düşünmelidir. Kadın kendi içerisinde yaşadığı ve sevdiği ufacık dünyasının Tanrı'nın dünyasının yanında bir hiç olduğunu kavrayacak şekilde yetiştirilmelidir. Kadın ettiği dualarının kapsadığı kişilere oranla zayıf kalmaması için, kimi kimsesi olmayan "kimsesiz ve mazlumlar" için dua ederken kocası veya çocuğu için dua edermişçesine içten olmaya çabalaması için ciddiyetle eğitilmelidir.

73. Sanıyorum ki şimdiye kadar fikir birliğimizi sağlamış bulunmaktayım. Belki de en elzem olduğu-

na inandığım şeyleri söylerken bana katılmayacaksınız. Kadınlar için tehlikeli bulduğum, bayağı bir şekilde ilgi duymaktan sakınmaları gereken bir bilim var: Teoloji. Tuhaf, güçlerinden şüphe edecek kadar mütevazı olan kadınların her kademesi kanıtlanabilir ve güvenilir olan bilimin eşiğinde tereddüt etmeleri acınacak derecede tuhaf. En yüce kimselerin endişe ettiği, en akıllı kimselerin yanılgıya düştükleri bu bilime, yetersizlik düşüncesini akıllarına dahi getirmeden, paldır küldür atılacaklar. Büyük bir gururla kendilerinden emin bir şekilde bu bilimde ahlâkdışı, aptalca; kibire, aksiliğe ve anlayışsızlığa dair ne varsa iliklere işlercesine etkili kutsanmış müre çevirecek olmaları ne kadar da tuhaf! Aşkı gözle görülür kılan mahlûkların bilip bilmeden hemen hüküm vermeleri ve Efendilerinin adalet tahtına ortak çıkabilmek için bu tahtın basamaklarına sürünmeyi kendilerine uygun görmeleri ne kadar tuhaf! En tuhaf olanıysa insanların kendilerine Faraklit'in Ruhu'nun önderlik ettiğini, bu ruhun evlerindeki huzursuzluğun temel unsurları olan zihinsel alışkanlıklarına etki ettiğini düşünmeleri ve Hıristiyanlığın ev tanrılarını geçici heveslerine göre kılık değiştiren ruhani oyuncak bebeklere, kocalarının bunlara zarar verdiklerinde karıları feryat etmesin diye acı bir aşağılanma duygusuyla ortadan kaldırdıkları kendi çirkin putlarına çevirmeye cüret etmeleridir.

74. Kızların eğitimi ile erkeklerin eğitimi arasında bir istisna olduğuna inanıyorum. Kızlara verilen eğitim erkeklere verilen eğitimle ders ve materyal açısından aynı olmalıdır; fakat bu eğitim oldukça farklı bir

yöntemle verilmelidir. Nasıl bir yaşam sürerse sürsün, kadın kocasının bilmesi muhtemel her şeyi bilmelidir, fakat farklı bir şekilde. Erkeğe verilen eğitim temel ve kademeli bir eğitim olmalıdır. Kadına verilense genel ve günlük yaşamda işe yarar bir eğitim olmalıdır. Erkeklerin eğitiminin kadınlarınki gibi olması pek de akıllıca olmaz ama, kadınlar gibi günlük hayatlarında kullanabilecekleri, zihin güçlerini disiplin altında tutacak ve sonrasında kendilerini topluma hizmet etmeye hazırlayacak bir çalışma sahası edinmelerini sağlayacak bir eğitimin peşinde olmaları oldukça akıllıca olur. Bir genelleme yaparsak, bir erkek öğrendiği dili veya bilimi enine boyuna öğrenmeli, kadınsa aynı dili veya bilimi kendisini eşinin -tıpkı eşinin en iyi arkadaşları gibi- zevklerine ortak olmasını sağlayabilecek kadarını öğrenmelidir.

75. Lakin dikkat edin, bu ayarı olabildiğince hassas bir şekilde yakalamalıdır. Temel eğitim ve yüzeysel eğitim; kararlı bir ilk adımla üstünkörü bir şeyleri kavramaya çalışma arasında büyük bir fark vardır. Bir kadın bildikleriyle eşine her daim yardımcı olabilir, yalnız yarım yamalak bildikleriyle veya yanlış bildikleriyleyse onu kızdırmaktan başka bir şey yapmaz.

Gerçekten kızların ve erkeklerin eğitimleri arasında bir fark olacaksa, kızlara eğitimin daha erken yaşta verilmesi gerektiğini söyleyebilirim. Çünkü kızların zekâsı daha çabuk gelişir ve daha derin ve ciddi konuları daha erken bir yaşta kavrayabilirler. Kadına okutulacak edebiyat çok da ağır olmamalıdır. Okutulacak eserler hazırlanırken zekâlarını zinde tutan doğalarında var olan keskin düşünme yetileri hesaba

katılmalı ve bu eserler onlara sabır ve ağırbaşlılık özelliklerini de sağlamalıdır. Ayrıyeten bu eğitim düşüncelerini afili ve saf kılmalarını sağlayan öğeleri yerine getirmelidir. Kadınların ne tür kitaplar okutulması gerektiği konusuna girmeyeceğim. Sadece şu noktada emin olalım: Kadının okuyacağı kitaplar sonuna kadar açılmış bir ahmaklık çeşmesi altında son damlasına kadar ıslanmış ödünç kitap veren kütüphanelerin kitap paketlerinden dökülüp kadının dizine yığılmış kitaplar olmamalıdır.

76. Zekâ çeşmesinden fışkırmış olsa bile kadının aklını başından alacak kitaplar ona göre değildir. Bu kitaplardan sakınmamız kitapların kötülüğünden değil kadınlarda uyandırdığı aşırı ilgidendir. En bayağı aşk romanı bile düşük seviyeli, heyecan verici dini kitaplar kadar bunaltıcı değildir. En kötü aşk romanı da yanlış bilgiler içeren tarihi, felsefi ve politik metinler kadar ayartıcı değildir. Bununla birlikte en iyi aşk romanı aşırı heyecan uyandırarak yaşamın olağan akışını anlamsız bir hale getiriyorsa ve asla yaşayamayacağımız olaylara bizde dehşet verici bir arzu uyandırıyorsa tehlikeli hale gelir.

77. Bundan dolayıdır ki yalnız güzel romanlar okumaları gerektiğinden bahsediyorum ve bilhassa modern edebiyatımız bu tip kitaplarla dolu. Bu kitaplar güzelce okunduğunda ciddi anlamda yarar sağlarlar. Çünkü bunlar insan doğasının öğelerini ele alan, ahlâk anatomisi ve kimyası üzerine yazılmış ilmi eserlerden başka bir şey değildir. İşlevleri üzerinde çok az duruyorum çünkü neredeyse hiçbir zaman işlevlerini

yerine getirebilecekleri bir samimiyetle okunmuyorlar. Genelde yapabildikleri en iyi şey de olsa kibar bir okuyucuyu kısmen de olsa daha merhametli hale, fena bir okuyucuyuysa daha acımasız hale getirmektir. İki okuyucu da romanın nimetlerinden eğilimlerine göre faydalanır. Doğuştan kibirli ve kıskanç olan kimseler Thackeray'dan insanlığı küçümsemeyi öğrenecekler; doğuştan kibar olanlar insanlığa merhamet etmeyi; doğuştan akılsız kimselerse insanlığa gülüp geçmeyi öğrenecekler. Öyleyse romanların belki de daha önceden belirsiz bir şekilde tasavvur ettiğimiz bir insani gerçeği tüm canlılığıyla gündeme getirecek işe yarar bir gücü vardır. Fakat ifadelerin baştan çıkarıcı etkileyiciliği öyle mükemmeldir ki genellikle en iyi kurgu yazarları buna karşı koyamaz ve düşüncelerimiz öyle bir şiddetli ve tek taraflı hale gelir ki güçleri yarardan çok zarar verir.

78. Bununla birlikte, burada kadınların ne kadar okumasına izin verilmesi gerektiği konusuna girmeden izninizle roman mı, şiir mi yoksa tarih mi okunmalı açıkça belirteyim.

Kötülükten yoksun oldukları için değil, iyiliğe sahip oldukları için okumaları için seçilmeliler. Ara sıra yakalanan şans ve zaman zaman musallat olan kötülük bu kitapların içinde saklıdır. Etkili bir kitap asil bir kıza asla zarar veremez fakat içi boş bir yazar onu bunaltır, cana yakın budalalıkları onu alçaltır. Asil bir kız içerisinde eski ve klasik kitapların bulunduğu iyi bir kütüphaneye erişirse seçim yapmasına hiç de gerek yoktur. Modern dergi ve romanları onun yolundan uzak tutun, her gün kütüphaneye gitmesine ilişmeyin

ve onu yalnız bırakın. O kendisi için ne iyiyse onu bulacaktır. Erkeklerin ve kızların karakterlerinin yapısında bir farklılık vardır ki bir erkeği istediğiniz şekle sokabilirsiniz, kaya olmasını istiyorsanız kaya yaparsınız biraz daha sert olmasını istiyorsanız bronz yaparsınız. Ne var ki bir kızın karakterine işleyemezsiniz. O bir çiçeğin yetişmesi gibi gelişir. Güneşsiz kalırsa solacaktır, yeterince havalandırmazsanız bir nergis gibi yaprakları içinde çürüyecektir. Size ihtiyacı olduğu anlarda onu bir başına bırakırsanız toz içerisinde başını devirecek ve kirlenecektir. Fakat ona zincir vuramazsınız, vurmaya kalkışırsanız her zaman olduğu gibi fikren ve bedenen kendine has tavrını takınacaktır.

Evini geçindirir, huzur içinde ve hür
160 İşte bunlardır bakire hürriyetin adımları

Bırakın işinizde yaltaklık ettiğiniz gibi o da kendini kütüphaneye versin diyorum. O kötü yabani otları sizden yirmi kat iyi bilir, iyileri de olduğu gibi. Ayrıca acı ve dikenli olup da ona yarar sağlayacak otlardan da yiyecektir tam olarak sizin akıl edemediğiniz gibi.

79. Öyleyse sanatın en güzel örneklerini serin önüne, müsaade edin çalışmasına; bir şeyler ortaya koyduğunda daha iyilerini yapabileceğinin farkına varması için marifetlerini eksiksiz ve kusursuz bir şekilde sergilemesine fırsat verin. En iyi örneklerden bahsediyorum, yani en doğru, en sade, en faydalı örnekleri kastediyorum. Bu sıfatlara dikkat edin; sanattan sanata çeşitlilik arz edecekler. Geçerliliğinin en dü-

şük olduğunu düşünebileceğiniz müzikte uygulamayı deneyin bunları. Notaları, kelimelerin veya seçilmiş karakterlerin anlamlarına olabildiğince benzeyen ve onları içtenlikle ifade eden en doğru; anlamın ve ezginin az ama manidar notalarla birbirine kavuştuğu en sade; son olarak da en iyi kelimeleri en güzel kılan, kelimelerin tınılarının kendine has ihtişamıyla hatıralarımızı afsunlayan ve onlara en çok ihtiyaç duyduğumuz anda onları kalbimizin derinliklerinde hissetmemizi sağlayan en faydalı müzikten bahsediyorum.

80. Kızların eğitimini yalnız maddi yönüyle değil manevi yönüyle de erkeklerin eğitimi gibi ciddiye alalım. Kızlarınızı sanki büfe süsleriymiş gibi yetiştiriyorsunuz sonra da havailiklerinden şikâyet ediyorsunuz. Onlara erkek kardeşleriyle aynı olanakları sunun. Onların da fazilet içgüdülerine hitap edin ve bir de onlara cesaretin ve doğruluğun insanı insan yapan yapıtaşları olduğunu öğretin. Hitabınıza, cesarete ve doğruluğa kayıtsız kalacaklarını mı düşünüyorsunuz? Bu Hıristiyan krallığında çocukların cesaretinin ve samimiyetinin okula gelişlerinin yarısı kadar düşünüldüğü neredeyse hiçbir okulun olmadığını bilerek kızlarınızın bu cesur ve içten yakarışınıza kayıtsız kalacaklarını mı düşünüyorsunuz? Toplum yapısını yaşama aktarma üslubumuza bakarsak korkaklığın ve sahtekârlığın amansız bir veba salgınına dönüştüğünü, korkaklıktan dolayı insanların komşularının uygun gördüğünden farklı bir şekilde ne yaşayabildiğini ne de sevebildiğini görebiliyoruz. Sahtekârlıktan dolayıysa kendi gururumuz uğruna gelecekteki mutlulukları gözlerinin açık olmasına bağlıyken kızlarımızın gözlerine gösteriş perdesi çekiyoruz.

81. Son olarak onlara mükemmel bir eğitim vermenin yanı sıra bir o kadar mükemmel öğretmenler tayin ediniz. Oğlunuzu okula göndermeden önce biraz da olsa muallim üzerine düşünüp taşınıyorsunuz. Ne tür bir kişi olursa olsun ona en azından oğlunuz için tam yetki veriyorsunuz ve siz de kendisine hürmet ediyorsunuz. Bir akşam size yemeğe gelse önüne bir sehpa koymazsınız çünkü sizin de bildiğiniz gibi çocuğunuzun şu anki okuldaki hocası ileride muhakkak saygıyla eğileceğiniz daha yüksek mevkili bir okulun yönetiminde olacaktır. İsa Kilisesi'nin başkanına veya Teslis hocasına ikinci sınıf insanlara olduğu gibi davranmazsınız.

Peki ya kızlarınızı ne tür öğretmenlere gönderirsiniz ve bu öğretmenlere ne kadar hürmet edersiniz? Yoksa kızınızın karakterine, ahlâkına ve zekâsına tümüyle güvenirseniz veya onun bir akşam şeref verdiğiniz kimsenin misafir odasında oturmasına müsaade ederseniz davranışlarının ve zekâsının uşaklarınızın hizmetçilere nispeten daha az saygı gösterdiği kişilerden daha önemli olduğunu mu düşünecektir? (Sanki kızınızın canı reçel ve bakkaliyelerden daha kıymetsizmiş gibi.)

82. O halde bu demek oluyor ki edebiyat da sanat gibi ona yardım edecektir. Kimi zaman yardımı diğerlerinden çok daha etkili olan ve kızınızın onsuz yapamayacağı bir yardımcı daha vardır: vahşi ve yabani doğanın yardımı. Jeanne d'Arc'ın eğitimine bir kulak verin:

"Bu kızın eğitimi zamanının standartlarına göre vasat, felsefi dönemin standartlarına göre tarif edilemez şekilde muhteşemdi. Bizim çağımızdaysa böyle

bir eğitim erişilemez olduğundan günümüzle kıyas dahi edilemez..."

"Manevi üstünlükleriyle birlikte haline de şükretmeyi bir borç bilmişti. Domremy pınarı uçsuz bucaksız bir ormanın kenarındaydı. Buraya periler öyle bir musallat olmuştu ki onları terbiye etmek için kilise papazı (şifa) yılda bir kez ayin yapmak zorunda kalmıştı..."

"Fakat yeryüzünün cenneti, Domremy ormanlarında gizemli güçleri ve antik sırları trajik bir güce ulaştı. Hinduların mağribi tapınakları gibi manastırlara, manastır pencerelerine bile etki eden bu hatırı sayılır güç Touraine ve Alman meclislerinde de hissedildi. Kendilerine özgü mükemmel efsaneleri olan sabah ve akşam dualarında ezgili çanlarıyla ormanın altını üstüne getirdiler. Bu manastırlardan alanın aşırı ıssızlığına hiçbir şekilde zarar verilemeyecek kadar vardı ve çok iyi dağılmışlardı. Hatta birçoğu bir zamanlar kâfir çölünden farksız olan burada Hıristiyan kutsallığının tentesi veya ağı olacak kadar yayılmışlardı.[6]"

Aslında merkezden on sekiz mil uzaktaki İngiliz ormanlarında bunu başaramazsınız fakat belki de çocuklarınızla bir veya iki perinin meşgul olmasını sağlayabilirsiniz. Peki bunu gerçekten arzu ediyor musunuz? Farz edin evinizin hemen arkasında çocuklarınızın oynayabileceği, koşuşturabileceği bir bahçe ve çayırlık var, daha fazlası yok ve evinizi değiştiremiyorsunuz. Uygun görürseniz bu çayırın ortasında kömür kuyusu kazarak ve çiçek tarhını kok yığınına

6. M. Michelet'in Fransız Tarihi'ne göre Joan of Arc (De Quincey Dizi 3, Sayfa 217).

çevirerek gelirinizi ikiye veya dörde katlayabiliyorsunuz. Böyle bir şey yapar mıydınız? Yapmayacağınızı umuyorum. Size şunu söyleyebilirim ki dört kat yerine altı kat kazanacak olsanız da böyle bir şey yaparak hata ederdiniz.

83. Yine de yapıyorsunuz bunu İngiltere'nin dört bir bucağında. Bütün ülke küçücük bir bahçedir; müsaade edecek olursanız sadece çocuklarınızın koşuşturabileceği büyüklükte bir çayırdır. Siz değil, kömür ocağına çevireceğiniz, elinizden gelse içini kömür tozlarıyla dolduracağınız bu küçük bahçe ve çocuklarınız bunun ceremesini çekecekler. Çünkü periler burayı temelli terk etmeyecekler, Orman perileri olduğu gibi ocak perileri de var ve ilk hediyeleri yiğidin sivri okları son hediyeleriyse Retem çalısının alevli korları olacakmış gibi görünüyor[7].

84. Dersimde bunun kadar içten hissettiğim kısım olmasa da size baskı yapamam. Çünkü doğanın nimetleri elimizin altında olsa da bunlardan çok az istifade ettik ve neler yitirdiğimizin de zar zor farkına varabileceğiz. Mersey nehrinin hemen öte yanında Snowdon, Menai boğazı ve muazzam granit kayalığın ötesinde, bir zamanlar kutsal sayılan, muhteşem funda örtüsüyle denizin dibine kadar ekili batıya bakan kutsal çıkıntısıyla Anglesea kırı ve fırtınalar arasında kırmızı ışıkları göz kamaştıracak bir şekilde parıldarken insanı şaşkına çeviren Holyhead, veya Headland, vardır. Bunlar Yunanların olsaydı, her zaman sevgi

7. Zebur 120:3-4. (ç.n.)

duydukları, milli anlayışlarında çok önemli bir etkisi olan tepeler, koylar veya mavi körfezler olacaklardı. Onlar için Parnassus neyse sizin için Snowdon da odur, peki ya bizim Müzlerimiz[8] nerede? Onlar için Aegina adası sizin Holyhead dağınızdır, peki ama nerede bizim Minerva tapınağımız?

85. Hıristiyan Minarva'nın bizim Parnassusumuzun gölgesi altında 1848'e değin neler başardıklarını size okuyayım mı? İşte burada Eğitim Konseyi Komitesi'nin yayımladığı Galler raporunun 261. sayfasından küçük bir hikâye var.

"Daha sonra birçoğunun yakın zamanda okula geldiği daha büyük bir sınıfı okuttum. Üç kız durmadan İsa'nın adını, iki kızsa Tanrı'nın adını işitmediklerini bildiriyorlardı. Altısının ikisi İsa'nın halen yeryüzünde olduğunu sanıyorlar (Daha kötü bir şey de sanabilirlerdi.), üçüyse Çarmıha Germe hakkında hiçbir şey bilmiyorlardı. Yedisinin dördü ne ayların adlarını ne de bir yıldaki gün sayısını biliyordu. İki artı iki veya üç artı üçten fazlasını da bilmiyorlardı, zihinlerindeki müthiş boşluktan bihaberlerdi."

Ey İngiltere'nin kadınları! Galler Prensesi'nden en sıradanınıza kadar, kendi evlatlarınız çobansız koyunlar gibi tepelerde yayılırken asıl ağıllarına getirilebileceklerini sanmayın. Kızlarınızın, Tanrı'nın bir zamanlar onlar için yaptığı sınıfları ve okul bahçeleri kir pas içinde, harabeye çevrilmiş bir şekilde durur-

8. Yunan Mitolojisi'ndeki periler. (ç.n.)

ken insani güzelliklerinin hakikatini öğrenebileceklerini aklınızdan bile geçirmeyin. Parmak kadar vaftiz kurnanızda onları gereği gibi vaftiz edemezsiniz, onları ayrıca gerçek Kanuni'nin anavatanınızın kayalıkları arasından sonsuza dek akıttığı, bir Pagan'ın onun arılığı uğruna tapacağı, sizinse yalnız kirleterek hayranlığınızı göstereceğiniz tatlı sularda da vaftiz etmelisiniz. Cennetin masmavi mihraplarına, adanızın hâkimiyetini ayakta tutan, bir Pagan'ın bulutla kaplı her yanında cennetin gücünün var olduğunu sezdiği dağlarınıza kayıtsız kaldığınız sürece çocuklarınıza şu dar, baltayla yontulmuş kilise mihraplarınızda yol gösteremezsiniz. Mihraplar gizli bir Tanrı için değil, onun tarafından inşa edilir.

86. Şu âna dek kadının doğasından, eğitiminden, ailevi vazifelerinden ve görkemliliğinden bahsettik. Şimdiyse sonuncu olmakla beraber en geniş konumuza geliyoruz. Kadının devlete göre kraliçelere layık mevkisi nedir? Ekseriya erkeklerin görevlerinin aleni, kadınlarınsa ailevi olduğu kanaatindeyiz. Bu tamamen böyle değildir tabii. Bir erkeğin eviyle ilgili kişisel bir çalışması veya görevi varken, devletle ilgili daha geniş çaplı, aleni bir çalışması veya görevi vardır. Öyleyse kadının eviyle ilgili kişisel bir çalışması veya görevi ve de daha geniş çaplı aleni çalışmaları ve görevleri vardır.

Erkeğin evine karşı olan sorumlulukları, söylenegeldiği gibi, evin geçimini sağlamak, evini kalkındırmak ve korumaktır. Kadının sorumluluklarıysa evin düzenini, refahını ve güzelliğini sağlamaktır.

Şimdi bu görevlerin biraz ayrıntısına inelim.

Devletin bir üyesi olarak erkeğin görevi devletin korunmasına, iş işten geçmeden, yardımcı olmak, onu müdafaa etmektir. Devletin bir üyesi olarak kadının göreviyse, devletin düzenini, refahını ve güzelleşmesini sağlamaktır.

Bir erkek kapısının önünde gerektiğinde, evini aşağılama ve yağmaya karşı nasıl koruyorsa, fedakârlık edip önlemler alıyorsa icap ettiğinde bir yağmacı söz konusu olduğunda bile evini bırakıp daha mühim işini yapmak üzere ülkesinin kapısında olmalıdır.

Aynı şekilde kadın da kapıları dahilinde -düzen merkezi olarak- derdin devası, güzellik aynası olmalıdır. Düzenin zorlaştığı, derdin bir adım ötede olduğu, güzelliğin seyreldiği yerde kapılarından mahrum olacaktır. İnsan kalbinde, her daim, gerçek görevleri için düzenlenmiş, dindiremeyeceğiniz lakin gerçek amacından uzaklaştırsanız aynı zamanda çarpıtacağınız ve mahvedeceğiniz bir içgüdü vardır. Doğru kontrol edildiğinde yaşamın kutsallığını kalıcılaştıran, yanlış yönlendirildiğindeyse bu kutsallığı sarsan bir aşk içgüdüsü vardır ve bunlardan mutlaka birini yerine getirmelidir. Öyleyse insan kalbinde bastırılamaz, doğru yönlendirildiğinde nizamın ve yaşamın tüm görkemini kalıcılaştıran, yanlış yönlendirildiğindeyse onları baltalayan bir içgüdü, yani aşkın gücü vardır.

87. Tanrı bu gücü erkeğin ve kadının kalbinin en derinliklerine yerleştirmiş ve onu orada saklamıştır. Boş yere, hata ederek, bu gücün arzusuyla kendinizi suçluyor, paylıyorsunuz. Tanrı aşkına, insanlık aşkına arzulayabildiğiniz kadar arzulayın bu gücü. Fakat ne gücü bu, işte asıl soru bu. Aslanın bacağını kırabile-

cek, ejderhanın nefesini kesebilecek tahrip edici bir güç mü bu? Hayır, öyle değil. Şifa verecek, kötülüklerden koruyacak, yol gösterecek ve göz kulak olacak bir asanın ve kalkanın gücüdür arzu etmeniz gereken. Bir dokunuşta şifa veren, iblisin elini kolunu bağlayıp, tutsağı salıveren bir elin; adalet kayalığı üzerine kurulu yalnız merhamet basamaklarını tırmanmakla erişilebilecek bir tahtın gücünü arzulamalısınız. Böyle bir güce imrenmeyecek, böyle bir tahtın peşinde olmayacak mısınız? Ev hanımlığını bırakıp kraliçe olmanın vakti gelmedi mi?

88. İngiliz kadınları uzun zamandır sadece asillere mahsus bir unvanı benimsemişlerdir ve bir zamanlar "beyefendi" sıfatının basit bir karşılığı olan "hanım" sıfatıyla yetinmelerine karşın, artık "Lord" unvanının en uygun karşılığı olan "Lady[9]" unvanına sahip olma ayrıcalığına erişmenin peşine düşmüşlerdir.

Böyle bir arzuları oldukları için değil, bu konuda dar görüşlü oldukları için onları kınıyorum. "Lady" unvanıyla yalnız sıfatı değil bu sıfatın gerektirdiği mevkii ve görevi de arzulamalarını isterdim. "Lady" "ekmek veren", "aş veren"; "Lord" ise "kanunların koruyucusu" anlamına gelir. İki unvanda da ne evde geçerli kanun ne de evde yapılan ekmek kastedilmektedir. Burada bahsedilen toplum için uygulanan ka-

9. Keşke İngiliz Gençliğimizin belli bir kısmı için rayına oturmuş bir şovalyelik sistemi olsaydı. Bu sistemde hem kızlar hem erkekler belirli bir yaşta şövalyelik ve hanımefendilik nişanlarını elde etselerdi. Bu nişanlar yalnızca karakterlerini ve başarılarını kanıtladıkları takdirde verilseydi ve akranları herhangi bir hayslyetsiz hareketi tespit ettğinde bu nişandan mahrum bırakılsalardı. Böyle bir sistem onurlu bir millet için oldukça faydalı olurdu ve gerçekten asil sonuçlar verirdi. Bunun aramızda gerçekleştirilemeyecek olması projeyi haksız çıkarmaz.

nunlar ve bu toplumda paylaşılan ekmektir. Bir Lord nasıl İsa'nın adaletini devam ettirdiği sürece bu unvana hak kazanırsa, bir Lady de İsa'nın fakir kullarına yardım eli uzattığı sürece bu unvana hak kazanır. Tıpkı bir zamanlar varını yoğunu başkasına vermekle İsa'ya hizmet etme imkânı bulan ve bir zamanlar İsa'nın yaptığı gibi ekmek dağıtma işini üstlenen kadınlar gibi.

89. Bu hayırlı ve yasal *egemenlik*, *malik olmanın* sağladığı, Lordlar Kamarası'ndan olma ve *Lord eşi* olma gücü sadece kendi ailesi için değil, egemenliği altındaki kişiler için de büyük bir önem arz eder. Bu gücü üstlenen hanedanın görev anlayışı ne kadar kuvvetliyse ve bunu ne denli iyilik için kullanmışsa, bu güç o kadar hürmetle ve hayranlıkla karşılık görür. Emrinde bir sürü hizmetçisi olan asil bir Lady olmayı mı hayal ediyorsunuz? Diyelim ki öyle oldu. Yine de ne arzu ettiğiniz denli asil olabilirsiniz ne de maiyetiniz bu denli geniş olabilir. Maiyetiniz sadece size hizmet eden, sizi besleyen kölelerden değil sizin hizmet ettiğiniz, beslediğiniz kimselerden meydana gelmektedir. Size itaat eden halk sadece zulmettiğiniz kimselerden değil, yardım eli uzatıp kurtardığınız, rahata kavuşturduğunuz kimselerden oluşur.

90. Daha aşağı seviyede bir halka veya ev halkına hükmetmedeki doğru hususlar kraliçelere layık egemenlik için de aynı şekilde geçerlidir. En azami mertebede asalete erişme fırsatı bu en üstün görevi üstlendiğiniz sürece size açıktır. *Hükümdar ve hüküm süren*

kraliçe, kral ve kraliçe[10] Lady ve Lord'dan kişilere olduğu gibi zihinlere de nüfuz eden üstün güçleriyle ayrılırlar. Onlar yalnız besleyip giydirmekle kalmaz, idare edip yetiştirirler.

Bilinçli olsun veya olmasın, öncelikle gönüllerde taht kurmak zorundasınız. Bu tacı bir kenara atamazsınız. Sizler her daim kraliçe olmalısınız. Sevgililerinizin kraliçeleri, kocalarınızın ve oğullarınızın kraliçeleri, defne dalından yapılmış kadınlık tacı ve pırıl pırıl kadınlık asasının önünde eğilen ve daima eğilecek olan bu dünyanın ötesinde bir âlemin engin hikmetine vakıf kraliçeler olmalısınız. Ne yazık ki sizler ekseriya çok mühim şeyler dururken küçük şeyler peşinde büyük olma arayışında tembel ve düşüncesiz kraliçelerden farksızsınız. Üstelik aranızdaki hainlerin kötüye kullandığı, iyilerinse hatırlarından çıkardığı
170 Barış Prensi'nin armağanı bu gücü hiçe sayarak erkekler arasında karmaşa ve şiddetin kol gezmesine seyirci kaldınız.

91. "Barış Prensi". Bu isme dikkat edin. Krallar, asiller ve yeryüzünün yargıçları onun adına hüküm sürdüklerinde, aynı zamanda kendi dar çevrelerinde ve fani sınırları çerçevesinde bu güçten paylarını alırlar. Onlardan başka hâkim yoktur, onların kanunlarından hariciyse karmaşadan başka bir şey değildir. Onlar Tanrı'nın inayetiyle[11] gerektiği gibi hükmeden Barış'ın Prensleri veya Prensesleridirler. Kadınlar isteseniz dünya üzerinde ne bir tek savaş ne de adalet-

10. Kitabın orijinalinde Fransızca olarak yazılmıştır: Rex et regina - roi et reine.

11. Dei Gratia.

sizlik olurdu, sizler bunların sorumlularısınız. Bunları kışkırttığınız için değil, engel olmadığınız için. Erkekler doğaları gereği savaşmaya eğilimlidirler, hiçbir neden olmasa da ya da bir hiç uğruna da olsa savaşacaklardır. Erkeğin ne uğruna savaşacaklarını belirlemek sizin işinizdir, ayrıca bir hiç uğruna savaşmalarını engellemek de sizin görevinizdir. Siz isteseniz dünya üzerinde ne acı ne adaletsizlik ne de yoksulluk olurdu, bunların kabahati sizdedir. Erkekler bütün bu manzaraya tahammül edebilirler fakat siz etmemelisiniz. Erkekler savaşırken sevgiden yoksun bir şekilde insanları ayakları altına alabilirler çünkü onların duyguları da umutları da zayıftır. Bu acıları sadece siz ta derinden hissedebilirsiniz ve bunu dindirme yolunu da yine sadece siz bilirsiniz. Acıları dindirmek yerine kendinizi park duvarlarının bahçe kapılarının ardına kapatıyorsunuz. Üstelik bu kapının ardında vahşet içinde koca bir dünyanın var olduğunu bilmekten de hoşnutsunuz. Adım atmaya, acısını anlamaya dahi cesaret edemediğiniz gizemli bir dünya.

92. Bence insanlığın olguları arasında en hayrete düşürenidir bu. İnsanoğlunun, bir kez olsun onuru zedelendiğinde, küçük düşürülebilmesine hayret ediyorum. Parayı çarçur ederek huzur bulan paragöz birinin ölümüne şaşmıyorum. Baştan ayağa kefene sarılmış zevk düşkünü birinin ölümüne şaşırmıyorum. Tren yolunun karanlığında veya bataklık kamışlarının gölgesinde tek bir kurbanı suikast düzenleyerek öldüren tek elli katile şaşırmıyorum. Gündüz vakti böbürlene böbürlene halk kalabalığını kudurtan çok elli katillere; tahmin edilmeyecek boyutlarda akıl almaz

suçları cehennemden cennete yığan onların papazlarına ve krallarına dahi şaşırmıyorum. Benim için harikulade olan, hem de ne harikulade, aranızdaki göğsünde çocuğu nazik ve düşünceli kadınları görmektir. Kendinde ve babasının üzerinde nüfuz ettirse cennetin havasından daha saf, yeryüzünün denizlerinden daha kuvvetli olan gücüdür. Yalnız bu değil, kocasına dünyaları verseler bile, dünya kocaman saf bir zebercetten yapılmış olsa dahi, karısının kapı komşusundan üstün olma ihtişamından vazgeçmemesi uğruna bırakamayacağı bu nimetin ehemmiyeti harikuladedir. Mükemmeldir, ah hem de nasıl mükemmeldir onu içindeki saf, körpe duygularıyla bir sabah vakti üzerine düştüğü çiçeklerinin püsküllerıyle oynamak için bahçesine gittiğini ve çiçeklerinin boynu büküldüğünde onları, yüzündeki mutlu gülümsemesiyle ve tertemiz alnıyla, kaldırdığını görmek. Çünkü onun huzur mekânının çevresinde incecik bir duvar vardır ve bu duvarın varlığını kalbinde hisseder. Güllerle kaplı bu duvarın, ufku yabani otlarla kaplı, dışından haberdar olmak istese, erkeklerinin can damarlarının nabız atışlarının etkisiyle, onların ızdıraplarıyla harap olurlar.

93. Bunun altında nasıl bir mana yatıyor, hiç düşündünüz mü? Ya da dikmeye en uygun olduğunu düşündüğümüz çiçeklerden önce çiçekleri serpme geleneğimize bakarsak neler yorumlayabiliriz? Bunun onları mutluluğun gökten yağmur damlalarıyla ayaklarının dibine düşeceği, nereye giderlerse bitkilerin hoş kokularının arasından geçecekleri ve sert toprağın onlar için güllerin yoğunluğuyla yumuşayacağı umuduyla kandırmaktan ibaret olduğunu mu sanıyor-

sunuz? Buna hakikaten inandıklarında yabani otların ve sert dikenlerin üzerinde yürümek yerine ayaklarını karın yumuşaklığına değdirmeye başlayacaklar. İlla ki buna inanmaları kastedilmiyor; bu gelenekte daha iyi bir amaç güdülmektedir. İyi bir kadının yoluna çiçekler serpilmiştir, fakat bu çiçekler onun adımlarından önce açmazlar; ancak onun adımlarının ardında belirirler. Kadının ayakları çayırlara dokunur ve ardında gül renkli papatyalar bırakır.

94. Bunun bir âşığın uydurmuş olduğu anlamsız bir fanteziden ibaret olduğunu mu düşünüyorsunuz? Bu nasıl doğru olabilir? Belki de bunun bir şairin fantezisi olduğunu düşünüyorsunuzdur.

"Umursamaz yaban sümbülü dahi kaldırdı başını
Onun havalı adımlarına kendini kaptırarak"

Sadece "Kadın geçtiği yere zeval vermez" demek eksik kalır. Kadın geçtikçe yaban sümbüllerinin başlarını öne eğmez bilakis onları çiçeklendirir demeliyiz. Aşırıya kaçtığımı, mübalağa ettiğimi mi düşünüyorsunuz? Bağışlayın beni, söylediklerimi katiyen sarsılmaz gerçeklermiş gibi durgun bir İngilizceyle ifade etmem! Çiçeklerin yalnızca onları seven kimselerin bahçelerinde gereği gibi güzelleştiğini (Bu deyişte fanteziden de öte bir şey olduğuna inanıyorum fakat şimdilik adına fantastik diyelim.) duydunuz. Biliyorum, bunun gerçek olmasını isterdiniz. İçten bir bakışla çiçeklerinizin daha parlak açmasını sağlayabilseydiniz, dahası bakışlarınızdaki güç çiçeklerinizi neşelendirmekle kalmayıp onları korusa, pis bitki küflerini defedebilseniz,

birbirine düğümlenmiş kurtları ayırabilseniz, kuraklıkta yapraklarına çiy damlaları serpebilseniz, güney rüzgârına, "Sen, güney rüzgârı! Gel ve bahçemi canlandır ki baharatları yayılsın," diyebilseniz bunun çok hoş bir büyü olduğunu düşünürdünüz. Büyü olduğunu düşüneceğiniz bu şey gerçekten harikadır. Onları kutsadığınız için sizi kutsayacak, sevdiğiniz için sizi sevecek, sizler gibi düşünceleri olan, sizler gibi yaşayan ve bir kez koruduğunuzda sizi ömür boyu koruyacak olan çiçekler için yapabileceğiniz sizce de her şeyden (Daha ne olabilir ki?) harika değil mi? Yoksa bu bozkırlar ve kayalıklar arasından, çıtkırıldım çiçekçiklerin tazecik kopmuş yapraklarıyla, kırılmış gövdeleriyle uzandığı korkunç sokaklara dek uzanan ufacık bir güçten mi ibaret? Bu çiçeklere hiçbir zaman uzanmayacak, onları ufacık mis kokulu tarhlarına sırayla dikmeyecek misiniz? Şiddetli rüzgâr onları tir tir titretirken etraflarını çitlerle çevirmeyecek misiniz? Sabah bir diğer sabahın peşine onlar için değil, sizler için düşecek. Şafak, çok uzakları, ölümün çılgın danslarını izlemek için sökecek, ne canlı vahşi menekşe, hanımeli ve gül yığınlarını lekelemek için ne de pencere kanatlarınızdan sizlere seslenebilmek için. (Sizlere İngiliz şairin kadınının ismini vererek değil, Mutlu Lethe'nin yanı başında duran çiçeklerden taçlar yapan ve şu dörtlüğü söyleyen Dante'nin yüce Matilda'sıyla sesleneceğim.)

At adımını bahçeye Maud,
Kara geceler uçtu gitti
Yabani baharatlar çok uzaklara saçıldı
Etrafa güllerin mis kokusu yayıldı.

Cesaretlerini yeryüzünün derinliklerindeki cennetin renklerinden alan, kuvvetlerini heybetli çan kulelerine dayandıran, çiçek tozlarıyla yıkanmış paklıklarıyla filizlenerek size Cennet'in Çiçekleri'nin kapısını açan bu mis kokulu canlıların arasına salıvermeyecek misiniz kendinizi? Akılları hâlâ sizdedir onların, Hezaren Çiçeği'nin kulağı sizdedir: Duyuyorum, duyuyorum! Zambaksa fısıldar: Bekliyorum.

95. İlk dörtlüğü okurken iki dizeyi atladım, fark ettiniz mi? Onları unuttuğumu mu sandınız? Öyleyse şimdi kulak verin:

At adımını bahçeye, Maud
Kara geceler uçtu gitti.
At adımını bahçeye Maud
Burada kapıdayım, bir başıma.

Bu mis kokulu bahçenin kapısında sizi bekleyen kim sanıyorsunuz? Maud'un m'sini bile duymadınız fakat şafak vakti bahçesine gidip orada, bahçıvan olsa gerek, bekleyen birini bulan Madeleine'den haberdar mısınız? Çoğu kez onun peşinden koşmadınız mı, gece boyunca boşu boşuna onu bulmaya çalışmadınız mı, ateşli kılıcın bulunduğu bu eski bahçenin kapısında onu boş yere aramadınız mı? O ise bu bahçenin kapısından hiç ayrılmamıştır. O her zaman -elinizden tutabilme umuduyla- vadinin meyvelerini görmek, üzümler olgunlaşmış mı, narlar filizlenmiş mi bakmak için hazırda beklemektedir. Orada onu, üzümlerin küçük asma filizlerine göz kulak olurken göreceksiniz.

Elleriyle kızıl tohumları saçtığı yerlerde birdenbire narçiçeklerinin açtığını, dahası kanatlarıyla aç kuşlara onun ektiği yerlerin yolunu gösteren ve bağ sıraları arasında birbirlerine seslenen bekçi meleklerin sürülerini göreceksiniz. "Tilkileri, bağları yağmalayan küçük tilkileri yakalayın, çünkü bizim bağımızın üzümleri çok hassastır." Ey siz kraliçeler, bu toprakların şen ormanları ve tepeleri arasındaki kraliçeler! Tilkilerin inleri, kuşların yuvaları olsun. Şehirlerinizde taşlar haykırsın sizlere, insanoğlunun başını yaslayabileceği tek yastık biz miyiz diye.

JOHN RUSKIN

SUSAM ve ZAMBAKLAR

Marcel Proust'un "Okuma Üzerine" adlı önsözüyle

Ruskin'in parlak ve göz alıcı tespitleri, okuyanı provoke eden cümleleri bu güzel kitapta bir araya geliyor. Aydınlanmacı düşüncesinin günümüze düşürdüğü ışık, hem parlaklığını hem de etkileyiciliğini sürdürüyor. Bir başucu kitabı ve bir kılavuz olmayı hak eden metinleri, bizi yeniden okumaya ve hayat hakkında yeniden düşünmeye çağırıyor.

14 ₺
KDV DAHİL

ZEPLİN

1 054000 92357